

ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ

ΙΔΕΟΘΕΑΤΡΟΝ * ΔΙΜΕΛΗ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

α) Τὰ ἱστορικὰ πλαίσια τοῦ ἔργου καὶ ὁ σκοπὸς του ...	7
β) Ἡ προσωπικότης τοῦ Σαλουστίου καὶ ἡ χρονολογία συντάξεως τοῦ «Περὶ Θεῶν καὶ Κόσμου»	11
γ) Τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πονήματος	13

ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ

I.	
α) Περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀκροατοῦ. Περὶ κοινῶν ἐννοιῶν	17
β) Ὅτι ὁ Θεός, ὡς ἀγαθὸς καὶ ἀπαθής, δὲν μεταβάλλεται	19
II.	
γ) Πᾶς Θεὸς εἶναι ἀγέννητος καὶ αἰδῖος (αἰώνιος) ...	19
δ) Πᾶς Θεὸς εἶναι ἀσώματος	20
ε) Δὲν περιέχεται εἰς τόπον	20
III.	
στ) Περὶ μύθων - ὅτι θεῖαι οἱ μῦθοι	21
ζ) Διατί οἱ μῦθοι εἶναι θεῖαι;	22
IV.	
η) Πέντε εἰδῶν μῦθοι. Ὑποδείγματα	27
V.	
θ) Περὶ τῆς πρώτης αἰτίας	37

VI.

ι) Περὶ τῶν ὑπερκοσμίων Θεῶν	41
ια) Περὶ τῶν 12 ἐγκοσμίων	42
ιβ) Ὅτι ὑπάρχουν 12 θεῖαι σφαῖραι	45

VII.

ιγ) Περὶ τῆς φύσεως τοῦ Κόσμου καὶ τῆς αἰδιότητος αὐτοῦ	46
ιδ) Ὅτι ἡ Γῆ εἶναι τὸ μέσον τοῦ Κόσμου	50

VIII.

ιε) Περὶ τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ψυχῆς - Ὅτι ἀθάνατος ἡ Ψυχὴ	51
ιστ) Ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος	52

IX.

ιζ) Περὶ Προνοίας, Εἰμαρμένης καὶ Τύχης	54
---	----

X.

ιη) Περὶ Ἀρετῆς καὶ Κακίας	61
----------------------------------	----

XI.

ιβ) Περὶ ὀρθῆς καὶ φαύλης πολιτείας	63
---	----

XII.

κ) Περὶ προελεύσεως τῶν κακῶν. Ἡ φύσις τοῦ κακοῦ δὲν ὑπάρχει	65
--	----

XIII.

κα) Πῶς δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν τὴν γένεσιν τῶν αἰδίων	70
---	----

XIV.

κε) Πῶς δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τοὺς Θεοὺς—μὴ ἀλλοιομένους— νὰ ὀργίζωνται καὶ νὰ δέχωνται θυσίας	74
---	----

XV.

- κγ) Διατί τιμῶμεν τοὺς Θεοὺς, οἱ ὅποιοι εἶναι
ἀνευδρεῖς 76

XVI.

- κδ) Περὶ θυσιῶν καὶ ἄλλων τιμῶν. Αὗται τοὺς μὲν
Θεοὺς εἰς οὐδὲν ὠφελοῦν, ἡμᾶς δὲ μόνον τοὺς
ἀνθρώπους 79

XVII.

- κε) Ὅτι καὶ φύσει ὁ Κόσμος εἶναι ἀφθαρτος 82

XVIII.

- κστ) Διατί ὑπάρχουν μορφαὶ ἀθεΐας. - Ὅτι ὁ Θεὸς
δὲν βλάπτεται ἐξ αὐτῶν 88

- κζ) Αἱ ἀποφράδες ἡμέραι ὠρίσθησαν λόγῳ ἀδυνα-
μίας τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀποδίδουν τιμὰς εἰς τοὺς
Θεοὺς 89

XIX.

- κη) Διατί οἱ ἁμαρτάνοντες δὲν τιμωροῦνται ἀμέσως; 91

- κθ) Ὑπάρχουν διαφόρων εἰδῶν τιμωρίαι. Ἀπασαὶ δὲ
συνοδεύουν τὴν ἄλογον ψυχὴν μέσῳ τοῦ σκιώ-
δους σώματος 92

XX.

- λ) Περὶ μετεμψυχώσεως καὶ πῶς λέγεται ὅτι αἱ
ψυχαὶ ἐγκαθίσταναι εἰς ἄλογα ζῶα ἢ ὄντα 93

- λα) Ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ μετεμψύχωσις 94

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α) Τὰ ἱστορικά πλαίσια τοῦ ἔργου καὶ ὁ σκοπός του

Τὸ σύντομον τοῦτο ἀλλὰ περιεκτικὸν καὶ εἰς ἄκρον συμπεπυκνωμένον Ἐγκόλπιον τοῦ Σαλουστίου, συντεταγμένον εἰς ἄμεμπτον ἀπτικήν διάλεκτον, εἶναι ἔργον τὸ ὁποῖον ἐξεπήγασεν ἀπὸ τὰς προσπαθείας τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ πρὸς ἀναστήλωσιν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παραδόσεως καὶ ἀποτελεῖ θαυμαστὴν ὄντως σύνοψιν τῶν γενικῶν γραμμῶν ὅχι ἀπλῶς τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐν πολλοῖς καὶ τῆς μυστηριακῆς καὶ μεταφυσικῆς διδασκαλίας καθ' ὅλου περὶ θεῶν, κόσμου, ἀνθρώπου ψυχῆς, εἰμαρμένης κ.ἄ.

Εἶναι γνωστὴ ἡ πνευματικὴ κατάστασις τοῦ Δ' μ.Χ. αἰῶνος ὅπου τὸ βιβλίον τοῦτο συνετάγη: Ὁ θριαμβεύων ἤδη Χριστιανισμός, μαχόμενος ἀκόμη κατὰ τοῦ Ἐθνισμοῦ διασύρει τόσον τὴν ἐλληνικὴν Μυθολογίαν, ὅσον καὶ τὰ Μυστήρια καὶ αὐτὴν τὴν ἐλληνικὴν Φιλοσοφίαν, ὡς δῆθεν πολύθεον, πλήρη ἀνομιῶν καὶ ἀνηθίκων πράξεων ἐκ μέρους «νομιζομένων θεῶν» καὶ μεταχειρίζεται πᾶν μέσον πρὸς

ἀπόσπασιν τῶν ὀλίγων εἰσέτι καὶ ἀμφिताλαντευομένων πιστῶν καὶ προσηλυτισμὸν εἰς τὴν νέαν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐκ τῆς ἄλλης πλευρᾶς, οἱ παραμένοντες πιστοὶ λάτρεις τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ τῶν Μυστηρίων, ἀμύνονται τὸν ἔσχατον τῶν ἀγώνων πρὸς διατήρησιν τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως. Πρὸς τοῦτο διάνοιαι οὐχὶ αἰ τυχοῦσαι, ὡς ὁ Ἰάμβλιχος, ὁ Πρόκλος, ὁ Πορφύριος, ὁ Ἰουλιανός, ὁ Σαλούστιος κ.ἄ. ὑπέρμαχοι τῶν πατρίων, προσπαθοῦν διὰ τῶν συγγραφῶν των νὰ ἀποκαλύψουν τὸ βάθος τὸ κρυπτόμενον κάτωθι τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον «ἀνηθίκων» μύθων καὶ προβαίνουν μὲ τὴν βοήθειαν πλατωνικῶν, ἀλλὰ καὶ ξένων ἀκόμη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν στοιχείων (μιθραϊκῶν, φρυγικῶν, αἰγυπτιακῶν κ.ἄ.) νὰ ἀνασυντάξουν καὶ ἐπαναγάγουν τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν εἰς τὸ πρωταρχικόν της κλέος, ἀποκαλύπτοντες ἐν ἀνάγκῃ καὶ πλείστας ὅσας ἀληθείας αἱ ὁποῖαι μέχρι τοῦδε ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς σιγῆς τῶν μεμνημένων εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ προσπάθεια αὕτη καταφαίνεται σαφέστατα τόσον εἰς τὴν ἀνὰ χειρᾶς μελέτην, ὅσον καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔργα τῶν Νεοπλατωνικῶν ἰδίως τοῦ Πρόκλου, τοῦ Ἰαμβλίου, τοῦ Πορφυρίου καὶ τοῦ Δαμασκίου. Ἡ νεωτέρα κριτικὴ καὶ ἡ ἐπίσημος Φιλολογία χαρακτηρίζουν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὡς

περίοδον μαρασμοῦ καὶ παρακμῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀληθεύει ἀπὸ πλευρᾶς «νεωτερισμῶν» δηλαδὴ παρουσιάσεως κάτι τοῦ τελείως νέου φιλοσοφικοῦ «συστήματος». Ἡ τροπὴ τῶν συγγραφέων ἐκείνων πρὸς τὴν μυστηριακὴν σοφίαν, τὴν θεουργίαν καὶ τὸ ὑπερφυσικόν, ἐκλαμβάνεται ὡς ἀδυναμία καὶ δεισιδαιμονία, προτιμᾶται δὲ ἡ φιλοσοφικὴ ἀοριστολογία, ἡ ἀτέρμων λογοποιΐα, ἔστω καὶ ἂν αὕτη λέγεται ἐπικουρισμός, διάσυρσις τῶν θείων καὶ τελικῶς ἀθεΐα.

Ἐπειδὴ ἡ σύγχρονος νοοτροπία τοῦ κόσμου ἐμφορεῖται ἐκ σαφῶς ὑλοκρατικῶν ιδεῶν, ἔχει δὲ διακόψει πρὸ πολλοῦ κάθε συνάφειαν πρὸς τὴν ἀποκαλυπτικὴν καὶ ἐνορατικὴν διάθεσιν τῶν ἀρχαίων μυστηριακῶν διδασκαλιῶν, κρίνει ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα ὡς προϊόντα ἐκφυλισμοῦ καὶ πιστεύει ἀκόμη σοβαρῶς ὅτι κατὰ τὴν προκλαστικὴν ἀρχαιότητα οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι καὶ οἱ μύσται τῶν Ἐλευσινίων, τῆς Σαμοθράκης ἢ τῶν Διονυσίων (Ὁρφισμός) ἐδιδάσκοντο καὶ ἐπίστευον κατὰ βάθος, ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἡ χονδροειδῆς ἐξωτερικὴ ὄψις ἐνὸς μύθου, ἐρμηνευομένου κατὰ τρόπον ἀφελῆ καὶ ἀχαρακτήριστον (ὅπως ἡ ἐστερημένη ἰδανικῶν σημερινῆ νοοτροπία δύναται νὰ τὸ πράξῃ) ἐξωτερικῶς παρουσιάζει.

Ὁ Ἐσωτερισμός, παρέχων τὴν κλεῖδα κατανοήσεως τῶν ἀρχαϊκῶν πολιτισμῶν, ὄχι ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς στενῆς ἱστορικῆς καὶ ὑλόφρονος ἐπιστήμης τῆς σήμερον, ἀλλὰ προσάγων συνθετικὴν ἐπισκόπησιν καὶ κλεῖδας ἐρμηνείας

τῶν μύθων καὶ τῶν συμβόλων γενικῶς, διανοίγει εὐρυτάτους ὀρίζοντας εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ κατανοήσουν τὸ περὶ αὐτοὺς Μυστήριον, νὰ εἰσέλθουν, ἔστω καὶ ἀκροδιγῶς, εἰς τὴν βίωσιν τῶν κεκρυμμένων ἀληθειῶν περὶ ἀνθρώπου, κόσμου καὶ Θεοῦ. Ἀποκαλύπτεται τότε εἰς τοὺς καταλλήλους ν' ἀντιληφθῶν τὴν γλῶσσαν ταύτην, ἕνας νέος κόσμος ἐννοιῶν, ὁ ὁποῖος τοὺς ὀδηγεῖ εἰς τὸ νὰ συλλάβουν τὴν σοφὴν καὶ πάνσεπτον ὄντως διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων Μυστηρίων καὶ ἰδιαιτέρως τῆς σεβασμίας ἑλληνικῆς παραδόσεως, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἀγνοοῦμεν περισσότερο παντὸς ἄλλου.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ πνεύματος ἀπὸ τῆς ἀχλύος καὶ τῆς ὀμίχλης, ἐξόχως θὰ συμβάλῃ τὸ μικρὸν τοῦτο πόνημα τοῦ Σαλουστίου καὶ ὅσα θὰ ἐπακολουθήσουν συντόμως ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἑλληνικῆς μυήσεως καὶ τῆς μυστικῆς θεολογίας τῶν Ἑλλήνων. Θὰ πρέπει κάποτε ὁ Ἕλληνας, σεβόμενος τὴν ἐπίσημον χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς ἣν ἀνήκει, νὰ γνωρίσῃ τὰς μυσταγωγικὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων κάθε θρησκεία στηρίζεται καὶ νὰ δυνηθῇ χρησιμοποιῶν τὰ πολύτιμα ἐφόδια τὰ ὁποῖα μᾶς παρέχει ὁ Ἑλληνισμός, νὰ κατανοήσῃ τὸ βάθος καὶ τὴν δυναμικότητα ἣ ὁποία ἐγκρύπτεται καὶ εἰς αὐτὸν τὸν χριστιανισμόν, νὰ παύσῃ δὲ νὰ νομίζῃ ὅτι αἱ τελετουργίαι καὶ τὰ σύμβολα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας, ἀναφέρονται ἀπλῶς εἰς ἠθικὰς παραινέσεις. Ἐφ' ὅσον εἰς τὸν

χριστιανισμόν δὲν τονισθῆ τὸ γνωστικὸν στοιχεῖον τὸ ὁποῖον ἐν αὐτῷ κρύπτεται καὶ δὲν ἀποκαλυφθῆ εἰς τὸν νοῦν τοῦ «γνωστοῦ» (καὶ οὐχὶ ἀπλῶς τοῦ «πιστοῦ») ἢ ἀσύλληπτος δυναμικότης τῶν ἱερουργιῶν καὶ τῶν δογμάτων, ἢ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ θὰ παραμείνῃ μία ἀπλῆ ἠθικολογία, οἱ δὲ ἐκρόσωποι ταύτης ἀπλοῖ μνηταὶ μιᾶς ἐξωτερικῆς διδασκαλίας μὴ ἱκανοποιούσης παρὰ μόνον τοὺς ἀπλοϊκοὺς καὶ τοὺς ἀπαιδεύτους, οἱ ὁποῖοι ὡς κύριον μέλημά των θὰ ἔχουν τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων των, τὸ δὲ πνεῦμα των —ἢ θεία των ὑπόστασις, ὁ νοῦς αὐτῶν— θὰ εἶναι ἰσοβίως καταδικασμένον νὰ καθεύδῃ ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ Φωτός.

**Β) Ἡ προσωπικότης τοῦ Σαλουστίου
καὶ ἡ χρονολογία συντάξεως τοῦ «Περὶ Θεῶν καὶ
Κόσμου»**

Ὁ Σατορνῖνος Σαλούστιος Σεκουῦνδος (ὅπως εἶναι τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ συγγραφέως μας) γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 300 μ.Χ. ἐν Γαλατία, ἀπὸ οἰκογένειαν πρὸ πολλοῦ ἐγκατεστημένην εἰς τὴν «χώραν τῶν Κελτῶν», ἔσχε παιδείας ἐπιμελημένης τόσον εἰς τὴν ρητορικὴν, ὅσον καὶ εἰς τὸ Δίκαιον. Παρὰ ταῦτα δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ ὅτι ἦτο μόνον πνευματικὸς ἄνθρωπος δεδομένος εἰς τὸν

διαλογισμόν, διότι τὰ διοικητικά καὶ στρατιωτικά ἀκόμη χαρίσματά του, ταχέως τὸν προώθησαν ἤδη ἐπὶ Κωνσταντίνου (τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ Ἰουλιανοῦ) εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα. Ὁ Ἰουλιανός, ἀντιληφθεὶς ὅχι μόνον τὰς ἱκανότητας τοῦ Σαλουστίου, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς ἄκρον ηὔξημένην ἐντιμότητά του, τὸν ὤρισεν Ἐπαρχὸν τῆς Ἀνατολῆς καὶ πιστὸν σύμβουλόν του εἰς ὅλα τὰ διοικητικά, ἀλλὰ καὶ φιλοσοφικά ζητήματα.

Ἐὰν τὸ Περὶ Θεῶν καὶ Κόσμου πόνημα τοῦ Σαλουστίου εἶναι προϊόν αὐτοβούλου ἐνεργείας ἢ προτροπῆς καὶ ἐπιταγῆς τοῦ Αὐτοκράτορος, παραμένει σκοτεινόν. Φαίνεται ὅμως ὅτι συνετάγη ὀλίγον μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ λόγου τοῦ Ἰουλιανοῦ «Πρὸς τὴν Μητέρα τῶν Θεῶν» ἣτοι πρέπει νὰ ἐγράφη κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ μηνὸς Μαρτίου τοῦ 362 μ.Χ. Τοῦτο συνάγεται ἀρκετὰ ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ δανεισμοῦ τὸν ὁποῖον ἔκαμε σχετικῶς μὲ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ μύθου τῆς Μητρὸς τῶν Θεῶν, ἐρμηνείαν τῆς ὁποῖαν ὁ Σαλούστιος παρέλαβε σχεδὸν κατὰ γράμμα ἀπὸ τὸν σχετικὸν λόγον τοῦ Ἰουλιανοῦ.

Ἡ ἀπεριόριστος ἐκτίμησις τοῦ Αὐτοκράτορος πρὸς τὸν Σαλούστιον —ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν διεψεύσθη μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς— ἀποδεικνύεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δύο ἐκ τῶν λόγων του «τὰ Κρόνια» (ἢ Καίσαρες) καὶ «εἰς Βασιλέα Ἡλίον» τοὺς ἀφιέρωσεν εἰς τὸν ἔμπιστόν του συνεργάτην.

Ἰπῆρξεν ὁ ψύχραιμος, ἀκέραιος καὶ μετριόφρων σύμβουλος αὐτοῦ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐπικινδυνεστέρας στιγμὰς τοῦ ταραχώδους βίου του. Εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀνεχαίτισε τὸν Αὐτοκράτορα νὰ προβῆ εἰς θάναυσον τιμωρίαν τῶν χριστιανῶν, ὅταν οὗτοι τὸν προσέβαλον καιρίως μὲ τὸν ἔμπρησμὸν τοῦ Ναοῦ τῆς Δάφνης ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ σωφροσύνη του ἀπεδείχθη χρήσιμος εἰς πλείστας ὅσας περιπτώσεις. Ὅταν κατὰ τὴν τελευταίαν μάχην τῆς 26ης Ἰουνίου τοῦ 363 κατὰ τῶν Περσῶν, ὁ ἐτοιμοθάνατος Ἰουλιανὸς συνδιαλέγεται μετὰ τοῦ Μαξίμου καὶ τοῦ Πρίσκου περὶ τῆς ὑπερβατικῆς φύσεως τῆς ψυχῆς, εἰς τὸν διάλογον τοῦτον παρίσταται καὶ ὁ Σαλούστιος ἐν μέσῳ τῆς καταθλιπτικῆς σιγῆς τῶν λοιπῶν παρισταμένων.

Γ) Τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πονήματος

Λόγῳ τῆς πνευματικῆς του καταρτίσεως, ὁ Σαλούστιος εἶχεν ἐξοικειωθῆ πρὸ πολλοῦ μὲ τὰ ἐρμηνευτικὰ προβλήματα τῆς ἐλληνικῆς παραδόσεως. Συνεχεῖς συνδιαλέξεις καὶ ἀλληλογραφίαι μὲ τὸν Αὐτοκράτορα τὸν εἶχον ἐνημερώσει περὶ τοῦ τρόπου ἐρμηνείας τῶν μύθων καὶ κατατοπίσει περὶ τῶν ἀντιλήψεων ἐν προκειμένῳ τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ἐπρόκειτο νὰ εὔρεθῆ τρόπος συμφωνίας μεταξὺ

τῶν παραδοσιακῶν ἀπόψεων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυ-
σταγωγίας, ἐμπλουτισμένης μέ στοιχεῖα ἀνατολικῆς μετα-
φυσικῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου προσεγγίσεως αὐτῶν πρὸς
τὰ φιλοσοφικά συστήματα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἡρακλείτου,
τῶν Στωϊκῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Δημοκρίτου καὶ Ἀριστοτέλους,
ἀποκλειομένων μόνον τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν «ἀπαιδεύ-
των Κυνικῶν». Τὰ κύρια ἐρείσματα τῆς πνευματικῆς
ἀνοικοδομήσεως ταύτης ἦσαν κατὰ τὸν Γάλλον μεταφρα-
στὴν Σαλουστίου κ. GABRIEL ROCHEFORT τὰ ἑξῆς:
ἀγαθότης, ἀπάθεια καὶ αἰδιότης τῶν θεῶν, ἀθανασία καὶ
θειότης τῶν δευτερευουσῶν δυνάμεων, τῶν δαιμόνων καὶ τῶν
ἀγγέλων, αἰωνιότης καὶ ἀφθαρσία τοῦ κόσμου, σημασία καὶ
ἀξία τῶν τελετουργικῶν τύπων τῶν τηρουμένων εἰς τὰ
Μυστήρια, ὅπως καὶ ἀξία τῶν χρηστηρίων, μετεμψύχωσις
ἀναγκαῖα ἀλλ' ἀποκλειστικῶς εἰς σώματα «λογικῶν»
ὄντων, ἐπιστροφή τέλος τῶν ἀθανάτων ψυχῶν εἰς τοὺς κόλ-
πους τῆς θεότητος, ἀφοῦ καθαρθεῖν, διὰ νὰ ἀναλάβουν τὴν
κατεύθυνσιν τοῦ κόσμου.

Τὰ πλεῖστα τῶν δογμάτων τούτων, εἰς τὰ ὁποῖα
ἐπίστευον ἐγνωσμένως οἱ πεπαιδευμένοι ἔθνηκοί, δὲν θὰ
ἠδύναντο νὰ εὗρουν ἀντιμετώπους οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς
χριστιανούς, ἐὰν ἦσαν ἀμερόληπτοι καὶ οὐχὶ φανατισμένοι.
Τὸ ἔργον τοῦ Σαλουστίου δὲν ἀπευθύνεται πρὸς εἰδικὰς
κατηγορίας πολιτῶν, ἀλλὰ πρὸς πάντας, ἀρκεῖ νὰ ἔχουν
γευθῆ γενικῆς τινος μορφώσεως καὶ νὰ εἶναι συνηθισμένοι

νά σκέπτονται. Διὰ πλείονας πληροφορίας καὶ ἐπεκτάσεις τῶν θεμάτων παραπέμπει εἰς τὰ εἰδικὰ συγγράματα τῶν Πλατωνικῶν.

Ἡ κολουθήσαμε τὴν κατανομὴν τοῦ κειμένου οἷαν ἐφήρμοσεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν BELLES LETTRES ὁ μεταφραστὴς καὶ ἀπομνηματιστὴς κ. GABRIEL ROCHEFORT, διατηρήσαντες τὰς περιλήψεις τῶν ἀρχαίων κωδικῶν. Αὗται κατανέμουν τὸ κείμενον εἰς 32 παραγράφους. Ὁ Γάλλος ἐπεξεργαστὴς χωρίζει τὸ ὅλον ἔργον εἰς XXI κεφάλαια. Ἐκ τούτων τὰ πρῶτα I-IV χρησιμεύουν ὡς εἰσαγωγή, ὅπου ὑπενθυμίζονται αἱ προϋποθέσεις τοῦ καταλλήλου διὰ φιλοσοφίαν μαθητοῦ, τὰ κατηγορήματα τῆς θεότητος, περαιτέρω ἐκτίθεται ἡ ταξινομήσις τῶν μύθων καὶ παρέχονται παραδείγματα συμβολικῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, κυρίως ὁ μῦθος τοῦ Ἄττιδος καὶ τῆς Κυβέλης.

Εἰς τὰ κεφάλαια V-XII ἐκτίθενται συνοπτικῶς αἱ βασικαὶ ἀλήθειαι τῆς ἐθνικῆς πίστεως, ὡς καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Τέλος τὰ κεφάλαια XII-XXI ἐπιδίδονται εἰς τὴν ἀνασκευὴν τῶν ἀντιρρήσεων αἱ ὁποῖαι θὰ ἐγείροντο ἀπὸ τὴν διατύπωσιν ταύτην τῆς πίστεως, μετὰ δὲ σύντομον ἐξήγησιν τῶν αἰτίων τῆς «ἀθεΐας», παρέχεται ἡ περιγραφή τοῦ δράματος τῶν ἀπηλλαγμένων τοῦ σαρκικοῦ περιβλήματος ψυχῶν αἱ ὁποῖαι γεύονται, ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν Θεῶν, τῆς οὐρανίου μακαριότητος,

ἀνταμοιβῆς τοῦ ἐναρέτου αὐτῶν βίου.

Ὡς εἵπομεν, ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐπιθυμεῖ διὰ παντός μέ-
σου νὰ προσηλυτίσῃ τὸν ἀμαθῆ ὄχλον ὅστις θέλει νὰ ἐμ-
μένη εἰς τὰς πρωτογόνους πεποιθήσεις του, ἀλλ' ἀπευ-
θύνεται πρὸς ὅσους θέλουν νὰ παιδευθοῦν καὶ εἶναι ἱκανοὶ
πρὸς τοῦτο, δὲν ἔχουν δὲ ἐκτραφῆ μὲ ἀνοήτους δοξασίας.
Βλέπομεν ὅτι ὁμιλεῖ τὴν γλῶσσαν τοῦ μεμυημένου. Κατὰ
πόσον ὅμως εἶχε μυηθῆ, τοῦτο παραμένει ἄγνωστον. Ἡ
παρεχομένη διδασκαλία εἶναι προοδευτικὴ ἐκ τῶν ἀ-
πλουστέρων θεμάτων πρὸς τὰ δυσκολώτερα, διὰ τὴν κατα-
νόησιν τῶν ὁποίων προϋποτίθεται ἐχέγγυα μᾶλλον μυητικῆς
προηγμένης καταρτίσεως.

Τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέως χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀπλό-
τητα, σαφήνειαν καὶ μετριοφροσύνην. Ἔχουν ἐπιμελῶς
ἀπομακρυνθῆ τὰ ρητορικὰ σχήματα καὶ οἱ φραστικοὶ
καλλωπισμοί. Γνωρίζομεν ὅτι καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο κατὰ τῶν
ἐψιμυδιωμένων φράσεων καὶ ρητορικῶν ἐκφράσεων. Αἱ
φράσεις εἶναι σύντομοι, ἐνίοτε λακωνικαί, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον
καδιστᾶ πολλάκις τὸ κείμενον σκοτεινὸν καὶ τὴν ἔννοιαν
δυσδιάκριτον. Χρησιμοποιεῖ ἀγνήν ἀττικὴν διάλεκτον.

Τὸ ἀρχαιότερον διασωθὲν χειρόγραφον τοῦ ἔργου τοῦ
Σαλουστίου, ἀνάγεται εἰς τὸν XIIον αἰῶνα. Εἶναι ὁ
λεγόμενος AMBROSIANUS, B 99 SUP.

ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΥ ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ

I

α) Περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀκροατοῦ. Περὶ κοινῶν ἐννοιῶν

1. Ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ διδαχθοῦν περὶ τῶν θεῶν ὀφείλουν¹ ἀπὸ τῆς παιδικῆς των ἡλικίας νὰ ἔχουν διαπαιδαγωγηθῆ καλῶς² καὶ νὰ μὴ ἔχουν διαστραφῆ μὲ

[Διὰ τὴν σύνταξιν τῶν σημειώσεων τούτων μεγάλως μᾶς ἐβοήθησεν ἡ ἔκδοσις τοῦ Σαλουστίου ὑπὸ κ. GABR. ROCHEFORT (PARIS ἔκδ. BELLES LETTRES)].

1. Ἐπὶ τῶν προτερημάτων καὶ ἰδιοτήτων ψυχῆς καὶ σώματος τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὸν ἀκροατὴν ἢ μαθητὴν τῆς Σοφίας βλ. Πλατ. Πολιτ. V 475 D-480 A.- Πλωτ. Ἐνν. III, 3.

Πρόκλ. Πλατων. Θεολογία I 2. Πρβλ. Π. Γράβιγγερ, Βασ. Ὁμιλῖαι π. Ἐσωτερισμοῦ καὶ Μυήσεως, Ἀθῆναι 1961, σ. 59.

2. Ἡ αὐτὴ ὑποχρέωσις καὶ παρὰ Ἰαμβλίχῳ, π. Μυστηρίων I, 3: «Συνυπάρχει γὰρ ἡμῶν αὐτῇ τῇ θείᾳ οὐσίᾳ ἢ περὶ θεῶν ἐμφυτος γνῶσις, κρίσεώς τε πάσης

ἀνοήτους δοξασίας³. πρέπει επίσης νὰ εἶναι ἐκ φύσεως ἀγαθοὶ καὶ λογικοί⁴ («ἐμφρονες») διὰ νὰ παρουσιάζουν κάποιαν συγγένειαν πρὸς τὰς διδασκαλίας⁵. δεόν ἀκόμη νὰ γνωρίζουν τὰς κοινὰς ἐννοίας.

2. Κοινὰ δὲ ἐννοιαὶ⁶ εἶναι ἐκεῖναι ἐπὶ τῶν ὁποίων ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἐὰν ὀρθῶς ἐρωτηθῶσι, θὰ συμφωνήσουν⁷.

ἐστὶ κρείττων καὶ προαιρέσεως, λόγου δὲ καὶ ἀποδείξεως προϋπάρχειν».

3. Ὁ Πλάτων εἶχεν ἀπαγορεύσει εἰς τοὺς φύλακας τῆς πολιτείας τὴν ἀναδρομὴν τῶν εἰς παραλόγους θεωρίας καὶ ἀνοήτους μύθους. Βλ. Πολιτ. II, 377: «Δὲν θὰ ἐπιτρέψωμεν τὰ παιδιὰ νὰ ἀκούουν τυχαίους μύθους, πλασθέντας ὑπὸ τυχαίων ποιητῶν καὶ νὰ παραλαμβάνουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τυχαίας ἐννοίας ἀντιθέτους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ ἐκεῖνας ποὺ κατὰ τὴν γνώμην μας πρέπει αὐτὰ νὰ ἔχουν ὅταν ἐνηλικιωθῶν».

4. Πρβλ. Ἀλβίνος, Εἰσαγ. εἰς Πλάτ. 1 καὶ Πρόκλ. Πλατων. Θεολογία I, 2.

5. Πρώτη ὄψις τῆς θεωρίας τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς οἰκουμενικῆς συμπαθείας τῶν ὄντων, ποὺ θὰ ἀναληφθῆ εἰς τὸ κεφ. III, 2. Ὁ Ἰουλιανός (Λόγος εἰς Βασ. Ἡλιον 133 A) ὑπομινῆσκει τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. VI, 508 C) κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἡλιος ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀγαθοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμοίωσιν. (Πρβλ. Π. Γράβιγγερ, Συμβολαὶ εἰς ἀρχ. Ἑλλην. Ἀνθρωποσοφίαν, Ποσειδώνιος).

6. Ἰάμβλ. Π. Μυστηρίων IV, 6 - Εὐσέβιος, Εὐαγγελ. Προπ. II, 6 - Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, Προτρεπτικός, III, 4 καὶ Πρόκλ. Πλατ. Θεολογ. I, 17.

7. Ἡ ἐπιλεκτικὴ αὕτη διδασκαλία ποὺ ἐδῶ προτείνεται βασίζεται ἐπὶ τῶν πρώτων ἐννοιῶν, παραδεδεγμένων ὑφ' ὅλων τῶν σχολῶν αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὰς προϋποθέσεις μιᾶς λογικῆς καὶ ὑφ' ὅλων ἀποδεκτῆς θεοδικίας.

β) Ὁ Θεός ὡς ἀγαθός καὶ ἀπάθης, δὲν μεταβάλλεται

Ἐπὶ παραδείγματι πᾶς θεός εἶναι ἀγαθός, ὅτι δὲν ὑπόκειται εἰς πάθη⁸, ὅτι εἶναι ἀμετάβλητος· διότι πᾶν τὸ μεταβαλλόμενον καθίσταται εἴτε βέλτιον, εἴτε χειρόν⁹. ἔάν δὲ καταστῆ χειρόν μετέρχεται πρὸς τὸ κακόν, ἔάν δὲ κρεῖττον, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀρχικῶς ἦτο κακόν.

II

γ) Πᾶς Θεός εἶναι ἀγέννητος καὶ αἰδῖος (αἰώνιος)

1. Αὐτὸς λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι ὁ μαθητής· ὅσον διὰ τὰς διδασκαλίας¹⁰ ἰδοὺ ποῖον πρέπει νὰ εἶναι τὸ περιεχόμενόν των:

8. Εἰς τὴν θείαν ἀγαθότητα (πρβλ. Πρόκλ. Πλατ. Θεολ. I 17) ὁ Σαλούστιος συνάπτει τὴν στωικὴν ἀπάθειαν, ἣτις ἀποκλείει φθόνον καὶ πάθη ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐπίστευεν ὡσαύτως εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς ὀργανωτικοῦ πνεύματος ἐν τῷ κόσμῳ εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέδιδεν, ὅπως ὁ Σαλούστιος, τὴν δυνατότητα νὰ ἐκφράζη τὴν θέλησίν του διὰ χρησμῶν καὶ μαντείων. Ὅσον διὰ τὸ ἀμετάβλητον τοῦ Θεοῦ βλ. Τίμαιον Λοκρόν, π. Ψυχῆς Κόσμου 98 C.

9. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη θέλει ἐπαναληφθῆ εἰς τὸ κεφ. VII, 1.

10. Μετὰ τὸν Σαλούστιον, ὁ Πρόκλος ἀνέπτυξε τὰς ἀπόψεις ταύτας περὶ τῆς φύσεως τῶν θεολογικῶν διδαγμάτων εἰς τὴν Πλατων. Θεολ. του I 4 καὶ εἰς τὰ σχόλια ἐν Κρατύλῳ 47.

αί οὐσῖαι τῶν θεῶν δὲν ἐπλάσθησαν, διότι ὅ,τι ὑπάρχει αἰωνίως οὐδέποτε γεννᾶται καὶ ὅ,τι κατέχει τὴν πρώτην δύναμιν¹¹ καὶ οὐδὲν πάσχει, ζῆ (αἰωνίως).

δ) Πᾶς Θεὸς εἶναι ἀσώματος

2. Οὔτε ἀπετελέσθησαν ἐκ σωμάτων, διότι αἱ δυνάμεις τῶν σωμάτων εἶναι ἀσώματοι¹².

ε) Δὲν περιέχεται εἰς τόπον

Καὶ δὲν περιέχονται ἐν τόπῳ¹³ διότι τοῦτο εἶναι ἴδιον τῶν σωμάτων, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πρώτης αἰτίας χωρίζονται, οὔτε ἀπ' ἀλλήλων, ὅπως τὰ νοήματα δὲν ἀποχωρίζονται ἀπὸ τοῦ νοῦ, αἱ ἐπιστῆμαι ἀπὸ τῆς ψυχῆς καὶ ἀπὸ τοῦ ἐμβίου ὄντος αἱ αἰσθήσεις.

11. Οἱ Θεοὶ πράγματι δὲν ἐφευρέθησαν ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀλλ' ὑπάρχουν ἀπὸ πάσης αἰωνιότητος· ἔχουν πραγματικὴν ἰσχύν, ἀντιθέτως πρὸς τὴν νόσον ἀρχαϊκὴν ἀντίληψιν τοῦ LA FONTAINE, Μῦθοι IX 6 στ. 19-20. Πρβλ. Πρόκλου Στοιχείωσις Θεολογ. 120.

12. Πρβλ. Πρόκλ. Πλατ. Θεολογ. I 19. Ἡ αὐτὴ ἰδέα ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ κεφ. XIII.

13. Ὁ ὀρισμὸς οὗτος τοῦ Ἰαμβλίχου (π. Μυστηρ. I 8 καὶ III 17) ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Πρόκλου, Πλατ. Θεολ. I, 19 πρὶν τοῦτο γίνῃ ὑπὸ τῶν σχολαστικῶν φιλοσόφων.

III

στ) Περὶ μύθων - "Ὅτι θεῖοι οἱ μῦθοι

1. Διὰ ποῖον ὅμως ἄρα γε λόγον οἱ Ἀρχαῖοι ἔδεσαν κατὰ μέρος τὰς διδασκαλίας αὐτὰς διὰ νὰ χρησιμοποιήσουν μύθους¹⁴; Ἴδου τί ἀξίζει νὰ ἐρευνήσωμεν. Τὸ πρῶτον προτέρημα τὸ ὁποῖον ἀντλοῦμεν ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως μύθων εἶναι ἀκριβῶς αὐτὴ αὕτη ἡ ἔρευνα, διότι τοιοῦτοτρόπως ἡ διάνοια δὲν παραμένει ἀργή¹⁵.

Καὶ ὅτι θεῖοι εἶναι οἱ μῦθοι, δυνάμεθα νὰ τὸ βεβαιώσωμεν,

14. Μία ὑπόμνησις περὶ τῆς αἰτίας χρησιμοποίησεως ἀναλογιῶν, συμβόλων καὶ μύθων ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους δίδεται ὑπὸ τοῦ Πρόκλου, Πλατων. Θεολ. I, 4. Ὁ Εὐσέβιος εἶχεν ὁμοίως σημειώσει τὴν χρησιμοποίησιν ταύτην λέγων: (Εὐαγγ. Προπ. III 7): «Φωτοειδοῦς δὲ ὄντος τοῦ θείου καὶ ἐν πυρὸς αἰθερίου περιχύσει διάγοντος, ἀφανοῦς τε τυγχάνοντος αἰσθήσει... διὰ μὲν τῆς διαυγοῦς ὕλης, ὅσον κρυστάλλου ἢ παρίου λίθου ἢ καὶ ἐλέφαντος, εἰς τὴν τοῦ φωτός αὐτοῦ ἔννοιαν ἐνήγε, διὰ δὲ τῆς τοῦ χρυσοῦ, εἰς τὴν τοῦ πυρὸς διανόησιν καὶ τὸ ἀμίαντον αὐτοῦ... Πολλοὶ δὲ αὖ καὶ μέλανι λίθῳ τὸ ἀφανές αὐτοῦ τῆς οὐσίας ἐδήλωσαν... Πᾶν τὸ λευκὸν τοῖς οὐρανόις θεοῖς ἀπένειμαν, σφαιρᾶν τε καὶ τὰ σφαιρικὰ πάντα ἰδίως τε κόσμῳ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ κύκλον δὲ καὶ τὰ κυκλικὰ αἰῶν... πυραμίδας δὲ καὶ ὀβελίσκους τῆ πυρὸς οὐσία... ὥσπερ αὖ κῶνον μὲν ἡλίῳ γῆ δὲ κύλινδρον, σπορᾶ δὲ καὶ γενέσει φάλγητα καὶ τὸ τρίγωνον σχῆμα διὰ τὸ μόριον τῆς θηλείας» (Πορφύριος;)

15. Εἰς τὸ κεφ. XX 2 ὁ Σαλούστιος θὰ ἐπαναλάβῃ τὴν προσπάθειαν ταύτην με σκοπὸν τὴν ἀποφυγὴν τῆς πνευματικῆς ἀδρανείας.

στηριζόμενοι εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι τοὺς μετεχειρίσθησαν· ἐκεῖνοι μεταξὺ τῶν ποιητῶν οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐμπνευσμένοι ὑπὸ τῶν Θεῶν¹⁶ («θεόληπτοι») καὶ οἱ ἄριστοι ἐκ τῶν φιλοσόφων¹⁷, ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐδίδαξαν τὰς μυητικὰς τελετάς¹⁸ ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ κατὰ τὰς χρησιμοδοτήσεις των¹⁹. ὅλοι λοιπὸν μετεχειρίσθησαν μύθους.

ζ) Διατὶ οἱ μῦθοι εἶναι θεῖοι;

2. Αὐτὸ θὰ τὸ ἐξετάσῃ ἡ Φιλοσοφία. Ἐπειδὴ λοιπὸν πάντα τὰ ὄντα χαίρουν διὰ κάτι πού τοὺς ὁμοιάζει καὶ ἀποστρέφονται τὸ ἀνόμοιον²⁰, ἔδει αἱ διδασκαλῖαι ἀναφορικῶς

16. Μεταξὺ ἄλλων ποιητῶν ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος, ὁ Λίνος καὶ ὁ Ὀρφεύς, ὁ Μουσαῖος καὶ ὁ Λυκόφρων.

17. Διὰ τοὺς προσωκρατικούς ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Φερεκύδης καὶ ὁ Παρμενίδης· μεταξὺ δὲ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους κατὰ πρῶτον ὁ «θεῖος» Πλάτων. (Βλ. Ἰουλιανοῦ Λ. εἰς Βασιλέα Ἡλιον 133 Α).

18. Μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ὀρφεύς, ὁ Μελάμπους καὶ ὁ Τριπτόλεμος. Τὰ μυστήρια ἱκανοποιοῦντα τὰς εὐλαβεῖς ψυχάς, ἐκάλυψαν τὰς ἀνάγκας των τῆς εὐαισθησίας, τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἀνωτέρας γνώσεως παρουσιάζοντα μίαν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν τῶν μύθων. (Βλ. Ἰουλιανοῦ, Πρὸς Βασιλ. Ἡλιον 148 Β).

19. Ἦδη ὁ Ἡρόδοτος, Ἱστορ. VI 86 γ εἶχε παρέξει ἐν παράδειγμα τοιαύτης ἀλληγορίας: Ἡ Πυθία ἀπευδυνασμένη πρὸς τὸν Γλαῦκον: «Ἀπὸ τῆν ψευδορκίαν γεννᾶται ἐν τέκνον χωρὶς ὄνομα, χωρὶς χέρια καὶ πόδια· μολαταῦτα τοῦτο καταδιώκει πολὺ γρήγορα καὶ καταφθάνει τὸν ἔνοχον καὶ καταστρέφει ὄλην τὴν γενεάν του καὶ τὸν οἶκον του».

20. Θέμα ἤδη ἐπισημανθὲν εἰς κεφ. I 1 καὶ πού θὰ ἐπαναληφθῇ δὲς: κεφ. XIV

μέ τούς θεούς νά ὁμοιάζουν πρὸς αὐτούς διὰ νά εἶναι ἀντάξιοι τῆς οὐσίας των καὶ νά ἐξασφαλίζουν τὴν εὐμένειάν των²¹. Ταῦτα μόνον διὰ τῶν μύθων ἦτο δυνατὸν νά γίνουν.

3. Σχετικῶς δὲ μέ τούς Θεούς αὐτούς καθ' ἑαυτούς, οἱ μῦθοι τοὺς παριστάνουν συμφώνως μέ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἐπιτρεπτόν νά ἀνακοινωθῇ²², σχετικὰ μέ τὸ ρητόν καὶ ἄρρητον, τὸ ἀφανές καὶ ὄρατόν, τὸ σαφές καὶ τὸ ἀποκρυπτόμενον· πάντα ταῦτα ἀπομιμοῦνται οἱ μῦθοι ἀναπαριστοῦν ὁμοίως τὴν ἀγαθότητα τῶν θεῶν, διότι ὅπως ἐκεῖνοι μεταδίδουν πρὸς ὅλους τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ἐνῶ τὰς νοητὰς ἀληθείας μόνον εἰς

2 καὶ XV 2 ὅπου παρέχονται παραδείγματα τῆς συμπαθείας ταύτης, πορίσματος τοῦ δόγματος τῆς ἀπορροίας.

21. Ἡ εὐνοια αὕτη ἢ παρεχομένη εἰς ἐκείνους ποὺ ἐρμηνεύουν τοὺς μύθους, δικαιολογεῖ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ τέλους τοῦ κεφ. IV, 11.

22. Ὁ μεμυημένος δὲν πρέπει ν' ἀποκαλύπτῃ πᾶν ὅ,τι γνωρίζει, καὶ νά τηρῇ τὰς διατάξεις τῆς αὐστηρᾶς ἐχεμυθείας. Μόνον ὀρισμένα τελετὰ δύνανται νά ἐξηγηθοῦν ὁ Ἡρόδοτος λαμβάνει τὰς ἰδίας προφυλάξεις, ὅπως ὁ Σαλούστιος, ὅταν ἀναφωνῇ (Ἱστορ. II 51): «Ὅστις ἐμυήθη εἰς τὰ Καβεῖρια μυστήρια γνωρίζει τί θέλω νά εἶπω». Ἐνδυμούμεθα ἄλλως τε τὰς κυρώσεις αἵτινες ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς θεβηλωτὰς τῶν μυστηρίων. Ὁ Ἀπουλῆμος ἀναφέρει ἀναλόγους ἀπαγορευτικὰς διατάξεις κατὰ τὴν λατρείαν τῆς Ἰσιδος (Μεταμορφ. XI) Πρὸβλ. ὁμοίως τὸν ὄρκον τῶν Πυθαγορείων «ναὶ μὰ τὸν ἀμετέρα ψυχᾶ παραδόντα Τετρακτύν» ποὺ ἐδίδετο πρὸς τήρησιν τῆς ἐχεμυθείας. Πρὸβλ. Ἰαμβλ. π. Μυστ. VI 7: «τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων οἱ δαίμονες ἐπιτροπεύουσι τὴν φυλακὴν».

τούς ἔμφρονας χορηγοῦν· ὁμοίως καὶ οἱ μῦθοι λέγουσι πρὸς ἅπαντας ὅτι οἱ θεοὶ ὑπάρχουν, ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ φύσις τούτων καὶ ποῖαι αἱ δυνάμεις των, ταῦτα διδάσκουν μόνον εἰς τοὺς ἱκανοὺς νὰ τὰ γνωρίσουν.

Ἐπιπλέον καὶ τὰς ἐνεργείας τῶν θεῶν παριστοῦν οἱ μῦθοι· δυνάμειν μάλιστα καὶ αὐτὸν τὸν Κόσμον νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἓνα μῦθον²³· διότι τὰ μὲν σώματα καὶ τὰ πράγματα εἶναι εἰς αὐτὸν ἐμφανῆ, ἐνῶ αἱ ψυχαὶ καὶ οἱ νόες ἀποκρύπτονται.

4. Πρὸς τούτοις τὸ νὰ θελήσῃ τις νὰ διδάξῃ πρὸς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν θεῶν, θὰ προκαλέσῃ εἰς μὲν τοὺς ἀνοήτους τὴν περιφρόνησιν²⁴· λόγῳ τῆς ἀδυναμίας των νὰ κατανοήσουν, εἰς δὲ τοὺς μορφωμένους τὴν ἀδιαφορίαν· διὰ τῆς συγκαλύψεως ἀντιθέτως τῆς

23. Μακροβ. ἐν SOMN. SCIP. I 2. Ἰαμβλ. π. Μυστ. VII 1: «Οὗτοι (οἱ Αὐγύπτιοι) τὴν φύσιν τοῦ παντός καὶ τὴν δημιουργίαν τῶν θεῶν μιμούμενοι... εἰκόνας τινὰς διὰ συμβόλων ἐποιήσαντο ὑπερ καὶ ἡ φύσις τοῖς ἐμφανέσιν εἶδεν· τοὺς ἀφανεῖς λόγους διὰ συμβόλων ἀπετυπώσατο, ἡ δὲ τῶν Θεῶν δημιουργία τὴν ἀλήθειαν τῶν εἰδῶν διὰ τῶν φανερῶν εἰκόνων ὑπεγράψατο». Βλ. ἐπίσης Ἰουλιανός, Λ. εἰς Μητέρα Θεῶν 161 CD.

24. Ἡ λέξις αὕτη ἀφορᾷ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦρτον τοὺς χριστιανοὺς οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν Αὐτοκράτορα Ἰουλιανόν «ἔπασχον ἀπὸ πάθῃσιν τῆς διανοίας» (Ἐπιστολαὶ 424 AB). Ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν τὸ ἐπίθετον νὰ ληφθῇ ὑπὸ τὴν γενικωτέραν τοῦ ἐκδοχῆν καὶ νὰ ἀναφέρεται γενικῶς εἰς τοὺς ἄνοους, τοὺς

ἀληθείας διὰ μύθων, δὲν διατρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ προκαλέσωμεν τὴν περιφρόνησιν εἰς τοὺς μὲν καὶ προτρέπομεν τοὺς ἄλλους εἰς τὴν φιλοσοφίαν²⁵.

Διατί, ὅμως, διηγοῦνται εἰς τοὺς μύθους μοιχείας²⁶ καὶ

ἐστερημένους φιλοσοφικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας, ἐκείνους τοὺς ὁποίους ὁ Σενέκας ἐκάλει ὁμοίως «STULTI» (ἀνοήτους).

25. Ἰάμβλ. π. Μυστηρίων III 15. Ἡ ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία ἔσχε μεγάλην διάδοσιν κατὰ τὸν IV αἰῶνα, ἀκόμη καὶ παρὰ τῷ αὐστρῷ Ἀγ. Ἰερωνύμῳ ὅσον διὰ τὸν Ἰουλιανόν, οὗτος πιστεύει ὅτι ἐπιτρέπει αὕτη νὰ φθάσῃ τις εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς κεκρυμμένης ἀληθείας καὶ δίδει πλείονα παραδείγματα ἐν προκειμένῳ. Πρβλ. Λόγον εἰς Μητέρα Θεῶν 169-170, ὡς καὶ τὸν λόγον του πρὸς Ἡράκλειον τὸν κυνικόν 206 C, 220 A καὶ εἰς τοὺς Καίσαρας (Κρόνια) 306 C.

26. Ὁ Ξενοφάνης ἐξέφραζε τὴν ἀποστροφήν του διὰ τὸν σκανδαλώδη χαρακτῆρα τῶν ἡθῶν ποὺ ἀπεδίδετο εἰς τοὺς Θεούς. Ὁ Ἡράκλειος ὁ κυνικός εἶχε διατυπώσει τὰς ἰδίας ἐπιφυλάξεις ἀπέναντι τοῦ Σαλουστίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐν δημοσίᾳ συγκεντρώσει (βλ. Ἰουλιανοῦ, πρὸς Ἡράκλειον τὸν κύνα 204 C, 208 AB. Οἱ μεπτοὶ μῦθοι ἀνεφέροντο μεταξὺ ἄλλων εἰς τὴν παράνομον γέννησιν τοῦ Ἡρακλέους, τῶν Διοσκούρων κ.ἄ. Τὴν αὐτὴν μορφήν ἀπέδωσαν ἀργότερον οἱ χριστιανοὶ ἀπολογηταί, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιήσαντες τὴν μυθικὴν παρακμὴν τῶν προμνησθέντων Ἑλλήνων συγγραφέων ὡς ὄπλον, ἐπετέθησαν μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν των δξύτητα καὶ πάθος διὰ νὰ γκρεμίσουν ὅ,τι ἀκόμη ἴστατο ὄρδιον ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ νὰ παρουσιάσουν ταύτην ὡς ἀφελές κατασκευάσμα ἀφελεστέρων καὶ ἀνηθίσκων ποιητῶν. Ἡ μορφή αὕτη ἐπεκράτησε καὶ μᾶλλον ἐθριάμβευσε, παραληφθεῖσα δὲ ὑπὸ τῶν διανοητῶν τῆς «διαφωτίσεως» καὶ τῆς ὕλοκρατίας τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀπεστέρησε τελικῶς τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ κάθε μεταφυσικὴν ἀνάπτυξιν πρὸς τὸ ὑπερανθρώπινον. Καὶ τοῦτο διότι οἱ μῦθοι δὲν εἶναι ἔργον ἀτομικοτήτων καὶ ἀνθρωπίνων διανοιῶν, ἀλλ' ἔμπνευσις θεία καὶ ὑπερβατικὴ, πᾶσα δὲ ἀγνωσία καὶ θεβήλωσις τῶν θείων τιμωρεῖται. Ἡ τιμωρία δὲ αὕτη ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν

ἀπαγωγάς²⁷ καὶ χάλκευσιν δεσμῶν διὰ τοὺς πατέρας²⁸ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἄτοπα²⁹; Ἡ μήπως καὶ τοῦτο εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ, ἀφοῦ λόγῳ τῆς φαινομενικῆς παραδοξολογίας³⁰

ὁπισθοδρομητὴν ἀπὸ πνευματικῆς ἀπόψεως τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ἀνερμάτιστον καὶ τὴν σημερινὴν ὑπανθρώπινον στάθμην τοῦ πνεύματος αὐτῆς.

27. Π.χ., ἡ κλοπὴ τῶν βοῶν τοῦ Ἄπολλωνος ὑπὸ τοῦ νεαροῦ Ἑρμοῦ (πρβλ. Ὀμηρικὸν ὕμνον πρὸς Ἑρμῆν) ἀλλὰ κυρίως περὶ ἀπαγωγῶν γυναικῶν τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἑλένης κ.κ. Κατὰ γενικὸν κανόνα αἱ ἀπαγωγαὶ «γυναικῶν» ὑπὸ τῶν Θεῶν, δὲν ἔχει τὴν «ἠθικολογικὴν» ἔννοιαν ποὺ τῆς ἀποδίδει ὁ εἰς ἄκρον «ἠθικός» σύγχρονος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀναφέρονται εἰς τὸ ὕψιστον δῶρον τὸ ὁποῖον δύναται ἡ θεότης νὰ προσφέρῃ εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχάς: τὴν «φιλίαν» καὶ τὸ ὁμοτράπεζον τῶν ἥρωικῶν ψυχῶν μετὰ τῶν θείων καταστάσεων.

28. Ὁ Ἅγ. Βασιλείος ὕψωσεν ὁμοίως τὴν φωνὴν ἐναντίον τῆς ἀποστασίας τοῦ Διὸς καὶ τῆς καθείρξεως τοῦ πατρὸς του Κρόνου, παράδειγμα τὸν ὁποῖον ἔθεσεν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀνηθικότητα τοῦ Ἑθνισμοῦ (βλ. Ἑλληνικὰ γράμματα IV 1). Πᾶσαι αἱ παρερμηνεῖαι αὗται τῶν μύθων ὀφείλονται ὅτι ἐκλαμβάνονται οἱ Θεοὶ ὡς ἀνθρωπόμορφα ὄντα καὶ αἱ πράξεις των ὡς ἰσότιμοι πρὸς ἀνθρωπίλους καὶ δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ διδασκαλίαι τῶν Μυστηρίων ἔπρεπε νὰ ἐνέχουν κάποιαν ἀνωτέραν, ὑπερθετικὴν ἔννοιαν καὶ νὰ ἀπτωνται οὐχὶ ἀπλῶς «ἠθικῶν» κοινοτυπιῶν. Τοιαῦτα παραδείγματα ἀνωτέρας πνευματικότητος τῶν μύθων μᾶς δίδει ἐν συντομίᾳ ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ ὁ Σαλούστιος, ἐπόμενος τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ Νεοπλατωνικοὶ (ἰδίᾳ ὁ Πορφύριος καὶ ὁ Πρόκλος). Εἰς τὸ ὑπὸ σύνταξιν ἔργον μας περὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυστικῆς θεολογίας, θὰ παρασχεθοῦν πλεῖστα ὅσα παραδείγματα περὶ τῆς μυσταγωγικῆς σημασίας τῶν μύθων τῆς ἐλληνικῆς παραδόσεως.

29. Ἀναλαμβάνων τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Βασιλείου ὁ Εὐσέβιος συγκεντρώνει ἐπὶ ταύτῃ ὅλους τοὺς ἀρχαίους μύθους τοὺς ἀντιθέτους πρὸς τὴν ἠθικὴν (Εὐαγγ. Προπ. XIII, 5).

30. Ὁ Σαλούστιος δὲν ἀπευθύνεται πρὸς παιδία: ὁ ἀναγνώστης του πρέπει νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ διακρίνῃ ὑπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τῶν μύθων «ποῦ τaráσσουν

ἡ ψυχὴ ἀντιλαμβάνεται τὰς ἀφηγήσεις ταύτας ὡς πέπλους καὶ ἐκλαμβάνει τὴν ἀλήθειαν ὡς ἄρρητον;

IV

η) Πέντε εἰδῶν μῦθοι - Ὑποδείγματα

1. Μεταξὺ τῶν μύθων³¹ οἱ μὲν εἶναι θεολογικοί, οἱ δὲ φυσικοί, οἱ ἄλλοι ψυχικοί, ὑλικοί καὶ μεικτοί.

Θεολογικοί εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι, μὴ ἀνατρέχοντες εἰς τίποτε τὸ σωματικόν, θεωροῦν αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τῶν Θεῶν· τοιοῦτος μῦθος, π.χ., εἶναι ἡ κατάποσις ὑπὸ τοῦ Κρόνου τῶν τέκνων του³². ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι νοερός, πᾶς δὲ νοῦς εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει³³ ὁ μῦθος ἀναφέρεται εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ.

τὰς νέας καὶ τρυφεράς ψυχάς» (Πλάτ. Πολιτ. 378 D) τὴν βαθεῖαν ἔννοιαν τῆς ἀλληγορίας, ἀποσύρων τὸν πέπλον ποὺ ἀποκρύπτει αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀμυήτων. (Πρβλ. Ἰουλ. πρὸς Ἡράκλ. 217 C καὶ 222 C).

31. Διὰ τὸν ἀνατολικὸν ἐσωτερισμόν, ἡ σημασία τοῦ μύθου συνίσταται εἰς τὴν συγκεκριμένην ἀφήγησιν ἑνὸς γεγονότος ἢ πνευματικῆς λειτουργίας, ἐλκούσης τὴν πηγὴν τῆς ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ ὄντος.

32. Μακρόβιος, SATURNALES 1, 8.

33. Ὁ Πλωτῖνος, Ἐνν. V, I, 7 ἀφοῦ διακηρύξει ὅτι «τὰ πάντα προέρχονται ἐκ Θεοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐπιστρέφουν», παρέχει τὴν βάση τῆς παρατηρήσεως ταύτης τοῦ Σαλουστίου, ἣτις ἀναλαμβάνεται ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Πρόκλου Πλατ. Θεολ.

2. Δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τοὺς μύθους φυσικοὺς ὅταν γίνεται λόγος περὶ ἐνεργειῶν τῶν Θεῶν ἀπέναντι τοῦ Κόσμου· οὕτω τινὲς ἀνεγνώρισαν εἰς τὸν Κρόνον τὸν Χρόνον³⁴ ἀποκαλοῦντες δὲ «τέκνα τοῦ παντός» τὰ μέρη τοῦ χρόνου³⁵, λέγουν ὅτι οἱ παῖδες κατεπόθησαν ὑπὸ τοῦ πατρὸς των.

Τὸ εἶδος τῶν ψυχικῶν μύθων³⁶ ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἰδίας ψυχῆς, διότι ἀκριβῶς αἰνοήσεις (σκέψεις) τῶν ψυχῶν μας καὶ ὅταν ἐκπέμπωνται πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, παραμένουν ἐν τούτοις κτήματα τῶν γεννητόρων των.

3. Υλικοὶ δὲ καὶ τελευταῖοι ἀπὸ πλευρᾶς ἀξίας, εἶναι οἱ μῦθοι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους κυρίως οἱ Αἰγύπτιοι³⁷ ἐχρησιμοποίησαν λόγῳ ἀπαιδευσίας, θεωρήσαντες τὰ ἴδια σώματα ὡς Θεοὺς καὶ καλέσαντες τὴν μὲν Ἰσιδα γῆν, τὸν

V, 37.

34. Παράδειγμα μιᾶς κοινῆς ἐτυμολογίας ἐπεκτεινομένης εἰς μίαν μυθολογικὴν σύλληψιν, ὅπως καὶ εἰς τὸ κεφ. IX 4 διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως Εἰμαρμένη ἐκ τῆς λέξεως «εἴρμός».

35. Μακροβ. SATURNALES I, 13.

36. Ὁ Πλάτων παρουσίασεν εἰς τὸν μῦθον τῆς γενέσεως τοῦ Ἔρωτος, ὡς υἱὸν τοῦ Πόρου καὶ τῆς Πενίας (Συμπόσ. 23 ἐρμηνευόμενον ὑπὸ τοῦ Πλωτ. Ἐνν. III, VI, 9) ἓνα παράδειγμα ἐρμηνείας τῆς κατηγορίας ταύτης τῶν μύθων.

37. Ἀνάλογος κριτικὴ τῶν αἰγυπτιακῶν πεποιδήσεων ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου (Εὐαγγ. Προπ. I 9) (II 12 καὶ V 3) ὅπως καὶ ὑπὸ τοῦ Μακροβίου SATURN. I 21. Ἀσφαλῶς ὁ Σαλούστιος καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ὁμιλοῦντες περὶ «ἀπαιδευσίας»

Ἦσιν ὑγρασίαν, θερμότητα τὸν Τυφῶνα³⁸ ἢ ὕδωρ τὸν Κρόνον, τοὺς καρπούς Ἦδωνιν³⁹ καὶ τὸν οἶνον Διόνυσον. Τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα εἶναι εἰς τοὺς θεοὺς ἀφιερωμένα ὅπως τὰ φυτὰ, οἱ λίθοι καὶ τὰ ζῶα⁴⁰ εἶναι γνώμη σωφρόνων ἀνδρῶν, ἀλλὰ νὰ τὰ καλοῦμεν Θεοὺς, αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ἀνθρώπων μαινομένων (παραφρόνων). Ἐκτὸς ἐὰν ἐκλαμβάνεται τοῦτο μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι τόσον ἢ σφαῖρα τοῦ ἡλίου, ὅσον καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἐκπεμπομένη ἀκτίς, λαμβάνουν

τῶν Αἰγυπτίων, ἐννοεῖ ἀσφαλῶς δι' αὐτῶν ὄχι τοὺς ἱεροφάντας, ἀλλὰ τοὺς κοινούς ἀνθρώπους τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν παρηκμασμένην ἐποχὴ των, οἱ ὅποιοι ἀπέδιδον εἰς τὰς θεότητάς των καθαρῶς ὑλικὰς καὶ «φυσιοκρατικὰς» ἐρμηνείας. Τοιαῦτα παραδείγματα ἐρμηνείας ἀναφέρει καὶ ὁ Πλούταρχος εἰς τὸ περὶ Ἰσιδος ἔργον του, χωρὶς ὅμως νὰ καθηλοῦται εἰς μόνον αὐτάς, ἀφήνων νὰ νοηθῇ ὅτι ὀπισθεν αὐτῶν κρύπτονται καὶ ἐσωτερικώτεραι ἔννοιαι.

38. Οἱ μῦθοι τῆς Ἰσιδος, τοῦ Ἦσίριδος καὶ τοῦ Τυφῶνος ἐξητάσθησαν ἐν ἐκτάσει ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις ἀφίερωσεν εἰς αὐτοὺς ὀλόκληρον διατριβήν. Δυνάμεθα ἀπὸ τινος ἀπόψεως νὰ ταυτίσωμεν τὴν Ἰσιδα πρὸς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, τὸν Ἦσιν πρὸς τὸ γονιμοποιῶν ὕδωρ τοῦ Νείλου καὶ τὸν Τυφῶνα πρὸς τὴν καυστικότητα τοῦ ἀνέμου τῆς ἐρήμου. Ἡ ἐρμηνεία ὅμως αὕτη εἶναι ἀπλῶς «φυσιοκρατικὴ» καὶ ἡλική, δὲν εἶναι ἡ ὑπερβατικὴ καὶ μεταφυσικὴ τῶν ἐν λόγῳ μύθων.

39. Φυσιοκρατικὴ ἐρμηνεία ἀνευρισκομένη καὶ εἰς τὸν Κορνοῦτον, Ἐπιδρομὴ 28.

40. Σύγκρισις ληφθεῖσα ἀπὸ τὸν Ἰάμβλ. π. Μυστ. V, 23: «Μὴ δὴ τις θαυμαζέτω, ἐὰν καὶ ὕλην τινα καθαρὰν καὶ θεῖαν εἶναι λέγομεν ἀπὸ γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ δημιουργοῦ τῶν ὄλων καὶ αὕτη γινομένη τὴν τελειότητα ἑαυτῆς ἐπιτηδεῖαν κέκτηται πρὸς Θεῶν ὑποδοχὴν... Ταῦτα τοίνυν κατίδουσα ἡ θεουργικὴ τέχνη... συμπλέκει πολλάκις λίθους βοτάνας, ζῶα, ἀρώματα ἄλλα τε τοιαῦτα ἱερά καὶ τέλεια καὶ θεοειδῆ... ἀπεργάζεται».

συνήθως τὸ ὄνομα τοῦ ἡλίου.

4. Ὅσον διὰ τὴν κατηγορίαν τῶν μεικτῶν μύθων, δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν πολλὰ παραδείγματα· μεταξύ ἄλλων λέγεται ὅτι κατὰ τὸ συμπόσιον τῶν Θεῶν ἡ Ἔρις ἔρριψε τὸ χρυσοῦν μῆλον ὅπερ προεκάλεσε τὴν φιλονεικίαν τῶν Θεαινῶν· διὰ τοῦτο αὐται παρεπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς τὸν Πάριν⁴¹ ὡς κριτὴν· ἡ Ἀφροδίτη τοῦ ἐφάνη ὠραιότερα καὶ τῆς προσέφερε τὸ μῆλον.

5. Ἐδῶ τὸ συμπόσιον συμβολίζει τὰς ὑπερκοσμικὰς δυνάμεις τῶν Θεῶν⁴² καὶ διὰ τοῦτο παρουσιάζονται συγκεντρωμένοι· τὸ χρυσοῦν μῆλον εἶναι ὁ κόσμος ὅστις ἔλκων τὴν ὕπαρξιν του ἐκ τῶν ἀντιθέτων, καλῶς λέγεται ὅτι ρίπτεται ὑπὸ τῆς Ἐριδος (Διχονοίας). Οἱ διάφοροι Θεοὶ προσφέρουν ἄλλοι ἄλλας εὐνοίας εἰς τὸν κόσμον, φαίνονται φιλονεικοῦντες περὶ τὸν κόσμον· ἡ ψυχὴ ἢ ὁποία ζῆ καὶ ἐνεργεῖ κατ' αἴσθησιν —τοῦτο δὲ εἶναι ὁ Πάρις— ἐπειδὴ δὲν διακρίνει τὰς ἄλλας θεϊκὰς δυνάμεις, μόνον τὸ κάλλος βλέπει καὶ διὰ τοῦτο προσφέρει τὸ μῆλον εἰς τὴν Ἀφροδίτην.

41. Ὁ Πάρις εἶναι «ἡ ψυχὴ ποὺ ἐνεργεῖ καὶ ζῆ κατ' αἴσθησιν».

42. Ἡ ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία τῆς ὁποίας τὸ παρὸν κεφ. δίδει πλουσίαν συλλογὴν παραδειγμάτων, ἐξετιμᾶτο καὶ ἐφθρμόζετο ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν γραμματείαν. Ὑπάρχουν τοιαῦτα παραδείγματα χριστ. ἐρμηνείας, π.χ., τῆς Αἰνειάδος, τῶν μύθων τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Ἡφαίστου καὶ τοῦ Προμηθέως. Βλ. L. MENARD LE BANQUET D' ALEXANDRIE.

6. Ὑπάρχει πρόσαψις τῶν μύθων: οἱ μὲν θεολογικοὶ ἀρμόζουσι εἰς τοὺς φιλοσόφους⁴³, οἱ φυσικοὶ καὶ ψυχικοὶ εἰς τοὺς ποιητάς⁴⁴, οἱ μεικτοὶ εἰς τὰς τελετουργίας τῆς μύθου, διότι κάθε μύθου σκοπεῖ νὰ μᾶς θέσῃ εἰς ἐπαφήν μὲ τὸν κόσμον καὶ μὲ τοὺς θεοὺς⁴⁵.

7. Ἐὰν χρειασθῇ ν' ἀναφέρωμεν ἄλλον ἓνα μῦθον, λέγεται ὅτι ἡ Μήτηρ τῶν Θεῶν εἶδε τὸν Ἄττιν⁴⁶ ἐξηπλωμένον παρὰ τὸν ποταμὸν Γάλλον⁴⁷, ἠρωτεύθη αὐτὸν καὶ

43. Τιοῦτοι ἰδιαιτέρως εἶναι οἱ μῦθοι οἱ χρησιμοποιηθέντες ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν Φαῖδρον 27 καὶ εἰς τὴν Πολιτ. II 379 A-E, τοὺς ὁποίους ἀναλαμβάνει ὁ Πρόκλος ἐν τῇ Πλατων. Θεολογία του I, 4.

44. Ὁ Ἡράκλειτος ὁ ρήτωρ ἐμελέτησε κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τοὺς μῦθους εἰς τὰς «Ὀμηρικὰς ἀλληγορίας» του κατεδικάσθησαν ἐν τούτοις τόσον ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου, Εὐαγγ. Προπ. III 3, ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου, CIV. DEI VI 8 καὶ δικαίως διότι στηρίζονται εἰς τὸν κοινὸν νοῦν καὶ οὐδὲν τὸ ὑπερβατικὸν ἐγκλείουσι.

45. Βλ. Ἰαμβλ. π. Μυστηρ. V 23: «Ὁ τοίνυν ποικίλος τρόπος τῆς ἐν ταῖς ἱεραουργίαις ἀγιστείας τὰ μὲν ἀποκαθαίρει, τὰ δὲ τελειοῖ τῶν ἐν ἡμῖν ἢ περὶ ἡμᾶς ὄντων, τὰ δὲ ἄλλως ἀπολύει τῆς θνητοειδοῦς πλημμελίας, πάντα δὲ προσήγορα τοῖς ὅλοις κρείττοσον ἡμῶν ἀπεργάζεται. Καὶ μὴν συνόντων γε εἰς τὸ αὐτὸ τῶν θεῶν αἰτίων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παραπλησίων αὐτοῖς παρασκευῶν, πάντα τέλεια καὶ μεγάλα ἀγαθὰ τῆς θυσίας ἢ τελεσιουργία παρέχεται».

46. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη τοῦ Ἄττιδος καὶ τῆς Κυβέλης βασίζεται εἰς τὰς ἐξηγήσεις τοῦ Ἰουλιανοῦ, π. Μητρὸς Θεῶν τὰς ὁποίας ἐκεῖνος εἶχε διατυπώσει πρῶτος. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ τῆς φυσικοκρατικῆς ἐρμηνείας ποὺ εἶχε δώσει ὁ Πορφύριος: ὁ Ἄττις παριστᾷ διὰ τὸν Αὐτοκράτορα τὴν ὀδημοιουργικὴν ἀρχὴν τῶν θνητῶν ὄντων, ἐνῶ ἡ ὀδημοιουργία τῶν νοητῶν ὄντων εἶναι ἔργον τοῦ ὑπάτου Θεοῦ.

47. Ἐὰν δώσωμεν πίστιν εἰς τὸν Ὀβίδιον, FASTES 364, ἐκεῖνος ποὺ ἔπαινε ἀπὸ

λαβοῦσα τὸν ἀστροποίκιλτον πῖλον⁴⁸ αὐτῆς τὸν ἐπέθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐραστοῦ τῆς καὶ τὸν κατέκτησε. Ἐκεῖνος ὅμως ἀργότερον ἐρασθεὶς μιᾶς Νύμφης⁴⁹ ἐγκατέλειψε τὴν Μητέρα τῶν Θεῶν διὰ νὰ ζήσῃ μὲ τὴν Νύμφην. Διὰ τοῦτο ἡ Μήτηρ τῶν Θεῶν κατέστησε παράφρονα τὸν Ἄττιν, ὅστις ἀφοῦ ἀπέκοψε τὰ γόνιμα μέλη του⁵⁰ τὰ ἀφῆκε παρὰ τῆ Νύμφῃ, ἀνεληθὼν δὲ καὶ πάλιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐξηκολούθησε νὰ συνοικῆ μὲ τὴν Μητέρα τῶν Θεῶν.

8. Λοιπὸν, ἡ Μήτηρ τῶν Θεῶν εἶναι Θεὰ ζωογόνος ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τῆς Μητρός⁵¹. Ὁ Ἄττις εἶναι ὁ δημιουργὸς τῶν γινομένων καὶ φθειρομένων⁵². διὰ τοῦτο ἡ ἀφήγησις λέγει ὅτι εὕρισκετο παρὰ τὸν Γάλλον ποταμὸν, διότι ὁ Γάλλος

τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ Γάλλου παρεφρόνει.

48. Λόγος εἰς Μητέρα Θεῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ 165 B.

49. Ἡ ἐν λόγῳ Νύμφῃ ἐκαλεῖτο JAM κατὰ τὸν Βαλέριον PONTIFEX, ἀναφ. ὑπὸ Ἄρνοβ. πρὸς τὰ Ἔθνη V 7· κατὰ τὸν Ὀβίδιον, ἔφερε τὸ ὄνομα Σαγαρίτις (FASTES IV 229).

50. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητον ἐνταῦθα νὰ νοηθοῦν «οἱ ὄρχεις» οἱ ὁποῖοι παριστοῦν περισσότερον τοὺς γεννητικούς ἀδένας, ἀπὸ τὴν κυρίως γονιμοποιὸν δύναμιν. Ἡ λέξις ἢ χρησιμοποιουμένη ὑπὸ τοῦ Σαλουστίου, τονίζει τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ὄργανου τούτου καὶ τῆς λειτουργίας ποὺ ἀντιπροσωπεύει.

51. Εἰς τὸ πλατωνικὸν σύστημα, ὑπερθεν τῆς σφαίρας τῶν ἑπτὰ πλανητῶν καὶ ἐκείνης τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, εὔρηται ἡ σφαῖρα τῶν θείων νόων καὶ τέλος ἡ περιοχὴ τῶν ἀγνῶν ιδεῶν τὰς ὁποίας συλλαμβάνει ἡ Κυβέλη εἰς τὸ κοσμοεἶδωλον τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ἀφοῦ αἱ ιδεαὶ ἐκδηλοῦνται ἀφ' ἐνὸς νοῦ ὅστις τὰς θεᾶται, ρόλος τῆς Κυβέλης εἶναι νὰ δώσῃ γένεσιν εἰς τοὺς νοερούς Θεούς, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν σειράν των γεννοῦν τοὺς Θεούς τοῦ ὄρατοῦ κόσμου.

52. Οὐχὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ Σίβα ὅστις γεννᾷ τὸν κόσμον ἐν ὕπνῳ καὶ

ὑπομιμνήσκει τὸν κύκλον τοῦ Γαλαξίου⁵³ ἐξ οὗ προέρχεται τὸ σῶμα τὸ ὑποκείμενον εἰς τὰ πάθη⁵⁴. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρῶτοι ἐκεῖ ὁδηγοῦν τοὺς δευτέρους πρὸς τὴν τελείωσιν⁵⁵, ἡ Μήτηρ ἐρωτεύεται τὸν Ἄστιν καὶ τοῦ προσφέρει τὰς οὐρανίους δυνάμεις, τὰς ὁποῖος ὑποσημαίνει ὁ πῖλος⁵⁶.

9. Πλὴν ὁ Ἄστις ἐρωτεύεται τὴν Νύμφην· αἱ Νύμφαι εἶναι ἐκεῖναι ποὺ ἐπιστατοῦν («ἔφοροι») εἰς τὴν γένεσιν διότι πᾶν τὸ γεννώμενον ρέει⁵⁷ (ὑπόκειται εἰς μεταβολήν)· ἐπειδὴ

τὸν καταστρέφει εἰς κάθε κυκλικὴν ἀφύπνισιν ὁ Ἄστις γεννᾷ τὰ θνητὰ ὄντα ὑποκείμενα εἰς τὴν ἀλλοίωσιν καὶ τὸν θάνατον. Πρβλ. Εὐσέβ. Εὐαγγ. Προπ. III, 11, 12.

53. Καὶ πάλιν μία ἐτυμολογικὴ προσπάθεια συμπλησιασμοῦ τῆς ὁποίας ὁ Ἰουλιανὸς εἶναι ἡ πηγή (Μητ. Θεῶν 165 C). Διὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς πίστεως ταύτης πρβλ. Μακρόβ. SOMN. SCIP. 1, 12. Ἡ εἰκὼν παρελήφθη ὑπὸ τοῦ SULLY PRUDHOMME, LA VOIE LACTEE: «Ἄστρα, πρόγονοι τῶν πλασμάτων καὶ τῶν Θεῶν».

54. Ὁμοίος ὁρισμὸς εἰς Ἰουλιανόν (Μητ. Θεῶν 165 C) ἐπαναλαμβανομένη ὑπὸ τοῦ L. MENARD, Τὸ συμπόσιον τῆς Ἀλεξανδρείας, «ἡ μέθη τῆς ἐπιθυμίας ἔκαμε τὰς ψυχὰς νὰ κατέλθουν ἀπὸ τὸν Γαλαξίαν».

55. Ὁ Πλάτων εἰς τὸν Φίλητον εἶχε δώσει τὰς βάσεις τῆς διδασκαλίας ταύτης περὶ ἀπορροίας (Πρβλ. Πρόκλ. Πλατ. Θεολ. III 7). Τὸ νεοπλατωνικὸν τοῦτο δόγμα παρελήφθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν· ἡ ποικιλία τῶν δυνατῶν ἐρμηνειῶν καὶ αἱ ἐπιδράσεις ἐν μέσῳ τῶν διδασκαλιῶν, ἀπετέλεσαν τὴν ἀρχὴν τῆς γνώσεως τοῦ Οὐαλεντίνου.

56. Ἡ κόμωσις αὕτη δὲν εἶναι εἰδὸς τι τιάρας, ἀλλ' ἐν ἐπικάλυμμα (σκοῦφος) ἐξ ἐρίου, κεκοσμημένον μὲ ἐλασμάτια ὑπὸ μορφὴν ἀστέρων, προωρισμένων νὰ ὑπενθυμίζουσι τὸν ρόλον τοῦ γαλαξίου κατὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ὄντων.

57. Γνώμη τοῦ Ἡρακλείτου ἀναλαμβανομένη ὑπὸ Πλωτ. Ἐνν. II. 1, 2.

ὅμως ἔπρεπε νὰ ἀνασταλῆ ἡ γένεσις⁵⁸ καὶ ν' ἀποφευχθῆ ὅπως ἐκ τῶν ὑπάρξεων τῆς ὑστάτης παραγωγῆς γεννηθῆ τι τὸ χειρόν⁵⁹ ὁ δημιουργὸς αὐτῶν⁶⁰ ἐγκατέλειψε τὰς γονίμους δυνάμεις⁶¹ εἰς τὴν γένεσιν διὰ νὰ ἀνασυναφθῆ (νὰ ἐπανέλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν) μὲ τοὺς Θεούς. Τὰ γεγονότα αὐτὰ δὲν ἐγένοντο εἰς ὠρισμένον τινὰ χρόνον⁶² ἀλλὰ συμβαίνουν ἐπ' ἄπειρον («ταῦτα δὲ ἐγένετο οὐδέποτε, ἔστι δὲ αἰί»): ὁ νοῦς βλέπει ἐν τῷ συνόλῳ τῶν τὰ πάντα, ἐνῶ ὁ λόγος ἐκφράζει τὰ μὲν κατ' ἀρχάς, καὶ ἔπειτα τὰ δέ.

10. Οὕτω, ἐπειδὴ ὁ μῦθος εὔρηται εἰς στενὴν σχέσιν μὲ

58. Τὸ ἀνάθεμα κατὰ τῆς διαϊωνίσεως τοῦ εἶδους εἶχε ριφθῆ ὑπὸ τῶν Μανιχαίων, ἀλλ' ὁ Ἰουλιανός (Μ. Θ. 167, 168) ἠρμήνευσε κατὰ διάφορον τρόπον τὴν ἐκτομὴν τοῦ Ἄττιδος. Ὁ λέων, συνυφασμένος μὲ τὸν Ἥλιον Βασιλέα παριστᾷ τὴν ἀνιοῦσαν δύναμιν τοῦ πυρὸς ἣτις παρακωλύει, διὰ τοῦ εὐνουχισμοῦ τοῦ Ἄττιδος καὶ τῆς ἀναστολῆς τοῦ διαϊωνισμοῦ τῶν μορφῶν, τὴν συνέχισιν τῆς πτώσεως τοῦ νοητοῦ εἰς τὴν ὕλην, ἐνῶ τὸ θεῖον στοιχεῖον ἐπανακάμπτει τότε εἰς ἑαυτό.

59. Ὁ Ἡρακλῆς παρέχει ἐν παράδειγμα εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην ὅταν ὁ Ἰουλιανὸς παραβάλλῃ τὴν ἀξίαν του «ἅπαξ ἀποσυρθεῖσαν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ πατρὸς του» πρὸς ἐκείνην πού εἶχε ὅταν «κατήρχετο πρὸς τὸ χειρότερον» (Μ. Θ. 167 Α).

60. Διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σελήνης ἐπὶ τοῦ δημιουργημένου κόσμου τῆ ἐνεργεία τοῦ Ἄττιδος, βλ. Ἰουλιανόν, Μ. Θ. Q 67 καὶ διὰ τὸν ρόλον ταύτης ὡς ὀργανωτρίας τοῦ κόσμου «κειμένου κάτωθεν ταύτης» βλ. Βασ. Ἥλιον 150Α.

61. Πρβλ. Κορνούτου, Ἐπιδρομὴ 6.

62. Διὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἐπίσης τὰ συμπόσια τῶν Θεῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, αἱ ἐρωτικαὶ περιπέτειαι τοῦ Διὸς καὶ αἱ μυστικαὶ δοκιμασίαι τῆς Δήμητρος, δὲν εἶναι προῖον τῆς φαντασίας τῶν ποιητῶν: εἶναι σύμβολα μιᾶς ὑπερβατικῆς ἀληθείας,

τὸν κόσμον, ἡμεῖς δὲ μιμούμεθα τὸν Κόσμον⁶³ —διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀκολουθήσωμεν καλλιτέραν τάξιν;⁶⁴— ἐορτάζομεν μιὰν ἐορτὴν κατὰ τοὺς ἐξῆς τύπους. Κατὰ πρῶτον ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πέσει⁶⁵ ἐξ οὐρανοῦ⁶⁶ καὶ ζῶμεν παρὰ τῇ Νύμφῃ, ζῶμεν ἐν κατηφείᾳ καὶ ἀπέχομεν ἄρτου⁶⁷ καὶ πάσης ἄλλης βαρείας καὶ ρυπαρᾶς τροφῆς⁶⁸ διότι ἀμφότερα εἶναι ἐναντία πρὸς τὴν ψυχὴν· περαιτέρω ἢ ἐκτομὴ ἐνὸς δένδρου⁶⁹ καὶ ἡ νηστεία συμβολίζουν τὴν ἀνακοπὴν μας ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς περαιτέρω γενέσεως· μετὰ τοῦτο ἡ ἐκ γάλακτος τροφή παριστᾷ τὴν ἀναγέννησίν μας· τέλος

ἀπροσίτου εἰς τοὺς ἀμυήτους καὶ εἰς τὸν κοινὸν ὄχλον. (Μ. Θ. 170).

63. Προσεκτικὴ ἀναφορὰ τῆς συνθέσεως τοῦ μικροκόσμου κατ' εἰκόνα τοῦ μακροκόσμου τοῦ ὁποίου ἐμφανίζει, κατ' ἀπορροήν, ἐν ἑκάστον τῶν στοιχείων. (Πρβλ. Ἀριστοτ. Φυσικά VIII 2. - Γαλιηνοῦ, περὶ λειτουργίας ὀργάνων III 17).

64. Ἐτυμολογικὸς παραλληλισμὸς (κόσμος-κοσμῶ-κοσμῶ) τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως ἣτις ρυθμίζει τὰς λειτουργίας τοῦ μικροκόσμου καὶ τοὺς ἀμεταβλήτους νόμους τοῦ μακροκόσμου.

65. Πρβ. Ἰουλιανοῦ εἰς Μητέρα Θεῶν 169 Β.

66. "Ὅπως ἐδῶ αἱ ψυχαὶ κατέρχονται ἐκ τοῦ νοητοῦ κόσμου εἰς τὴν ὕλην, οὕτω (κεφ. XXI) ἐπανέρχονται εἰς τοὺς Θεούς, εὐθύς ὡς ἀπελευθερωθοῦν τοῦ σαρκικοῦ περιβλήματος καὶ καθαρθοῦν.

67. Κορνοῦτος, Ἐπιδρομὴ 28.

68. Ἦδη εἰς τὰ Πυθαγόρεια Ἔπη γίνεται λόγος περὶ ἀποχῆς ἀπηγορευμένων τροφῶν. Ἀξία συμπλησιάσεως εἶναι ἡ ἀποχὴ αὕτη πρὸς τὴν νηστείαν τῶν χριστιανῶν, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ τελευταία αὕτη οὐδεμίαν διάκρισιν ποιεῖται μεταξὺ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων σιτίων (Πρβλ. Ἰουλιανοῦ, πρὸς Γαλιλαίους).

69. Περὶ τῆς ἐκτομῆς τῆς ἐλάτης, πρβλ. Ἰουλ. Μ. Θ. 168-169.

ἀκολουθοῦν ἐκδηλώσεις χαρᾶς⁷⁰ καὶ στέψεις⁷¹ ὡς ἡ ἐπάνοδος ἡμῶν εἰς τοὺς Θεούς.

11. Μαρτυρία δὲ ὑπὲρ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης, εἶναι καὶ ἡ ἐποχὴ ὅπου οἱ τύποι οὗτοι τελοῦνται: πράγματι τὰ δρώμενα ταῦτα τελοῦνται κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὴν ἰσημερίαν⁷² ὅταν παύουν τὰ γεννώμενα νὰ γεννῶνται καὶ ἡ ἡμέρα καθίσταται μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν νύκτα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχει στενὴν σχέσιν μὲ τὰς ἀναγεννωμένας ψυχάς. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν ἀντίθετον ἰσημερίαν ὁ μῦθος τοποθετεῖ τὴν ἀρπαγὴν τῆς Κόρης⁷³ ἣτις τῇ ἀληθείᾳ συμβολίζει τὴν κάθοδον τῶν ψυχῶν⁷⁴.

70. Περὶ τῶν ἰλαρῶν τούτων ἑορτῶν τῆς ἐπανόδου τῶν ψυχῶν βλ. Ἰουλ. Μ. Θ. 168 D καὶ Μακρόβ. SATURNALES I 21. Τὰ «ἰλάρια» ἀπηγορεύθησαν ἀργότερον ἐπὶ βασιλείας τοῦ Εὐγενίου (392-394). Ὁ Μακρόβιος θέτει ὡς ἡμερομηνίαν ἑορτασμοῦ αὐτῶν ἀντιστοίχως τὴν 25ην Μαρτίου.

71. Ἀρνόβιος, πρὸς τὰ ἔθνη V 16.

72. Αἱ ἑορταὶ τοῦ Ἄττιδος ἤρχιζον τὴν αὐτὴν τῆς 22ας Μαρτίου καὶ ἔληγον τὴν 25ην, ὅπου αἱ ἡμέραι ἤρχιζον νὰ γίνωνται διαρκέστεραι ἀπὸ τὰς νύκτας.

73. Ἡ ἀπαγωγή τῆς Κόρης συνδέεται μὲ τὴν τέλεσιν τῶν μειζόνων μυστηρίων τῆς Ἐλευσίνος, τὰ ὁποῖα ἤρχιζον τὴν 20ὴν Βοηδρομιῶνος μὲ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς σκηνῆς ταύτης.

74. Ἡ «κάθοδος τῶν ψυχῶν» ἀνεπαρίστατο ἐν Ἐλευσίνι κατὰ τὴν νύκτα τῆς 21ης πρὸς τὴν 22αν Βοηδρομιῶνος διὰ τῆς ἱερογαμίας δι' ἧς θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ ἐνσάρκωσις μιᾶς ψυχῆς, χάρις εἰς τὸν μυστικὸν γάμον τοῦ ἱεροφάντου μετὰ τῆς ἱερείας, ἀναπαριστώντων τὸν Δία καὶ τὴν Δήμητρα. Ὁ Εὐσέβιος ὑπομνησκει ἐν προκειμένῳ ὅτι ὁ Πορφύριος ἔβλεπε τὴν κάθοδον ταύτην τῶν ψυχῶν συμβολιζομένην διὰ καταβολῆς ἐνὸς σπέρματος σίτου ἐντὸς τῆς παρθένου γῆς (Εὐαγγ. Προπ. III 11).

Εἰς σᾶς οἱ ὅποιοι ἤκούσατε τοὺς μύθους τούτους, ὅπως καὶ εἰς ἐκείνων τὰ ψυχὰς οἱ ὅποιοι συνέταξαν αὐτούς, εἶθε οἱ Θεοὶ νὰ εἶναι εὐμενεῖς⁷⁵.

V

δ) Περὶ τῆς πρώτης αἰτίας

1. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, ἀξίζει τώρα νὰ γνωρίσωμεν⁷⁶ τὴν πρώτην Αἰτίαν καὶ τὰς μετ' ἐκείνην τάξεις τῶν ἀπορρεόντων Θεῶν, ὅπως καὶ νὰ μελετήσωμεν τὴν φύσιν τοῦ Κόσμου, τὴν οὐσίαν τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ψυχῆς, τὴν Πρόνοιαν καὶ τὴν Εἰμαρμένην, ὅπως καὶ τὴν Τύχην, τὴν Ἀρετὴν καὶ τὴν Κακίαν, ὡς ἀκόμη καὶ τὰς ἀγαθὰς καὶ φαύλους διακυβερνήσεις⁷⁷ αἱ ὅποια ἀπορρέουν ἐξ αὐτῶν καὶ τέλος τὴν

75. Ὁ Σαλούστιος ἀποπερατώνει τὴν ἀνάπτυξίν του διὰ μιᾶς ἐπικλήσεως πρὸς ὄλους ὅσοι τὸν καθωδήγησαν εἰς τὴν ἐξήγησίν του, πρᾶγμα λίαν σύνηδες εἰς τὴν ἐλληνιστικὴν γραμματείαν (Ἰουλιανός, Ἑρμῆς Τρισμέγιστος, Ἡρόδοτος II, 45).

76. Ἀφοῦ εἰς τὰ τέσσαρα πρῶτα κεφάλαια ὁ Σαλούστιος παρέσχε μίαν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ ἔργον του, ἀναγράφει ἐδῶ τώρα τὴν σειρὰν τῆς ὕλης τὴν ὅποیان περαιτέρω θέλει ἀναπτύξει. Εἰς τὰ κεφ. V - XII συμπεριλαμβανομένων θὰ ἐκθέσῃ τὰ οὐσιώδη δόγματα τὰ ὅποια κάθε πιστὸς πρέπει νὰ γνωρίζῃ· εἰς τὸ τρίτον μέρος θὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἀνασκευὴν τῶν ἀντιρρήσεων.

77. Ἐὰν αἱ κοινὰ κυβερνήσεις συντελοῦν εἰς τὸ νὰ γεννηθοῦν μεταξύ τῶν

προέλευσιν τῶν κακῶν εἰς τὸν Κόσμον. Ἐκαστον τῶν προβλημάτων αὐτῶν χρήζει ἀναπτύξεων πολλῶν καὶ μακροσκελῶν. Ἐν τούτοις οὐδὲν κωλύει νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ βραχέων, πρὸς ἐριστολήν ἔστω τῆς ἀπολύτου ἀγνοίας⁷⁸.

2. Ἡ πρώτη Αἰτία πρέπει νὰ εἶναι μία⁷⁹ διότι πρὸ πάσης

πολιτῶν ἐλαττώματα (ἄμεσος νύξις εἰς τὴν πρόσφατον περίπτωσιν τῆς διαφθορᾶς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Κωνσταντίνου) ἀντιστοίχως ἐκ τῆς καταπτώσεως τῶν ψυχῶν γεννᾶται πολιτεία διεφθαρμένη· ἡ ἀντίληψις αὕτη περὶ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ κράτους (καὶ ἀντιστρόφως) εἶναι συνέπεια τῆς τριαδικῆς διαιρέσεως τῆς ψυχῆς (βλ. κεφ. XI).

78. Ὁ Σαλούστιος δὲν εἶναι ἐξ ἐπαγγέλματος φιλόσοφος καὶ οἱ ἀναγνώσται του δὲν εἶναι μαθηταί του. Ἀπευδύνεται κατ' ἀκολουθίαν μὲ τὴν εὐρύτητα ἀπόψεων ἑνός φιλοσόφου πρὸς μορφωμένους ἀκροατάς, ἀλλ' ἐπαρκῶς ἐκπαιδευμένους ἐν φιλοσοφίᾳ. Ἐνεργῶν μίαν ἀναδρομὴν εἰς τὰς θεμελιώδεις γνώσεις τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως, παραπέμπει ὄσους ἐπιθυμοῦν περισσοτέρας λεπτομερείας εἰς τὰ εἰδικὰ ἔργα ὅπου θὰ δυνήθουσι νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὰ προβλήματα τὰ ὅποια ἐδῶ ἀπλῶς θίγονται (βλ. κεφ. VI).

79. Πρβλ. Πλωτ. Ἐνν. V, IV 1. - Πρόκλου Πλατων. Θεολ. II - Ψ - Διονυσίου Ἀεροπαγ. π. θεῶν ὀνομάτων. Δι' ἀνάλογον ἀντίληψιν περὶ πρώτης ἀρχῆς εἰς τοὺς Αἰγυπτίους βλ. Ἰάμβλ. π. μυστ. VIII, 2: «Πρὸ τῶν ὄντως ὄντων καὶ τῶν ὄλων ἀρχῶν ἐστὶ Θεὸς εἷς, πρότερος καὶ τοῦ πρώτου Θεοῦ καὶ βασιλέως, ἀκίνητος ἐν μονότητι τῆς ἑαυτοῦ ἐνότητος μένων· οὔτε γὰρ νοητὸν αὐτῷ ἐπιπλέκεται, οὔτε ἄλλό τι παράδειγμα δὲ ἰδρυταὶ τοῦ αὐτοπάτορος αὐτογόνου καὶ μονοπάτορος Θεοῦ τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ. Μείζον γὰρ τι καὶ πρῶτον καὶ πηγὴ τῶν πάντων καὶ πυρμὴν τῶν νοουμένων πρώτων ἰδεῶν ὄντων ἀπὸ δὲ τοῦ ἑνός τούτου ὁ αὐτάρκης Θεὸς ἑαυτὸν ἐξέλαμψε, διὸ καὶ αὐτοπάτωρ καὶ αὐτάρκης. Ἀρχὴ γὰρ οὗτος καὶ Θεὸς Θεῶν, μονὰς ἐκ τοῦ ἑνός, προούσιος καὶ ἀρχὴ τῆς οὐσίας... Αὗται οὖν εἰσὶν ἀρχαὶ πρεσβύταται πάντων ἅς Ἑρμῆς (Τρισμέγιστος) πρὸ τῶν αἰθερίων καὶ ἐμπυρίων Θεῶν καὶ τῶν ἐπουρανίων προτάττει. Κατ' ἄλλην δὲ τάξιν προτάττει τὸν Θεὸν Ἡμήφ (Κνήφ ἢ Καμηφίν ἢ Ἐμφέ) τῶν ἐπουρανίων Θεῶν

πολλότητα το προβάδισμα έχει ἡ Μονάς⁸⁰ καὶ νικᾷ τὰ πάντα διὰ τῆς ἰσχύος τῆς καὶ τῆς ἀγαθότητος· διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐπάναγκες εἶναι τὸ πᾶν νὰ μετέχη ταύτης, ἀφοῦ οὐδὲν δύναται νὰ τὴν παρακωλύσῃ ἔνεκα τῆς δυνάμεώς τῆς, οὐδὲ αὐτὴ νὰ ἀποκλείνη ἔνεκα τῆς ἀγαθότητός τῆς⁸¹.

3. Ἐὰν ἡ Ἀρχὴ αὕτη ἦτο Ψυχὴ, τὰ πάντα θὰ ἦσαν ἔμψυχα· ἐὰν δὲ ἦτο νοῦς, τὰ πάντα θὰ ἦσαν νοερά· ἐὰν τέλος τὰ πάντα ἦσαν οὐσία⁸² τὸ πᾶν θὰ μετεῖχεν οὐσίας· καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ μερικοὶ διέκριναν παντοῦ τὴν οὐσίαν, ἐθεώρησαν τὴν πρώτην Ἀρχὴν ὡς Οὐσίαν. Ἐὰν ὅμως μόνη ἡ ὑπαρξίς ἐχαρακτήριζε τὰ ὄντα καὶ οὐχὶ ἡ ἀγαθότης, ὁ συλλογισμὸς τότε θὰ ἦτο λογικός. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ὄντα ὑφίστανται διὰ τῆς ἀγαθότητος καὶ μετέχουν ταύτης, ἡ πρώτη Ἀρχὴ πρέπει νὰ εἶναι ὑπερούσιος⁸³ καὶ ἀγαθή⁸⁴. Ἴδου

ἡγούμενον, ὃν φησι νοῦν εἶναι αὐτὸν ἑαυτὸν νοοῦντα καὶ τὰς νοήσεις εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντα».

80. Ἦδη ὁ Πλωτῖνος εἶχε διατυπώσει τὴν ἰδέαν ταύτην (ἑλ. Ἐνν. V, III, 12) ἀλλ' ὁ Ἰουλιανὸς (M. Θ. 166-167) ἐπεξέτεινε καὶ ἀνενέωσε τὸν ρόλον τῆς μονάδος, ὅταν ἀποδεικνύη τὴν Κυβέλην ὑποχρεοῦσαν τὸν Ἄττιν νὰ μὴ ὑποστείλῃ τὴν συγκέντρωσίν του ἐν τῇ Μονάδι διὰ τῆς ἐπαφῆς του μετὰ τῶν κατωτέρων μορφῶν, ἐν τῇ Πολλότητι.

81. Πρόκλου, Πλατ. Θεολογία καὶ θεολογ. στοιχείωσις 213.

82. Ἀντίληψις τῆς «οὐσίας» ἐπεκταθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πρόκλου ἐν Πλατων. Θεολογ. III 9.

μία σημαντική απόδειξις: ἡ καταφρόνησις τῆς ζωῆς, ἐνώπιον τοῦ ἀγαθοῦ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων ψυχῶν⁸³ ὅταν αἴφνης εὐρεθοῦν εἰς κίνδυνον ὑπὲρ πατρίδος, ὑπὲρ φίλων ἢ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς.

Μετὰ δὲ τὴν τόσον ἄρρητον⁸⁶ δύναμιν, ἀκολουθοῦν αἰλοῖπαι τάξεις τῶν Θεῶν.

83. Ὁ Πλωτ. (Ἐνν. VI IX 3) εἶναι ἐδῶ ἡ πηγὴ τοῦ Σαλουστίου τὴν ὁποίαν ἀναλαμβάνει ὁ Πρόκλος, Πλατων. Θεολ. II 4 καὶ ὁ Συνέσιος, Ὑμνοι I, 62, 67.

84. Πρὸς Πλωτ. Ἐνν. VI VII 23 ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Πρόκλου (θεολ. στοιχ. 12. Πλατων. Θεολ. I 18 καὶ Σχόλια εἰς Τίμ. 36).

85. Ἡ λήθη τοῦ ἑαυτοῦ εἰς μίαν μάχην ὅπου παίζεται ἡ τύχη ἀγαπητῶν ὄντων, εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἤδη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. V 467 B). Ὁ Τάκιτος (Γερμαν. 7) εἶχε σημειώσει ἐπίσης ὅτι «ἡ παρουσία τῶν ἀντικειμένων ἀγάπης παρά τοῖς Γερμανοῖς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων ἦτο τὸ κύριον ἐλατήριον τοῦ θάρρους των».

86. Πρὸς Πλωτ. Ἐνν. VI VIII 8 καὶ Ἀρνόβιον πρὸς τὰ ἔθνη I, 31.

VI

ι) Περὶ τῶν ὑπερκοσμίων Θεῶν

1. Μεταξὺ τῶν Θεῶν οἱ μὲν εἶναι ἐγκόσμιοι, οἱ δὲ ὑπερκόσμιοι. Διὰ τοῦ ὄρου «ἐγκόσμιοι»⁸⁷ ὑπονοῶ⁸⁸ τοὺς Θεοὺς οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦν τὸν Κόσμον· ὅσον διὰ τοὺς ὑπερκοσμίους, οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ποιῶσι τὰς οὐσίας τῶν Θεῶν, οἱ ἄλλοι τὸν νοῦν καὶ οἱ ἄλλοι τὰς ψυχάς· διὰ τοῦτο διανέμονται εἰς τρεῖς τάξεις⁸⁹ ὅλαι δὲ αὗται ἀπαντῶνται εἰς τὰς σχετικὰς διδασκαλίας.

87. Ἡ διάκρισις μεταξὺ ἐγκοσμίων καὶ ὑπερκοσμίων Θεῶν ἦτο ἤδη γνωστὴ ὑπὸ Μαξίμου τοῦ Τυρίου (Φιλοσοφούμε. XI 12). Ὁ Συνέσιος (Ἕμνοι II 381 B) καὶ ὁ Πρόκλος (εἰς Ἀλκιβιάδην 68 C) παρέλαβον αὐτήν. Ὁ Πλάτων ποιούμενος διάκρισιν μεταξὺ τῶν νοητῶν καὶ νοερῶν Θεῶν(;) προτρέπει τὸν Ἰουλιανὸν νὰ παραδεχθῆ καὶ τὴν δευτέραν ταύτην κατηγορίαν (εἰς Βασ. Ἕλιον 133 B) τὴν ὁποίαν, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως, δὲν ἀκολουθεῖ ἐδῶ, ἀρκούμενος εἰς τὴν ταξινομήσιν τὴν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰαμβλίχου (π. Μυστηρ. VIII, 8): «Εἰ δ' ἄρα τις καὶ δύο γένη περικοσμίων τε καὶ ὑπερκοσμίων Θεῶν ἀπολείπεται, διὰ τῶν ὑπερκοσμίων ἔσται ταῖς ψυχαῖς ἀπόλυσις».

88. Ὁ ὅρισμός κάθε θείας κατηγορίας δύναται νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς προσωπικὴ τοῦ Σαλουστίου· ἐὰν ὅμως οἱ ὄροι εἶναι προσωπικοί, ἡ διδασκαλία αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀνάγεται εἰς τὸν νεοπλατωνισμόν.

89. Εἰς τὰς τρεῖς τάξεις ὑπερκοσμίων Θεῶν, ἀντιστοιχοῦν αἱ τέσσαρες τάξεις τῶν ἐγκοσμίων Θεῶν. Διὰ τὴν πρώτην κατηγορίαν Θεῶν βλ. Ἰάμβλ. π. Μυστ. II 7:

ια) Περὶ τῶν δώδεκα ἑγκοσμίων

2. Μεταξὺ τῶν ἑγκοσμίων Θεῶν, οἱ μὲν ποιοῦσι τὸν Κόσμον⁹⁰ οἱ ἄλλοι τὸν ἐμψυχώνουν, οἱ ἄλλοι δημιουργοῦν ἄρμονίαν μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων ποὺ τὸν ἀποτελοῦν, ἄλλοι τέλος ἐπιβλέπουσιν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἀπαξ ἐπιτευχθείσης ἄρμονίας. Ἐπειδὴ δὲ αὗται εἶναι τέσσαρες διαφορετικαὶ τάξεις, ἕκαστος δὲ τῶν Θεῶν ἔχει τρόπους πρῶτον καὶ δεύτερον καὶ τελευταῖον, οἱ διοικοῦντες πρέπει

«Ἦδὴ τοίνυν καὶ τὰς χώρας ἅς εἰλήχασι καὶ τὰς λήξεις ἐν αἷς ἐνοικοῦσι, παραδεικνύουσιν, ἀέριον μὲν πῦρ οἱ ἀέριοι, χθόνιον δὲ καὶ μελάντερον οἱ χθόνιοι, λαμπρότερον δὲ οἱ οὐράνιοι ἐπιδεικνύοντες· ἐν αὐτοῖς δὲ τούτοις τοῖς τρισὶν ὅροις τριπλῆς τάξεως, ἀρχῆς καὶ μεσότητος καὶ τέλους, ὅλα τὰ γένη κατενείμετο, τὰ μὲν τῶν Θεῶν τὰ ἀκρότατα καὶ καθαρῶτατα αἷτια τῆς τριπλῆς τάξεως ταύτης ἐπιδεικνύοντα, τὰ δὲ τῶν ἀγγέλων ὡς ἐκδιδόμενα ἀπὸ τῶν ἀρχαγγέλων, ὑπερειακὰ δὲ τούτοις τὰ τῶν δαιμόνων ἐπιφαινόμενα καὶ τὰ τῶν ἡρώων διακοινὰ ὡσαύτως». Ὁ Πρόκλος διατηρεῖ τὴν ἰδίαν διάταξιν (Πλατων. Θεολ. VI 21).

90. Ἡ ταξινόμησις τῶν ἑγκοσμίων Θεῶν εἰς 4 τάξεις προορίζεται νὰ ἐνσωματωθῇ εἰς τὸ νέον ὀρθοσκευτικὸν πρόγραμμα τοῦ Αὐτοκράτορος: οὕτω ἡ οὐράνιος ἱεραρχία ἰδρύεται ἐπὶ λογικῶν κανόνων (12 Θεοὶ διατεταγμένοι εἰς 4 τάξεις παριστώσης ἐκάστης τρεῖς κόσμους) διάταξις μὴ ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν προγενεστέραν παράδοσιν ἣτις ἐγνώριζε 5 τάξεις, τὰς ὁποίας ὑπενθυμίζει ὁ Πρόκλος εἰς τὸν Τίμ. σ. 51: Θεοὶ φρουρητικοί, δημιουργικοί, ἀναγωγοί, συνεκτικοί, τελεσιουργοί.

κατ' ἀνάγκην νὰ εἶναι δώδεκα⁹¹.

3. Ἐκεῖνοι λοιπὸν οἱ ὅποιοι ποιοῦν τὸν κόσμον, εἶναι ὁ Ζεὺς, ὁ Ποσειδῶν⁹² καὶ ὁ Ἥφαιστος⁹³. Ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἐμψυχώνουν (ζωογονοῦν) εἶναι ἡ Δημήτηρ⁹⁴, ἡ Ἥρα⁹⁵ καὶ ἡ Ἄρεμις⁹⁶. Ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἐναρμονίζουν⁹⁷ εἶναι ὁ Ἀπόλλων⁹⁸, ἡ Ἀφροδίτη⁹⁹ καὶ ὁ Ἑρμῆς¹⁰⁰. Οἱ ἐπαγρυπνοῦντες τέλος ἐπὶ τῆς ἁρμονίας («φρουροῦσιν») εἶναι ἡ Ἑστία¹⁰¹, ἡ Ἀθηνᾶ¹⁰² καὶ ὁ Ἄρης¹⁰³.

91. Ἡ ταξινόμησις αὕτη ἐπαναλαμβάνεται ἐν Πρόκλῳ, Πλατων. θεολογ. VI, 22.

92. Πρόκλου, Πλατων. θεολογ. VI 9-10.

93. Πρόκλου, Πλατων. θεολογ. VI 22 καὶ Κορνοῦτος, Ἐπιδρομή 19.

94. Πρόκλου, Πλατων. θεολογ. VI 11.

95. Πρόκλου, Πλατων. θεολογ. VI 11.

96. Πρόκλου, Πλατων. θεολογ. VI 17.

97. Πρόκλου, Πλατων. θεολογ. VI 22.

98. Πρόκλου εἰς Κρατύλ. 174, 176-177 καὶ Κορνοῦτος, 32.

99. Πρόκλου εἰς Κρατύλ. 184.

100. Κορνοῦτος, 16.

101. Πρόκλου, Πλάτων. θεολογ. VI 22 καὶ Κορνοῦτος 28.

102. Πρόκλου εἰς Κρατ. 184, 185 καὶ Κορνοῦτος 20.

103. Κορνοῦτος 21. Περὶ τῆς μεταφυσικῆς ἐννοίας τῶν Θεῶν παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰ ἐκδοθέντα ἀπὸ τὸ Ἰδεοθέατρον «Ὀρφικὰ Ἀποσπάσματα» καὶ τὰ Χαλδαϊκὰ Λόγια» ὅπου θὰ συναντήσῃ πλείστας ὕσας ἐννοίας χρησίμους ἂν ὄχι διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν, τοῦλάχιστον διὰ τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παραδόσεως. Εἰς τοῦτο ἐπίσης θὰ συμβάλουν οἱ Λόγια τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἰδίως ὁ πρὸς τὴν Μητέρα τῶν Θεῶν καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα Ἥλιον, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται ὡσαύτως ὑπὸ ἐκτύπωσιν.

4. Διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἀγαλμάτων τῶν Θεῶν, δυνάμεθα ν' ἀνακαλύψωμεν τοὺς ἀπορρήτους λόγους τῆς τοιαύτης κατανομῆς. Οὕτω εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἀποδίδεται ἡ λύρα¹⁰⁴, ἡ Ἀθηνᾶ περιβάλλεται δι' ὄπλων, ἐνῶ ἡ Ἀφροδίτη παρουσιάζεται γυμνή, διότι ἡ ἄρμονία παράγει τὸ κάλλος¹⁰⁵ τὸ δὲ κάλλος εἰς ὄρατὰ ἀντικείμενα δὲν συγκαλύπτεται¹⁰⁶. Ἐπειδὴ οἱ Θεοὶ οὗτοι διακατέχουν τὸν

104. Ἐν ἀγάλμα τοῦ Ἀπόλλωνος κιθαρῳδοῦ, ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ἔργον τοῦ Βρυάξιδος, διεκόσμηι τὸν ναόν τοῦ Δαφνίου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Θεοῦ φαίνεται ὅτι ἀπετέλεσε τὸ σημεῖον ἐκκινήσεως τῆς ἐρμηνείας τοῦ Σαλουστίου γνωρίζομεν ὡσαύτως ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἀγαλμα κατεστράφη κατὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 22ας πρὸς 23ην Ὀκτωβρίου 362. Ὁ Κορνοῦτος (32) δίδει ἀνάλογον ἐξήγησιν εἰς συμβολικὴν τοῦ ἀγάλματος τούτου.

105. Πρὸς Πλάτωνος Κρατύλος ρ. 316 ESTIENNE. Ὁ Σαλούστιος ὑπενθυμίζει τὰς εἰκονικὰς ἀναπαραστάσεις μόνον τῶν Θεῶν οἱ ὅποιοι ἐπιμελοῦνται τῆς ἄρμονίας καὶ ὑποστηρίξεως τοῦ Κόσμου, ἀφήνων εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν μέριμναν νὰ πλαισιώσῃ ὁ ἴδιος κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τοὺς δημιουργοὺς καὶ ἐμφυχωτὰς τοῦ Κόσμου. Ἐκ τῶν 3 Θεῶν ἐκάστης τάξεως ὧν ἐπικαλεῖται τὴν εἰκόνα, ἐκλέγει μόνον ἓνα διὰ νὰ δώσῃ τὴν πλαστικὴν παράστασιν: τὸν Ἀπόλλωνα μεταξὺ τῶν ἐναρμονιζόντων καὶ τὴν Ἀθηνᾶν μεταξὺ τῶν ἐπαγρυπνουσῶν ἐπὶ τῆς ἄρμονίας δυνάμεων. Κατὰ τρίτον λόγον δίδει τὴν πλήρη ἐρμηνείαν τῆς συμβολικῆς μιᾶς μόνον θεᾶς, τῆς Ἀφροδίτης: τὴν παριστάνουν γυμνήν διότι ἡ ἄρμονία (τῆς ὁποίας εἶναι ἡ θεότης) πλάσσει τὸ κάλλος καὶ τοῦτο εἶναι ὄρατὸν ἀμέσως (χωρὶς πέπλον). Ὁ Σαλούστιος θέλει ἀπλῶς νὰ δώσῃ ἐν σχῆμα ἐξήγησεως εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὁ ὅποιος θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπεκτείνῃ ἐπὶ τοῦ προτύπου τούτου τὴν συμβολικὴν ἐρμηνείαν ἄλλων ἀγαλμάτων Θεῶν, δικαιολογουμένης τῆς συμπτώξεως καὶ ἐπιβαλλομένης λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέως.

106. Πρὸς Πλάτωνος, Πλάτων. Θεολογ. I 25.

κόσμον εἰς πρώτην μοῖραν, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τοὺς ἄλλους Θεούς, ὡς ἐν ἐκείνοις ὑπάρχοντας: π.χ. ὁ Διόνυσος εἰς τὸν Δία¹⁰⁷, ὁ Ἀσκληπιὸς εἰς τὸν Ἀπόλλωνα¹⁰⁸ καὶ αἱ Χάριτες εἰς τὴν Ἀφροδίτην¹⁰⁹.

ιβ) Ὅτι ὑπάρχουν δώδεκα θεῖαι σφαῖραι

5. Δυνάμεθα ἐπίσης νὰ σημειώσωμεν τὴν σφαῖραν δράσεως αὐτῶν. Ἡ Ἑστία διακατέχει τὴν γῆν¹¹⁰, ὁ Ποσειδῶν τὸ ὕδωρ, ἡ Ἥρα τὸν ἀέρα¹¹¹ ὁ Ἥφαιστος τὸ πῦρ, αἱ δὲ ἕξ ἀνώτεροι σφαῖραι ὑπάγονται εἰς τὴν διακατοχὴν τῶν κατ' ἔθος ἀποδιδομένων εἰς αὐτάς Θεῶν· οὕτω ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις δέον νὰ ἐκληφθῶν διὰ τὸν Ἥλιον¹¹² καὶ τὴν Σελήνην¹¹³, ἡ σφαῖρα τοῦ Κρόνου δέον ν' ἀποδοθῇ εἰς

107. Πρὸβλ. Πρόκλου, εἰς Κρατ. 184.

108. Ὁ Κορνοῦτος (33) παραδέχεται τὸν Ἀσκληπιὸν ὡς υἱὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

109. Πινδάρου, Παιᾶνες VI 3, - Πυθία VI 1, - Σενέκα, περὶ τῶν Ἀγαθῶν I, 3, 9.

110. Ὁβιδίου FASTES VI στ. 299.

111. Κορνούτου 3 - Ἀριστοτ. π. Μετεώρων 354 β.

112. Πρόκλου, εἰς Κρατ. 174, 176, 177.

113. Ἡ Θεὰ τοῦ κυνηγίου ἔλαβε τὸν μηνίσκον τῆς Σελήνης ὡς σύμβολον λόγῳ τῆς ὁμοιότητος αὐτοῦ πρὸς τὸ τόξον.

τὴν Δήμητρα¹¹⁴ καὶ τοῦ αἰθέρος εἰς τὴν Ἀθηνᾶν¹¹⁵. Ὁ Οὐρανὸς ὅμως ἀνήκει εἰς ὄλους.

Οὕτω λοιπὸν περιεγράφησαν καὶ ἐξυμνήθησαν¹¹⁶ αἱ τάξεις, αἱ δυνάμεις καὶ αἱ σφαῖραι τῶν δώδεκα Θεῶν.

VII

ιγ) Περὶ τῆς φύσεως τοῦ Κόσμου καὶ τῆς αἰδιότητος αὐτοῦ

1. Ὅσον διὰ τὸν Κόσμον πρέπει ἀναγκαίως νὰ εἶναι ἄφθαρτος καὶ ἀγέννητος¹¹⁷. ἄφθαρτος διότι ἐὰν κατεστρέ-

114. Ὁ Πρόκλος εἰς Κρατ. 166 ὑπενθυμίζει ὅτι ὁ Ὀρφεὺς εἶχεν ἐξομοιώσει τὴν Δήμητρα πρὸς τὴν Κυβέλην-Ρέα, σύζυγον τοῦ Κρόνου, ἣτις μὴ ἀποτελοῦσα μέρος τῶν ἐγκοσμίων Θεῶν, εἶχεν ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τῆς Γῆς Μητρὸς εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Σαλουστίου προτεινόμενον σχῆμα.

115. Πρβλ. Ζήνωνα κατὰ Διογ. Λαέρτ. VII 147 καὶ Κορνοῦτον 20.

116. Οἱ μῦθοι οὗτοι πράγματι ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ ὑμνήθησαν ὑπὸ τῶν ποιητῶν. Εἶναι περιττὸν νὰ τονίσωμεν ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ Σαλουστίου παρεχόμεναι ἐρμηνεῖαι τῶν Θεῶν, λόγῳ τῆς εἰσαγωγικῆς καὶ περιληπτικῆς φύσεως τοῦ ἔργου, πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τοῦ νὰ δίδουν τὴν μυστηριακὴν καὶ ὑπερβατικὴν ἔννοιαν τῶν συμβόλων τούτων. Αὐτὸ ἀσφαλῶς ἀπετέλει θέμα μύθσεως εἰς τὰ Μυστήρια καὶ ἠλεγμένης καταλληλότητος τοῦ ἀκροατοῦ. Πολὺ σοβαροτέρας νύξεις μᾶς παρέχουν ἐν προκειμένῳ τὰ Χαλδαϊκὰ Λόγια, τὰ Ὀρφικὰ Ἀποσπάσματα καὶ τελικῶς ὁ Πρόκλος εἰς τὴν Πλατων. Θεολογίαν του καὶ ἐν τινι μέτρῳ ὁ Ἰουλιανός.

117. Ὁ «ἀδημιούργητος» οὗτος κόσμος, ὅπως καὶ οἱ Θεοὶ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήξῃ ὡς ἔννοια, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ Κόσμος εἶναι

φετο θὰ παρίστατο ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἕνας ἄλλος καλλίτερος ἢ χειρότερος¹¹⁸ ἢ ὁ ἴδιος ἢ ἐν Χάος («ἀκοσμία»). Ἐὰν ὅμως ἐγίνετο χειρότερος, ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὸν κατεσκεύαζε θὰ ἦτο κακός. Ἐκεῖνος ὅστις ἐξ ἀρχῆς δὲν κατεσκεύασε τὸν καλλίτερον θὰ ἦτο ἀνίσχυρος· ἐὰν ἐδημιούργει τὸν ἴδιον, θὰ τὸ ἔπραττεν εἰς μάτην· ἐὰν δὲ ἔπλασεν ἐν χάος¹¹⁹... ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λέγωνται κἂν τοιαῦται σκέψεις¹²⁰.

2. Ὁ Κόσμος εἶναι ἀγέννητος καὶ ἰδοὺ τί ἀρκεῖ διὰ νὰ τὸ ἀποδείξωμεν. Ἐὰν πράγματι δὲν φθείρεται, τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν ἐγεννήθη¹²¹ διότι πᾶν τὸ γινόμενον φθείρεται, ἐπειδὴ

ἕνας Θεὸς πρὸς τὴν δυνάμειν νὰ ἀποτείνωμεν προσευχάς (βλ. Κεφ. XVII, 10) καὶ ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι οἱ Νεοπλατωνικοὶ ἐπίστευον πρὸς τούτοις εἰς τὴν αἰωνιότητα τοῦ Κόσμου (βλ. Φίλωνα, π. ἀφθαρσίας κόσμου) δεῖγμα τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, ἐπεχείρησε νὰ ἀνατρέψῃ ὁ Ἰωάννης Φιλόπουνος (Περὶ Ἀϊδιότητος Κόσμου, πρὸς Πρόκλον).

118. Ἐπιχείρημα (ARGUMENT) ληφθὲν ἀπὸ τὸν Φίλωνα (π. ἀφθαρσ. κόσμ.), χρησιμοποιοῦν ἡρῆ ἀνωτέρω Κεφ. 1, 2.

119. Ὁ ὅρος «ἀκοσμία» δὲν εἶναι «χάος», ἀλλ' ἔλλειψις τάξεως, λογικῆς ὀργανώσεως, κόσμου. Χρησιμοποιεῖται ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Δαμασκίου, π. πρ. ἀρχῶν 205.

120. Μετὰ τὴν εἰς ἄτοπον ἐπαγωγὴν τῶν δύο πρώτων ὑποθέσεων θὰ ὑπελείπετο μία τρίτη δυνατότης ἧτις θὰ προϋπέθετε τὴν ἐμφάνισιν ἑνὸς χάους· ἐκτὸς ὅμως ὅτι μία τοιαύτη ὑπόθεσις παρουσιάζει κάτι τὸ παράλογον θὰ ἦτο συγχρόνως καὶ ἀνευλαβῆς ἀπέναντι τῆς θεότητος τοῦ Κόσμου (βλ. Ἰουλιανῶ, εἰς Βασ. Ἡλιον 132 C) τὸν ὁποῖον δεόν νὰ τιμῶμεν μὲ ὕμνους καὶ προσευχάς.

121. Τὸ δόγμα τοῦτο τῆς αἰωνιότητος καὶ τοῦ ἀδημιουργήτου τοῦ Κόσμου προεκάλεσε τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Ἰωάν. Φιλοπόνου, εἰς τὴν ἑβὴν ἀπόδειξιν περὶ τῆς αἰωνιότητος τοῦ Κόσμου οἷα εἶχε δοθῆ ὑπὸ τοῦ Πρόκλου. Διὰ τὸν Πλάτωνα «ὁ

δὲ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἔδωσε τὴν ὑπαρξίν εἰς τὸν Κόσμον καὶ ἡ ἀγαθότης αὕτη ὑπάρχει ἀναγκαίως, διὰ τοῦτο ὁ Κόσμος πρέπει νὰ ὑπάρχη πάντοτε¹²² ὅπως τὸ φῶς συνυπάρχει μὲ τὸν ἥλιον¹²³ καὶ μὲ τὸ πῦρ, ἡ δὲ σκιά μὲ τὸ σῶμα.

3. Μεταξὺ τῶν σωμάτων τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν εἰς τὸν Κόσμον, τὰ μὲν μιμοῦνται τὸν νοῦν καὶ κινουῦνται κυκλικῶς¹²⁴, τὰ δὲ μιμοῦνται τὴν ψυχὴν καὶ κινουῦνται

Κόσμος εἶχε γεννηθῆ διὰ τῆς διελεύσεώς του ἐκ τῆς ἀταξίας εἰς τὴν τάξιν (βλ. Τίμαιον 30A) ἀλλ' ἡ ἔρμηνεία τῆς προτάσεως ταύτης εἶχε γεννήσει πολλὰς ἐκδοχάς: οἱ μὲν ὑπεστήριζον ὅτι ὁ Διδάσκαλος εἶχε οὕτω «ἀφαιρέσει κάθε χαρακτηριστικὴ ἀδημιουργήτου» (βλ. Ἀττικὸς, Ἀπόσπ. IV, σ. 14, 6 ἔκδ. BAUDRY BELLES LETTRES, Εὐσέβ. Εὐαγγ. Προπ. 801 C) οἱ ἄλλοι διετείνοντο ἀντιθέτως ὅτι ὁ Πλάτων παρεδέχετο τὸ ἀδημιούργητον τοῦ Κόσμου (ὁμοίως ὡς ἄνω). Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμμαρτύνεται ἐδῶ ὁ Σαλούστιος, δεδομένου ὅτι τὸ ζήτημα τῆς αἰδιότητος τοῦ Κόσμου ἦτο ἐκτὸς συζητήσεως διὰ τοὺς Πλατωνικούς.

122. Ἡ ἐξήγησις αὕτη τῆς αἰωνιότητος τοῦ Κόσμου διὰ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, συμφωνεῖ πρὸς ἐκείνην τοῦ Τιμαίου 29 E.

123. Πλατωνικὸν παράδειγμα ἀναληφθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ SEXTUS EMPIRICUS, κατὰ τῆς διδασκαλίας τῶν ἐπιστημῶν XI, 270.

124. Ἡ διδασκαλία περὶ ἀπορροίας ἄγει εἰς συσχετισμὸν πρὸς τὴν τῆς μιμήσεως λόγῳ οἰκουμενικῆς συμπαθείας. Ὁ Πλωτῖνος δὲν εἶναι ἡ πρωταρχικὴ πηγὴ τῆς ἔρμηνείας τῆς κινήσεως ἐν «κύκλῳ» τῶν σωμάτων (τὴν ὁποῖαν θὰ ἐπαναλάβῃ ὁ Μακρόβιος εἰς τὸ σχόλιόν του ἐπὶ τοῦ Ἐνυπνίου τοῦ Σκιπίωνος I, 17) ποὺ κινουῦνται ἐν τῷ κόσμῳ καὶ «ρυθμίζουσιν οὕτω τὴν κίνησίν των ἐπὶ τῆς φρονήσεως» (βλ. Ἐννεάδες II, II). Καὶ ὁ Πλάτων εἶχε διακηρύξει ὅτι ἡ κίνησις τῶν ἀστέρων ἦτο κυκλική (Τίμ. 34 A) καὶ ὅτι μία ἄλυσος διαδοχικῶν μιμήσεων ἐκείνου ποὺ

εὐθυγράμμως¹²⁵.

Μεταξὺ ἐκείνων τώρα ποὺ κινουῦνται κατ' εὐθειαν γραμμὴν, τὸ πῦρ καὶ ὁ ἀήρ κατευθύνονται πρὸς τὰ ἄνω¹²⁶, ἡ δὲ γῆ καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὰ κάτω¹²⁷. Μεταξὺ τῶν κινουμένων κυκλικῶς, ἡ σφαῖρα τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων στρέφεται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς¹²⁸. Αἱ αἰτίαι διὰ τοῦτο εἶναι πολλαί, μεταξὺ αὐτῶν ὅμως εἶναι ἐκείνη καθ' ἣν εἰς περίπτωσιν ὅπου ἡ κίνησις τῶν σφαιρῶν θὰ ἐγίνετο ταχύτερα, ἡ γένεσις νὰ μὴ καταστῆ ἀτελής.

4. Ἐπειδὴ ἡ κίνησις εἶναι διάφορος, πρέπει ἀναγκαίως καὶ ἡ φύσις τῶν σωμάτων νὰ εἶναι διαφορετικὴ διὰ τοῦτο οὔτε ἡ θερμότης, οὔτε τὸ ψύχος, τὰ ὁποῖα παράγουν τὰ

κινεῖται «ἐν κύκλῳ» —ποὺ εἶναι ἡ ὡραιότερα κίνησις (Τίμ. 89 Α)— μεταδίδεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τινὰ σώματα ἐντὸς τοῦ Κόσμου, διὰ τοῦ ἐνδιαμέσου κρίκου τῆς νοήσεως.

125. Ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως τῶν εὐθυγράμμως κινουμένων σωμάτων δὲν εἶναι ἡ μορφή των, ἀλλὰ «τὸ βάρος των καὶ ἡ κουφότης των» εἶχεν ἤδη ἐξαγγεῖλει ὁ Ἄττικός (βλ. Εὐσέβ. Εὐαγγ. Προπ. 807 D).

126. Βλ. Ἄττικόν εἰς Εὐσέβ. Εὐαγγ. Προπ. 807 C, ἐπαναλαμβάνων τὸν Πλάτωνα, Τίμ. 63 BC.

127. Βλ. Ἄττικόν εἰς Εὐσέβ. ὡς ἄνω καὶ Πλάτωνα αὐτόθι.

128. Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχεν ὑπομνήσει εἰς τὸν Λόγον του εἰς Βασιλέα Ἡλιον (130 C) ὅτι ἡ Σελήνη κέκτηται κινήσεως ἀντιθέτου πρὸς ἐκείνην τῶν ἄλλων ἀστέρων. Ἀνευρίσκομεν ἐδῶ τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς ἡμερησίας ἀναδρόμου κινήσεως, ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ τῆς ἰδίας κινήσεως τῶν πλανητῶν, τῆς εὐθείας ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς.

οὐράνια σώματα¹²⁹ συμβάλλουν εἰς τοῦτο, οὔτε τι ἄλλο ἀναφερόμενον εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα¹³⁰.

ιδ) Ὅτι ἡ Γῆ εἶναι τὸ μέσον τοῦ Κόσμου

5. Δεδομένου ὅτι ὁ κόσμος εἶναι σφαιρικός¹³¹ —τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ὁ ζωδιακὸς κύκλος— καὶ ἐπειδὴ κάθε σφαίρας τὸ «κάτω» εἶναι τὸ «κέντρον» —ἀπέχει πράγματι ἀπὸ τῆς περιφερείας περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα σημεῖα— διὰ τοῦτο τὰ βαρέα σώματα φέρονται πρὸς τὰ κάτω, ἄγονται τ.ε. πρὸς τὴν γῆν¹³².

Ταῦτα δὲ πάντα (δηλαδὴ ὁ Κόσμος) εἶναι ἔργον τῶν Θεῶν¹³³ διατάσσονται ὑπὸ τοῦ Νοῦ, κινουῦνται δὲ ὑπὸ τῆς Ψυχῆς¹³⁴. Ὅσον διὰ τοὺς Θεούς, ἐγένετο ἤδη λόγος περὶ αὐτῶν.

129. Ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν οὐρανίων σωμάτων βλ. Ἄττικόν, εἰς Εὐσεβ. Εὐαγγ. Προπ. 807 Β.

130. Περὶ τῶν 4 στοιχείων βλ. Ἄττικόν, ἐν Εὐσεβίῳ 807 C.

131. Πρβλ. Πρόκλ. εἰς Τίμ. 6. 160.

132. Πρβλ. Πλάτωνος Τίμ. 62 DE καὶ 63 E καὶ Ἄττικόν ἐν Εὐσεβ. 808 ε. C.

133. Ἐὰν ὁ Σαλούστιος θαυμάζη τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν, πράττει τοῦτο ὑποκινούμενος ἀπὸ τὴν λογικὴν του διάταξιν, καὶ ὄχι μὲ τὸν συναισθηματικὸν τρόπον τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀνυμνουῦντος εἰς ἱεροφάντην τὴν δόξαν τοῦ Βασιλέως Ἡλίου ἢ ἀργότερον τοῦ Συνεσίου (ἐπιστ. C I, 1469 D) παρατηρεῖ ὁ GABR. ROCHEFORT.

134. Πρβλ. Πλάτ. Τίμ. 35A - 36D.

VIII

ιε) Περὶ τοῦ Νοῦ καὶ τῆς Ψυχῆς - "Ὅτι ἀθάνατος ἡ
Ψυχὴ

1. Ὁ νοῦς εἶναι δύναμις ἐρχομένη εἰς δευτέραν μοῖραν μετὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ εἶναι πρὸ τῆς ψυχῆς¹³⁵ ἔλκουσα μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τὴν ὑπαρξιν (τὸ εἶναι) καὶ τελειοποιούσα τὴν ψυχὴν¹³⁶ ὅπως ὁ ἥλιος τὴν ὄρασιν¹³⁷. Μεταξὺ τῶν ψυχῶν αἱ μὲν εἶναι λογικαὶ καὶ ἀθάνατοι, αἱ δὲ ἀλόγοι¹³⁸ καὶ θνηταί· αἱ πρῶται προέρχονται ἐκ τῶν πρώτων Θεῶν, αἱ δεύτεραι ἐκ τῶν δευτερευόντων Θεῶν¹³⁹.

2. Κατὰ πρῶτον δέον νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν πραγματικὴν φύσιν τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖνο ποὺ διακρίνει τὰ

135. Ἀντιλήψεις ἀναληφθεῖσαι, ὡς πρὸς τὸν νοῦν (ENTENDEMENT) ὑπὸ τοῦ Νεμεσίου (π. τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρ. I) ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν ὑπὸ τοῦ Πρόκλου (Πλατων. Θεολογ. III 9).

136. Ἰαμβλ. περὶ Μυστ. V, 2: «ἡ ψυχὴ ἀπὸ νοῦ τελειοῦται».

137. Πρβλ. Ἰαμβλ. Προτρεπτ. 3.

138. Ἡ διάκρισις μεταξὺ λογικῶν καὶ ἀλόγων ψυχῶν ὀφείλεται εἰς τὸν Ἰαμβλ. π. Μυστ. VIII 6 - Ὁ Ἰουλιανὸς τὴν ἐπαναλαμβάνει (Εἰς Βασ. Ἡλιον 142 D).

139. Νέα ἐφαρμογὴ τοῦ δόγματος τῆς ἀπορροῆς. Πρβλ. Ἀλβίνου, Εἰσαγωγὴ τῆς πλατων. φιλοσοφ. 23 - Πλάτ. Τίμ. 41 C. Καὶ τὰ Χαλδαϊκὰ Λόγια

ἔμψυχα ὄντα ἀπὸ τὰ ἄψυχα, εἶναι ἡ ψυχὴ, διαφέρουν δὲ κατὰ τὴν κίνησιν, τὴν αἰσθήσιν, τὴν φαντασίαν καὶ τὴν νόησιν. Οὕτω ἡ ἄλογος ψυχὴ εἶναι ζωὴ ὑποκειμένη εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν φαντασίαν, ἐνῶ ἡ λογικὴ ψυχὴ¹⁴⁰ εἶναι ἡ ζωὴ ἣτις διατάσσει ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς φαντασίας καὶ χρησιμοποιοῖ τὴν λογικὴν (λόγον). ἡ ἄλογος ψυχὴ ἀκολουθεῖ τὰς ὁρμὰς τῶν παθῶν τοῦ σώματος¹⁴¹. πράγματι ἐπιθυμεῖ ἀλόγως καὶ ὀργίζεται, ἐνῶ ἡ λογικὴ ψυχὴ περιφρονεῖ μετὰ λόγου τὰ σωματικὰ πάθη καὶ μάχεται τὴν ἄλογον ψυχὴν· ἡ νίκη τῆς γεννᾶ τὴν ἀρετὴν¹⁴² ἐνῶ ἡ ἥττα τῆς τὴν κακίαν.

ιστ) Ὅτι ἡ Ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος

3. Πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ταύτην (τὴν λογικὴν) ὡς ἀθάνατον¹⁴³ διότι γινώσκει τοὺς Θεοὺς —διότι οὐδὲν θνητὸν λαμβάνει γνῶσιν τοῦ ἀθανάτου— τὰ δὲ ἀνθρώπινα πράγματα

παρουσιάζουν ἀνάλογον σύλληψιν (KROLL σ. 58).

140. Ἡ λογικὴ ψυχὴ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους (Βασ. Ἡλιον 130 Β), ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τὸν Πορφύριον ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπέφυγε νὰ ἀποδεχθῆ μίαν μορφήν ψυχῆς εἰς τὰ φυτά, ἐπειδὴ ἡ ἄλογος ψυχὴ μόνον μέχρι τῶν ζώων ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ.

141. Ὁ Πάρις εἶναι τὸ σύμβολον τῆς ἀλόγου ταύτης ψυχῆς, ὑποκειμένης εἰς τὰ πάθη καὶ τὰ αἰσθήματα.

142. Πρὸβλ. Πλωτ. Ἐνν. I, I, 8.

143. Πλατ. Φαῖδρ. 245 C, Πολιτ. X 608 D ἀναληφθ. ὑπὸ τοῦ Πλωτ. Ἐνν. IV.

καταφρονεῖ ὡς ἀλλότρια (πρὸς τὴν φύσιν τῆς) καὶ ἀντιδρᾶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ σώματα¹⁴⁴ λόγῳ τῆς ἀσωμάτου φύσεώς τῆς ὅταν πράγματι τὰ σώματα εἶναι νέα καὶ ὠραῖα, ἢ ψυχὴ παραπλανᾶται, ἐνῶ ὅταν ταῦτα γηράσουν, ἐκείνη ἀκμάζει¹⁴⁵. Ἐπὶ πλέον κάθε ψυχὴ ἀξίας χρησιμοποιοῖ τὸν νοῦν¹⁴⁶, ἐνῶ τὸν νοῦν οὐδέν σῶμα γεννᾶ· πῶς δὲ ἦτο πράγματι δυνατόν κάτι ποὺ στερεῖται λόγου («ἀνόητοι») δὲ ἡδύνατο, νὰ γεννήσῃ τὸν νοῦν;

4. Ἐνῶ δὲ ἡ ψυχὴ μεταχειρίζεται τὸ σῶμα ὡς ἐν ὄργανον, δὲν εἶναι ἐγκεκλεισμένη ἐν αὐτῷ¹⁴⁷ ὅπως ἐκεῖνος ποὺ κατασκευάζει μηχανὰς δὲν εἶναι ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν μηχανικῶν αὐτῶν κατασκευασμάτων¹⁴⁸. καίτοι πολλὰ μηχανήματα κινουῦνται, χωρὶς οὐδεὶς νὰ τὰ θίγῃ. Ἐὰν ἡ ψυχὴ ἀποκλείνῃ συχνὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἕνεκα τῆς παρουσίας

VII, 10.

144. Ὁμοίως Μαρσιλ. Φικῖνος, Πλατων. Θεολογ. IX 2 καὶ 3.

145. Περὶ τῶν πλανῶν τῆς νεότητος καὶ τῶν προτερημάτων τῶν συνυφασμένων μὲ τὸ γῆρας βλ. Κικέρ. Περὶ Γήρατος VI, 20· ὁμοίως Ἄπ. Παῦλον (II πρὸς Κορινθ. IV, 16). Πρὸς σύγκρισιν ὁμοίως αἱ ἀπόψεις περὶ γήρατος τῶν Κινέζων: «Οἱ νέοι πρέπει νὰ ἔχουν αὐτιά καὶ ὄχι στόμα» (LIN-YUTANG).

146. Πλάτ. Φίλητος 30 C, ἐπαναλαμβ. ὑπὸ τοῦ Ἀττικοῦ εἰς Εὐσεβ. Εὐαγγ. Προπ. 810 D καὶ Φ. Ἀριστοτ. Αἰγυπτ. Θεολογία II, 8-10.

147. Πλωτ. Ἐνν. I, I, 3.

148. Δὲν πρόκειται μόνον περὶ «μηχανῶν» μὲ τὴν συγκεκριμένην ἔννοιαν ὡς ἀνυψωτῆρων ὕδατος, αὐτόματοι, αἰολιπύλαι ἢ πολεμικαὶ μηχαναί (ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε γράψῃ μίαν μελέτην —σήμερον ἀπολεσθεῖσαν— περὶ μηχανημάτων) ποὺ ἐνδιαφέρουν ἐδῶ τὸν Σαλούστιον. Πρόκειται περὶ μηχανικῶν κατασκευῶν κατὰ

τοῦ σώματος¹⁴⁹ δὲν πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα, διότι αἱ τέχναι δὲν ἔμποροῦν νὰ ἐνεργήσουν, ἐὰν τὰ ὄργανα ἔχουν φθαρῆ.

ΙΧ

ιζ) Περὶ Προνοίας, Εἰμαρμένης καὶ Τύχης

1. Ἡ δὲ Πρόνοια τῶν Θεῶν¹⁵⁰ δύναται ἐπίσης νὰ μελετηθῆ διὰ τῶν ἐξῆς: Πόθεν θὰ ἀπέρρεεν ἡ ἐν τῷ Κόσμῳ τάξις ἐὰν δὲν ὑπάρχη μία διατάσσουσα ἀρχή; καὶ πόθεν ἡ σκοπιμότης ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ ἐπὶ τοῦ παντός¹⁵¹, π.χ., ἐκείνη τῆς ἀλόγου ψυχῆς ἵνα ὑπάρχη ἡ αἴσθησις (εὐαισθησία) καὶ ἡ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἵνα ἐπικρατῆ τάξις ἐπὶ τῆς γῆς;

τὴν γενικωτέραν σημασίαν.

149. Ἰαμβλ. π. Ἰουστ. Ι, 7. «ἡ δὲ ψυχὴ νοῦ τε μετέχει μεριστοῦ καὶ πολυειδοῦς, εἰς τὴν τοῦ ὄλου τε προστασίαν ἀναποβλέποντος καὶ αὐτῆ τῶν ἀψύχων ἐπιμελεῖται ἄλλοτε ἐν ἄλλοις εἶδεσιν ἐγγιγνομένη».

150. Ἀντίληψις διατυπωθεῖσα ἤδη ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου (βλ. Ἰαμβλ. Βίος Πυθ. 28).

151. Τὰ παραδείγματα τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Σαλουστίου διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν σκοπιμότητα εἰς πάντα τὰ πράγματα καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν ἀνατομίαν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, δὲν εἶναι διάφορα ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ Ἀλέξης Καρρέλ παρουσίασε πρὶν συμπεράνη ὅτι: «Κάθε στοιχεῖον τοῦ σώματος προσαρμόζεται εἰς τὰ ἄλλα καὶ τὰ ἄλλα πρὸς αὐτό. Ὁ τρόπος οὗτος προσαρμογῆς εἶναι οὐσιωδῶς τελεολογικός... Ἡ ὑπαρξὶς τελεολογίας εἰς τὸν ὀργανισμόν εἶναι ἀναμφισβήτητος: κάθε στοιχεῖον φαίνεται ὡς νὰ γνωρίζῃ τὰς

2. Δυνάμεθα, ὅμως, νὰ διακρίνωμεν τὴν Πρόνοιαν χάρις εἰς τὴν ὄρασιν τῆς ἐπὶ τῆς Φύσεως: πράγματι οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπλάσθησαν διαφανεῖς¹⁵² διὰ νὰ ἐπιτρέπουν τὴν ὄρασιν, ἡ ρίς ἐτοποθετήθη ὑπεράνω τοῦ στόματος διὰ νὰ αἰσθάνεται τὰ δυσώδη ἐδέσματα· ὅσον διὰ τοὺς ὀδόντας, οἱ εἰς τὸ μέσον κείμενοι εἶναι ὀξεῖς διὰ νὰ κόπτουν, ἐνῶ οἱ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εὕρισκόμενοι εἶναι πλατεῖς διὰ νὰ μασοῦν τὰς τροφάς· βλέπομεν ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι διατεταγμένα μὲ κάποιαν λογικὴν εἶναι ἐπομένως ἀδύνατον ἢ Πρόνοια, ἡ ὁποία ἀνακαλύπτεται εἰς τὰ ἐπουσιώδη αὐτὰ πράγματα, νὰ μὴ ὑπάρχη εἰς τὰ σοβαρώτερα· οἱ χρησμοὶ οἱ ὁποῖοι παρέχονται εἰς τὸν κόσμον καὶ αἱ ἰάσεις τῶν σωμάτων¹⁵³ εἶναι ἀποδείξεις τῆς ἀγαθῆς Προνοίας τῶν Θεῶν¹⁵⁴.

παρούσας καὶ μελλοντικὰς ἀκόμη ἀνάγκας τοῦ συνόλου καὶ τροποποιεῖται σύμφωνα μὲ αὐτάς».

152. Πρὸς. Ξενοφ. Ἀπομνημ. I, 4.

153. Εἶναι γνωστὰ πολλὰ χρηστήρια ὅπου ἐπραγματοποιοῦντο θαυματουργοὶ θεραπείαι· οὕτως εἰς Κολοφῶνα (Ἀριστείδου Λόγοι XXV 1) καὶ εἰς τοὺς Δελφούς (βλ. ἐπιγραφὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ POMTOW, εἰς KLIO XV σ. 46). Ὁ Ἰουλιανὸς περιγράφει τὴν μέριμναν τοῦ Ἀσκληπιοῦ διὰ τοὺς ἀσθενεῖς τῆς Περγάμου, τοῦ Τάραντος, τῆς Κῶ καὶ τῆς Αἰγαίας ἐν Κιλικίᾳ, ἐπαναφέροντος τὴν ὑγείαν τόσον εἰς τὰ σώματα, ὅσον καὶ εἰς τὰς ψυχὰς (πρὸς Γαλιλαίους, 200 B). Βλ. ὁμοίως Φιλόστρατον Βίος Ἀπολλωνίου Τυαν. III 44 καὶ Ἰάμβλ. π. Μυστ. III 3. Ἐνίοτε ὅμως τὸ μαντεῖον περιωρίζετο ἀπλῶς εἰς τὴν γνωστοποίησιν τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ συνοδεύεται αὕτη καὶ ὑπὸ θαυμαστῶν ἀποτελεσμάτων.

154. Ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν τῆς θείας Προνοίας τῶν Θεῶν, βλ. Ἰουλιαν. Εἰς Βασ.

3. Δέον ὅμως νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπιμέλεια καὶ μέριμνα ἀπέναντι τοῦ Κόσμου, ἀσχεῖται ὑπὸ τῶν Θεῶν χωρὶς καταβολὴν προσπαθείας¹⁵⁵. ἀντιθέτως, ὅπως ἐκεῖνα τῶν σωμάτων ποὺ διαθέτουν κάποια δύναμιν, ἐνασκοῦν ἐλευθέρως τὴν δρᾶσιν των¹⁵⁶. λόγῳ τῆς ὑπάρξεώς των —π.χ. ὁ ἥλιος φωτίζει καὶ θερμαίνει λόγῳ αὐτῆς ταύτης τῆς παρουσίας του— καὶ ὅμοιον τρόπον καὶ κατὰ μείζονα λόγον ἡ Πρόνοια τῶν Θεῶν ὑπάρχει ἀφ' ἑαυτῆς καὶ διαχέει τὸ ἀγαθὸν ἀκόπως¹⁵⁷ εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς προνοίας της. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἐπικουρείοι¹⁵⁸ ἐλέπουν τὰ ἐπιχειρήματά των ἀτονοῦντα διότι τὸ θεῖον¹⁵⁹ λέγουσιν ἀγνοεῖ τὰς

¹⁵⁵ Ἡλιον 132 C - 134 A καὶ Ἐπιστ. 425 B.

¹⁵⁵. Ἐπίσης ὁ Θεὸς ὁ ρήτωρ εἶχε διακηρύξει ὅτι ἡ προστασία τοῦ Κόσμου ὑπὸ τῶν Θεῶν ἦτο ἀπλῶς ἡ ἐκδήλωσις τοῦ λειτουργήματος τῆς Προνοίας των καὶ δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα ἰδιαιτέρας τινὸς ἐξυπηρετήσεως ἢ εἰδικῆς προσπαθείας. Ἐν συνεχείᾳ οἱ Σχολαστικοὶ μέλλουν νὰ διακρίνουν κάποιαν πρόθεσιν εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐνέργειαν ἐν προκειμένῳ οἱ Θεοὶ ἐνασκοῦν «φύσει» τὴν ἀγαθότητά των ἐναντι τῆς δημιουργίας των, χωρὶς νὰ προστρέχουν ἐκάστοτε εἰς τὴν κινητοποίησιν ἰδιαιτέρου τινὸς στοιχείου πρὸς τοῦτο.

¹⁵⁶. Πρόκλου, Στοιχ. θεολ. 122.

¹⁵⁷. Πρόκλου, Πλατων. θεολ. I 15.

¹⁵⁸. Ὡς γνωστὸν ἡ εὐμένεια τοῦ Ἰουλιανοῦ δὲν ἐπεξετάθη μέχρι τῶν Ἐπικουρείων (Ἐπιστ. Πρὸς Θεμιστίον 255) τὰ δὲ ἔργα τοῦ Ἐπικούρου μαζί μετὰ τοῦ Πύρρωνος προεγράφησαν ὡς κακόβουλα (Ἐπιστ. 301 C, ἀριθ. 89 ἐκδ. BELLES LETTRES).

¹⁵⁹. Κικέρωνος, DE NATURA DEORUM I 17.

προστριβάς καὶ οὐδεμίαν παρέχει εἰς τοὺς ἄλλους.

4. Τοιαύτη, λοιπόν, εἶναι ἀπέναντι τῶν σωμάτων καὶ τῶν ἄσωμάτων ψυχῶν ἡ θεία Πρόνοια. Ὅσον δι' ἐκείνην ἡ ὁποία ἐδρεύει εἰς τὰ σώματα καὶ προέρχεται ἐξ αὐτῶν, τὴν καλοῦν Εἰμαρμένην¹⁶⁰ διότι μᾶλλον εἰς τὰ σώματα ἐμφανίζεται ἡ προσαρμογὴ της (ὁ εἰρμός)¹⁶¹. Δι' αὐτὴν μάλιστα ἀνεκαλύφθη ἡ μαθηματικὴ τέχνη (ἡ Ἀστρολογία). Εἶναι μία πεποίθησις βασιζομένη ἐπὶ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἀληθείας, διότι ἡ διακυβέρνησις τῶν ἀνθρωπίνων ζητημάτων καὶ ἰδίᾳ τῆς σωματικῆς φύσεως ὑπόκειται ὄχι μόνον εἰς τοὺς Θεούς, ἀλλ' εἰς τὰ θεῖα σώματα¹⁶², διὰ τῆς ἰδίας δὲ λογικῆς ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ὑγεία¹⁶³ καὶ ἡ ἀσθένεια, ἡ εὐτυχία καὶ ἡ δυστυχία, ἐκεῖθεν προέρχονται.

5. Ἀλλὰ τὸ νὰ ἀποδώσωμεν τὰς ἀδικίας καὶ ἀτασθαλίας ἡμῶν εἰς τὴν Εἰμαρμένην, εἶναι ὡς νὰ κάμωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς Θεοὺς κακοὺς· ἐκτὸς ἐὰν θέλωμεν

160. Πρβλ. Στοβαίου, Ἐκλογ. Φυσ. I 4. Ἀνάλογοι ἀντιλήψεις παρὰ Ὠριγένη ἐν Εὐσεβ. Εὐαγγ. προπ. VI 11.

161. Ἡ ἐσφαλμένη ἐτυμολογία εἰρμός-εἰμαρμένη σκοποῦσα νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τί συνίσταται τὸ μοιραῖον, ὁμοιάζει πρὸς τὰς μεθόδους τῶν Βραχυμάνων οἱ ὅποιοι στηρίζονται εἰς τὸν φαινομενικὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων διὰ νὰ δικαιολογήσουν τὰς ἰδιαιτέρας κοσμολογικάς των θεωρίας, λέγει ὁ G. ROCHEFORT, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ εἶναι τοῦτο ἀπόλυτον εἰς τὴν συμβολικὴν τῶν ὀνομάτων.

162. Τὰ «θεῖα σώματα» εἶναι τὰ ἄστρα. Βλ. DIELS, VORSOKRATIKER, I σ. 306, 12.

163. Ἀστρολογικὴ ἀντίληψις.

νά εἴπωμεν διὰ τούτου ὅτι ὁ Κόσμος θεωρούμενος ἐν τῷ συνόλῳ του καὶ κατὰ φύσιν, πᾶν τὸ γεννώμενον ρέπει πρὸς τὸ καλόν¹⁶⁴ ἀλλὰ μία σφαλερὰ ἀγωγή καὶ φύσις ἀσθενῆς μετατρέπουν τὰ ἐκ τῆς Εἰμαρμένης προερχόμενα προτερήματα ἐπὶ τὸ κακόν, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ παραδείγματι μὲ τὸν ἥλιον ὅστις, παρ' ὅλον ὅτι εἶναι ἀγαθοποιὸς δι' ὅλους, ἀποδεικνύεται βλαβερὸς διὰ τοὺς ἐξ ὀφθαλμίας πάσχοντας καὶ τοὺς πυρέσσοντας¹⁶⁵. Διατὶ πράγματι οἱ Μασαγέται ἐσθίουσι τοὺς πατέρας αὐτῶν¹⁶⁶, οἱ Ἑβραῖοι περιτέμνονται¹⁶⁷ καὶ οἱ Πέρσαι ἀποδίδουν τόσην σημασίαν εἰς τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀπογόνων των¹⁶⁸;

164. Πρβλ. Ἰαμβλ. π. Μυστ. 18 καὶ IV 4-6. Ἡ ἀντίληψις αὕτη περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, θέλει ἀναληφθῆ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν ὑπὸ τοῦ Ραμπελαί (GARGANTUA I 57).

165. Πρβλ. Ἰαμβλ. π. Μυστ. I 16 ἀναληφθῆν ὑπὸ Ἀγ. Αὐγουστίνου «OCULLIS AEGRIS ODIOSA EST LUX, SED PURIS AMABILIS».

166. Πρβλ. Διονύσ. Ἀλεξ. Γῦρος κόσμου στ. 739 κ. ἐφ. καὶ Πορφύριον περὶ ἀποχῆς IV 21.

167. Βλ. Ἡροδότου Ἱστορ. II 104.

168. Συχνὰ αἱ ἀπορίαι πηγάζουν ἀπὸ ἐν ἐλαττωματικὸν κείμενον· ὁ ἴδιος ὁ Πορφύριος τὸ εἶχεν ἀποδείξει εἰς τὸν διδάσκαλόν του Ἀμέλιον διαρκούσης τῆς ἐρμηνείας τοῦ Τιμαίου (J. BIDEZ, Βίος Πορφυρίου σ. 46). Μία τοιαύτη περίπτωσις φαίνεται ὅτι ὑπάρχει καὶ ἐδῶ μὲ τὴν ἐκφράσιν «εὐγένειαν σώζουσι». Θεωρεῖται ὑπὸ τῶν φιλολόγων ὡς ὀρθότερα ἢ γραφὴ «εὐτεκνίαν σώζουσι».

6. Ὅπως δὲ ὁ Κρόνος καὶ ὁ Ἄρης θεωροῦνται ὡς κακοποιοί¹⁶⁹ ἐνῶ ἀντιστρόφως εἶναι Θεοὶ ἀγαθοποιοί¹⁷⁰ εἰς τοὺς ὁποίους ἀποδίδουν ὡς ἰδιότητας τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἡγεμονίαν, τὴν κυβέρνησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν διαφύλαξιν θησαυρῶν; Ἐὰν πάλι ἀνατρέξωμεν εἰς τὰ ὄψεις τετραγώνου καὶ τριγώνου¹⁷¹ εἶναι ἄτοπον νὰ παραμείνη ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ πάντοτε ἡ ἴδια, ἐνῶ οἱ Θεοὶ νὰ μεταβάλλουν διάθεσιν ἀναλόγως τῆς θέσεώς των πρὸς ἀλλήλους. Περαιτέρω ἡ πρόρρησις τῆς εὐγενείας ἢ δυσγενείας τῶν προγόνων¹⁷² μᾶς

169. Πρβλ. Ἰαμβλ. π. μυστηρ. I 18. Πρόκειται περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πλανήτου Κρόνου, ἡ ὁποία θεωρεῖται γενικῶς ὡς «δυσμενής» ἐνῶ κέκτηται ὑπὸ εὐνοϊκᾶς ἀστρικᾶς συνδέχας καὶ εὐμενεῖς ἐπιδράσεις.

170. Πρβλ. Μανέθωνος, περὶ ἐνεργείας ἀστέρων III 18 κ. ἐφ. καὶ 61.... Δὲν πρόκειται ἐδῶ περὶ τοῦ Θεοῦ Ἄρειος, ἀλλὰ περὶ τῆς «σφαίρας» αὐτοῦ δηλαδὴ περὶ τοῦ ὁμωνύμου πλανήτου. Πρβλ. Π. Γράβιγγερ, Ἐγγ. ἐπ. Ἀστρολογίας T. I καὶ II.

171. Ἡ ὄψις κατὰ τρίγωνον εἰς τὴν Ἀστρολογίαν εἶναι ἡ γωνιώδης ἀπόστασις 120° μεταξὺ δύο πλανητῶν θεωμένων ἀπὸ τῆς γῆς· ἡ ὄψις κατὰ τετράγωνον εἶναι ἐν τέταρτον τοῦ ὅλου ζωδιακοῦ κύκλου, ἧτοι 90° ὑπὸ τὰς ἰδίας συνδέχας. Ἡ πρώτη ὄψις ἢ «κατὰ τρίγωνον» ἢ «τριγωνισμός» θεωρεῖται ὡς ἄκρως εὐμενής, ἐνῶ ἡ δευτέρα «κατὰ τετράγωνον» ἢ «τετραγωνισμός» ὡς ἄκρως δυσμενής. Προσπαθῶν ἐδῶ ὁ Σαλούστιος νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς Θεοὺς ἀπὸ οἰασδῆποτε δυσμενεῖς ἐπιδράσεις, ἔρχεται νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι παραποιοῦντες τὰς ἀρχῆθεν εὐμενεῖς ἐπιδράσεις, μετατρέπουν ταύτας εἰς δυσμενεῖς.

172. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ IIIου αἰῶνος ἡ Ἀστρολογία ἔλαβε αὐξουσαν σημασίαν, ὁ δὲ Σαλούστιος προσπαθεῖ νὰ περιορίσῃ τὴν πεποίθησιν ταύτην εἰς μίαν ἀπλήν ἀστρικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Πρβ. Πλωτ. Ἐνν.

διδάσκει ὅτι, μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ προκαλοῦν οἱ ἀστέρες τὰ πάντα, ὑποσημαίνουν ἀπλῶς ὠρισμένα τινὰ σημεῖα τοῦ μέλλοντος. Διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατόν στοιχεῖα προγενέστερα τῆς γεννήσεως νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰς γεννήσεις;

7. Ὡς δὲ ἀκριβῶς ἡ Πρόνοια καὶ ἡ Εἰμαρμένη ὑφίστανται διὰ τοὺς λαοὺς καὶ τὰς πόλεις καὶ δι' ἕκαστον ἄνθρωπον χωριστά, οὕτω ἐπίσης καὶ ἡ Τύχη ὑπάρχει περὶ αὐτῆς θὰ εἴπωμεν τὰ ἀκόλουθα: τὰ διάφορα λοιπὸν περιστατικὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ καταλήγουν εἰς τὸ καλὸν διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Θεῶν, ἂν καὶ ἔρχονται παρ' ἐλπίδα, προέρχονται ἐκ τῆς Τύχης¹⁷³. Διὰ τοῦτο ἀξίζει αἱ πόλεις νὰ τιμοῦν τὴν Θεὰν ταύτην κυρίως διὰ δημοσίας λατρείας, διότι κάθε πόλις ἔχει διάφορα συμφέροντα¹⁷⁴. Ἡ δύναμις της προ-

II, III 14 καὶ Ὠριγένην παρ' Εὐσεβίῳ, εὐαγγ. προπ. VI.

173. Μεταξὺ τῶν ἐπισήμων λατρειῶν τὰς ὁποίας ὁ Ἰουλιανὸς ἀπεκατέστησεν, ἡ λατρεία τῆς θεᾶς Τύχης ἀνήγετο εἰς τὸ ἀπώτατον παρελθὸν τῆς Ρώμης. Ὁ Ἡρόδης Ἀττικὸς τῆς ἀφιέρωσε ναὸν εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν Πον αἰῶνα, τὰ δὲ ἱερά της, «Τυχαῖα» τῆς Ἀντιοχείας ἢ τῆς Καισαρείας ἐγνώρισαν κατὰ τὸν IVον αἰῶνα ἡμέρας δόξης. Ὅσον διὰ τὰ κατηγορήματα τῆς θεότητος ταύτης βλ. Πρόκλον ἐν Τιμαίῳ I σ. 59.

174. Ἡ νομικὴ αὕτη ἀντίληψις μιᾶς πολιτείας συντασσομένης ὑπὸ τῶν διαφόρων συμφερόντων τῶν πολιτῶν ἀντιτίθεται πρὸς τὴν σημερινὴν ἀντίληψιν τῆς κοινότητος τὴν ὁποίαν ὁ M. WALINE ὀρίζει ὡς μίαν «ὁλόκληρα ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἀλληλεγγύη τῶν συμφερόντων τῶν πολιτῶν». Κατὰ τὸν Σαλούστιον ἡ διοικητικὴ ὀργάνωσις μιᾶς πολιτείας βασίζεται ἐπὶ τῆς συμφωνίας τῶν ἀντιθέτων, σύμφωνα κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἡρακλείτιον θέσιν ἐπὶ τῆς ἁρμονίας τῶν ἀντιθέτων.

έρχεται ἐκ τῆς σελήνης¹⁷⁵ διότι ὑπεράνω τῆς σελήνης οὐδὲν περιστατικὸν δύναται νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν Τύχην.

8. Ἐὰν δὲ οἱ μοχθηροὶ εὐτυχοῦσι¹⁷⁶ καὶ οἱ ἀγαθοὶ πέ-
νωνται¹⁷⁷ δὲν πρέπει νὰ ἐκπλησώμεθα· οἱ μὲν πράττουν τὸ
πᾶν χάριν τοῦ πλούτου, ἐνῶ οἱ ἄλλοι οὐδὲν πράττουν· ἡ δέ
(φαινομενικὴ) εὐτυχία τῶν μοχθηρῶν δὲν δύναται νὰ
ἀπαμβλύνη τὴν κακίαν των, ἐνῶ εἰς τοὺς ἀγαθοὺς παραμέ-
νει μόνη ἡ ἀρετή.

X

ιη) Περὶ Ἀρετῆς καὶ Κακίας

1. Αἱ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας διδασκαλῖαι ἀπαιτοῦν νὰ
ἐπανέλθωμεν εἰς ἐκείνας τὰς περὶ ψυχῆς· ὅταν πράγματι ἡ
ἄλογος ψυχὴ εἰσέρχεται εἰς τὰ σώματα καὶ παράγῃ ἀμέσως

175. Ἀπεδείχθη (IV, 8) ὅτι ὁ ὑποσεληνιαῖος κόσμος ὑπέκειτο εἰς τὸν νόμον τῆς ἀλλαγῆς, τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς μειώσεως. Ἀπαντᾶται ἐδῶ ἡ ἀπήχησις τῆς θεουργίας τοῦ Ἰαμβλίχου, ὅστις διὰ τῆς οἰκουμενικῆς συμπαθείας, συνέδεε μὲ τὴν σεληνιακὴν ἄλυσον τὰ ἀνθρώπινα ὄντα πρὸς τὰς διαφόρους ὄψεις τοῦ ὄρυκτοῦ βασιλείου. Ἀρμόζει νὰ ὑπομνήσωμεν τὰς τιμὰς τὰς ὁποίας ἀπέδωκεν ὁ Ἰουλιανὸς εἰς τὸν θεὸν Σίν, ὅταν ἀφίχθη εἰς τοὺς Κάρρας, εἰς τὴν Ὀσροηνήν, διὰ τὴν ἀντιληφθῶμεν τὴν σημασίαν τῆς σελήνης εἰς τὴν νέαν θεολογίαν.

176. Πρὸς Πλωτ. Ἐνν. III, II, 6, 7 καὶ 15.

177. Πρὸς Πλωτ. Ἐνν. III, II, 15.

τὸ θυμοειδές καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ἡ λογικὴ ψυχὴ ὑπερέχουσα αὐτῶν, διαχωρίζει τὴν ψυχὴν εἰς τρία μέρη, εἰς λόγον, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν. Ἄλλὰ ἡ ἀρετὴ τοῦ λόγου εἶναι ἡ φρόνησις, ἡ τοῦ θυμοειδοῦς τὸ θάρρος καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἡ ἐγκράτεια, ὁλοκλήρου δὲ τῆς ψυχῆς ἡ δικαιοσύνη. Διότι πρέπει ἡ λογικὴ νὰ διακρίνη τὰ πρόποντα (τὰς ὑποχρεώσεις της), ὁ θυμὸς, ὑπακούων εἰς τὴν λογικὴν, νὰ περιφρονῇ τοὺς κινδύνους καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν νὰ ἀκολουθῇ ὄχι ἐκεῖνο ποῦ τοῦ φαίνεται εὐχάριστον, ἀλλὰ τὸ σύμφωνον πρὸς τὴν λογικὴν.

2. Ὄταν οἱ ὄροι οὗτοι πληρωθοῦν, ὁ βίος καθίσταται δίκαιος, διότι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς δικαιοσύνης εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου, ἀποτελεῖ τὸ κύριον μέρος τῆς Ἀρετῆς· διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν καλλιεργημένων ἀνθρώπων δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ὅλας αὐτὰς τὰς ἀρετάς, ἐνῶ εἰς τοὺς ἀξέστους¹⁷⁸ καὶ ἀπαιδεύτους ὁ εἷς εἶναι ἀνδρεῖος ἀλλ' ἀδίκος, ὁ ἄλλος ἐγκρατῆς ἀλλ' ἀνόητος, ὁ ἄλλος φρόνιμος ἀλλ' ἀκόλαστος. Αὗται, εἶναι ἰδιότητες τὰς ὁποίας οὐδὲ προσήκει νὰ ἀποκαλέσωμεν ἀρετάς, διότι στεροῦνται λογικῆς καὶ εἶναι ἀτελεῖς, ἀπαντῶνται δὲ καὶ ἐπὶ ὄντων ἐστερημένων λόγου (ἐπὶ τῶν

178. Ὁ Ἰουλιανὸς περιεφρόνει ἐς ἴσην μοῖραν τὴν ἔλλειψιν παιδείας, ὅσον καὶ τὸ ἀκαλλιέργητον τοῦ πνεύματος τόσοι τῶν κυνικῶν, ὅσον καὶ τῶν χριστιανῶν, ἀνεγνώριζε δὲ τόσοι μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἀγωγήν, ὥστε μεταξὺ ἄλλων ν' ἀποδίδῃ τὴν θλιβεράν μοῖραν τοῦ ἀδελφοῦ του Γάλλου εἰς τὴν «παρημελημένην παιδείαν» ἧτις τοῦ ἐδόθη.

ζώων).

3. "Όσον διά τήν κακίαν, πρέπει νά τήν ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς ἐκ τῶν ἀντιθέτων τρόπων· οὕτω ἐλαττωματικός λόγος εἶναι ὁ παραλογισμός, τοῦ θυμοῦ ἢ ἀτέλεια εἶναι ἡ δειλία, τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἢ ἀκολασία καί ὀλοκλήρου τῆς ψυχῆς ἡ ἀδικία. Καί αἱ μὲν ἀρεταί πηγάζουν ἐκ καλῆς πολιτείας, ἐκ καλῆς ἀγωγῆς καί καλῆς παιδείας· αἱ κακίαι ἐκ τῶν ἀντιθέτων.

XI

ιβ) Περὶ ὀρθῆς καὶ φαύλης πολιτείας

1. Αἱ πολιτεῖαι βασίζονται ἐπίσης ἐπὶ τῆς τριαδικῆς διαιρέσεως τῆς ψυχῆς¹⁷⁹. Ὑπάρχει ὄντως ὁμοιότης μεταξύ τοῦ λογικοῦ¹⁸⁰ καὶ τῶν ἀρχόντων¹⁸¹, μεταξύ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τοῦ θυμικοῦ καὶ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ. "Όταν τὸ πᾶν ἐκτελῆται κατὰ λόγον καὶ ἡγεμονεύῃ ὁ καλλίτερος ὅλων, ἡ βασιλεία ἐγκαθίσταται. "Όταν ὅλα γίνωνται βάσει τῆς λογικῆς καὶ

179. Πρὸς Πλάτωνος, Πολιτ. IV, 441 A: (τὸ λογικὸν μέρος τῆς ψυχῆς, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν).

180. Βλ. Πορφυρίου, Παρηγορ. εἰς Μαρκέλλαν 9.

181. Πλάτ. Πολιτ. IV 441 C καὶ Πλωτ. Ἐνν. IV, IV, 17.

τοῦ θυμοῦ καὶ κυβερνοῦν περισσότεροι τοῦ ἑνός, τότε ἐμφανίζεται ἡ ἀριστοκρατία¹⁸². Ὄταν τέλος τὰ δημόσια ζητήματα ρυθμίζονται βάσει τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ αἱ τιμαὶ ἀποδίδονται βάσει τῶν οἰκονομικῶν πλεονεκτημάτων, ἡ πολιτεία καλεῖται τιμοκρατία¹⁸³.

2. Ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξύ βασιλείας καὶ τυραννίδος, διότι ἡ πρώτη ἐνεργεῖ συμφώνως πρὸς τὴν λογικὴν, ἐνῶ ἡ ἑτέρα τίποτε δὲν πράττει σύμφωνον πρὸς τὸν λόγον. Ἡ ἀριστοκρατία ἀντιτίθεται ὁμοίως πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν, διότι δὲν διοικοῦν οἱ ἄριστοι, ἀλλὰ μικρὸς ἀριθμὸς πολιτῶν καὶ δὴ οἱ χεῖριστοι· ἡ τιμοκρατία ἀντίκειται πρὸς τὴν δημοκρατίαν¹⁸⁴ διότι δὲν διοικοῦν ἐκεῖνοι ποὺ κατέχουν τὸ κεφάλαιον¹⁸⁵, ἀλλ' ὁ λαὸς εἶναι κύριος ἀπάντων¹⁸⁶.

182. Πρὸβλ. Πλάτ. Πολιτ. IV 445.

183. Πρὸβλ. Πλάτ. Πολιτ. VIII 548 C.

184. Πρὸβλ. Πλάτ. Πολιτ. VIII 555 B - 558 D.

185. Πρὸβλ. Πλάτ. Πολιτ. VIII 565 A.

186. Πρὸβλ. Πλάτ. Πολιτ. VIII 557 AB.

XII

κ) Περὶ προελεύσεως τῶν κακῶν. Ἡ φύσις τοῦ κακοῦ δὲν ὑπάρχει.

1. Ἀλλὰ πῶς συμβαίνει, ἀφοῦ οἱ Θεοὶ εἶναι ἀγαθοὶ καὶ τὰ πάντα ποιοῦν, νὰ ὑπάρχουν κακὰ εἰς τὸν κόσμον¹⁸⁷; Ἡ μήπως πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, ἀφοῦ οἱ Θεοὶ εἶναι ἀγαθοὶ καὶ τὰ πάντα ποιοῦν, ἡ φύσις τοῦ κακοῦ κατ' ἑαυτὴν δὲν ὑπάρχει¹⁸⁸ καὶ ὅτι ἡ ἀπουσία τοῦ καλοῦ τὸ γεννᾷ¹⁸⁹, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σκότος κατ' ἑαυτὸ δὲν ὑπάρχει καὶ μόνον ἐκ τῆς ἀπουσίας φωτὸς γεννᾶται;

187. Εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο, τεθὲν ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἰαμβλίχου (π. Μυστ. IV 6-10) ὁ Ψ'-Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης παρέχει συμπληρωματικὰ στοιχεῖα (Π. θείων ὀνομάτων 4). Φαίνεται ὅτι καὶ ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε συντάξει μίαν διατριβὴν «Περὶ τοῦ πόθεν τὰ κακὰ», σήμερον ἀπολεσθεῖσαν. Τόσον δι' ἐκεῖνον, ὅσον καὶ διὰ τὸν Ἰαμβλίχον, ὁ Κόσμος, καλὸς καὶ ἀγαθός, εἶναι τὸ προϊόν ἑνὸς ἀγαθοεργοῦ Δημιουργοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ὑπαρξὶς τῶν κακῶν δὲν δύναται ν' ἀποδοθῆ. (Πρβλ. Ἐπιστ. 89 B, 301 A).

188. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν Γνωσιν τοῦ Βαλεντίνου ἢ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ οἵτινες παρεδέχοντο τὴν ὑπαρξὶν δύο ἀντιμαχομένων θείων δυνάμεων, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἡ πλατωνικὴ θεολογία δὲν παραδέχεται τὴν κατ' ἑαυτὸ ὑπαρξὶν κακοῦ.

189. Τὸ κακὸν εἶναι ἐπακόλουθον τῆς θείας ἐλευθερίας καὶ τῆς ἡθικῆς ἐλευθερίας· εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀπουσία τοῦ καλοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον μόνος ὁ λόγος

2. Ἐὰν πιστεύσωμεν εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ κακοῦ, τοῦτο θὰ πρέπει νὰ ἐδρεύῃ εἴτε εἰς τοὺς Θεούς, ἢ εἰς τοὺς νόας, εἴτε εἰς τὰς ψυχάς, εἴτε εἰς τὰ σώματα. Εἰς τοὺς Θεούς ὅμως δὲν ὑπάρχει¹⁹⁰, ἀφοῦ ἐξ ὀρισμοῦ κάθε Θεὸς εἶναι ἀγαθός· ἐὰν εἴπωμεν ἀφ' ἑτέρου ὅτι ὁ νοῦς εἶναι κακός, θὰ ὁμολογήσωμεν περὶ τοῦ ἀνοήτου¹⁹¹. Ἐὰν εἶναι ἡ ψυχὴ κακὴ, τότε κινδυνεύομεν νὰ τὴν θεωρήσωμεν χείρονα τοῦ σώματος, διότι κάθε σῶμα καθ' ἑαυτὸ δὲν ἔχει κακίαν· ἐὰν δὲ ἀκόμη ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ κακὸ πηγάζει ταυτοχρόνως ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, εἶναι παράλογον νὰ δεχθῶμεν ὅτι λαμβανόμενα ταῦτα χωριστὰ στεροῦνται κακίας, συνενούμενα δὲ νὰ παράγουν τὴν κακίαν.

3. Ἐὰν πάλιν, παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ δαίμονες εἶναι κακοί¹⁹², ἀφοῦ ἐλκύουν τὴν δύνάμιν των ἐκ τῶν Θεῶν,

δύναται νὰ ὀδηγήσῃ. Πράγματι καὶ ὁ Δημόκριτος εἶχε διατάξει ὅτι ἡ εὐτυχία καὶ ἡ δυστυχία ἐδρεύουν ἐν ἡμῖν, τὰ δὲ χρυσᾶ ἔπη τῶν Πυθαγορείων βεβαιοῦν ὅτι «οἱ ἄνθρωποι ὑποφέρουν ἀπὸ τὰ κακὰ τὰ ὁποῖα ἐξέλεξαν μόνοι καὶ δὲν διακρίνουν τὰ ἀγαθὰ ποῦ εἶναι πλησίον των». Καὶ ὁ Ἰουλιανὸς συμφωνεῖ παραδεχόμενος ὅτι τὸ θεῖον δὲν ἐγέννησε τὰ κακὰ, οὔτε διέταξε τὴν ὑπαρξίν των (Βασιλ. 90 A) ἐπόμενος τοῦ Συνεσίου (π. ἐνυπν. 1296 D) ὅστις προαγγέλλει τὸ συμπέρασμα τοῦ L. MENARD: «Δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἀμάρτημα διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι ὑπεύθυνος ἡ Πρόνοια, διότι τοῦτο εἶναι ἔργον ἡμῶν τῶν ἰδίων» (Ἐπιστ. ἐνὸς μανδαρίνου).

190. Πρὸς Ἰαμβλ. π. Μυστ. IV 6 καὶ Πορφυρίου, πρὸς Μαρκέλλαν 24.

191. Καὶ ὁ συλλογισμὸς οὗτος ἀποδεικνύει διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἐπαγωγῆς ὅτι τὰ κακὰ δὲν πηγάζουν ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ γεννῶνται ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀγνοίας.

192. Περὶ τῆς ἀδυναμίας διὰ τὸν Σαλούστιον νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν

ἀποκλείεται τοῦτο, ἐνῶ ἐὰν θελήσωμεν νὰ τοὺς ἀποδώσωμεν ἄλλην τινὰ καταγωγὴν, θὰ περιπέσωμεν εἰς τὴν ἀντίφασιν ὅτι τὰ πάντα δὲν ποιοῦσιν οἱ Θεοί. Ἐὰν δὲ δὲν ποιοῦσι τὰ πάντα οἱ Θεοί, τοῦτο θὰ ὀφείλεται εἶτε εἰς τὸ ὅτι ἡ θέλησις των εἶναι ἀνίσχυρος, εἶτε ὅτι ἡ ἰσχύς των στερεῖται θελήσεως, ὑποθέσεις πού οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη ἀρμόζουν τῷ Θεῷ¹⁹³.

4. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σκέψεων συνάγομεν, λοιπόν, ὅτι τίποτε εἰς τὸν κόσμον δὲν εἶναι κακόν· ἀλλ' ἔνεκα τῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάλιν ὄχι ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐχὶ πάντοτε, ἐμφανίζονται τὰ κακά.

5. Ἐὰν συνεπῶς τὸ κακὸν διεπράττετο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων χάριν αὐτοῦ τούτου τοῦ κακοῦ, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις θὰ ἦτο πράγματι κακὴ¹⁹⁴. ἐὰν ὅμως ὁ μοιχεύων παραδέχεται τὴν μὲν μοιχείαν ὡς κακόν, τὴν ἀπορρέουσαν ὅμως ἡδονὴν ὡς ἀγαθόν· ὁ φονεὺς δέχεται τὸν φόνον ὡς κακόν, ἀλλὰ τὸ

κακοποιῶν διαμονίων βλ. G. ROCHEFORT: Ἡ δαιμονολογία τοῦ Σαλουστίου καὶ ἡ σχέσις τῆς πρὸς τὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ, εἰς LETTRES D' HUMANITE XVI, BULL. DE L' ASOCIATION BUDE Δεκ. 1957, σ. 53-61.

193. Ὁ ἀναγεννημένος Ἐθνισμός, παρατηρεῖ ὁ κ. ROCHEFORT δὲν προσανατολίζεται ἐδῶ πρὸς τὸν χριστιανικὸν μονοθεϊσμόν· ἡ χρῆσις ἐνικοῦ ἐξηγεῖται διὰ τῆς ἀφαιρέσεως μὲ σκοπὸν τὴν γενίκευσιν τῶν διαφόρων ὄντολογικῶν στοιχείων τῆς φύσεως τοῦ θείου.

194. Αἱ καταθλιπτικαὶ αὗται ἐνέργειαι τῶν ἀνθρώπων εἶναι προϊόν τῆς κακῆς χρήσεως τοῦ αὐτεξουσίου. Πρβλ. Πορφυρίου, πρὸς Μαρκέλλαν 24 καὶ Πλωτ. Ἐνν. III, II 3-7.

ἐκ τούτου κέρδος ὡς καλόν· ἐὰν ἐκεῖνος ποῦ πράττει κακόν εἰς τὸν ἐχθρόν του παραδέχεται τὸ κακόν ποῦ διαπράττει ὡς κακόν¹⁹⁵, ἀλλὰ τὴν ἄμυνάν του ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ ὡς καλόν καὶ γενικὰ ἐὰν ὅλα τὰ ἁμαρτήματα ποῦ διαπράττει ἢ ψυχὴ, ἀποβλέπουσα ὄχι εἰς τὸ κακόν, ἀλλὰ εἰς τὸ νομιζόμενον καλόν, συνάγεται ὅτι ἔνεκα τοῦ καλοῦ λαμβάνουν γένεσιν τὰ κακά, ὅπως ἀπουσία τοῦ φωτός γεννᾶται τὸ σκότος, τὸ ὁποῖον φυσικὰ δὲν ὑπάρχει¹⁹⁶. ὥστε εἶναι σφάλμα τῆς ψυχῆς, διότι πρὸς τὸ καλόν κατατείνουσα¹⁹⁷, πλανᾶται ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀγαθοῦ¹⁹⁸, διότι ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι πρώτη οὐσία.

195. Ἀνάλογον ἀπόφθεγμα τοῦ MENG TSEU, IV αἰὼν π.Χ. «Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος πράττει τὸ κακόν, εἰς τοῦτο δὲν πταίει ἢ Φύσις· τόσον ἢ εὐτυχία, ὅσον καὶ ἢ δυστυχία ἀπὸ ἡμᾶς μόνους προέρχονται».

196. Πρόκλου, π. τῆς τοῦ κακοῦ φύσεως, ἔκδ. COUSIN, σ. 214.

197. Ὁ Πλάτων (Πολιτ. I, 335 DE) εἶχε καταδικάσει τὰς βιαιοπραγίας κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἢ αὐτὴ ἀποστροφὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ διὰ τὴν παραφορὰν ἐναντίον ἐχθρῶν (Ἐπιστ. 83, 376, C.-60, 378 C.-115, 424 B). Τὸ ξίφος εὐρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας του ἀπὸ ἐνὸς ἔτους καὶ ἡ «ἀδέκαστος Ἱστορία θὰ εἶπη ὅτι ἐχρειάσθη εἰς τὸν ἐραστὴν τῆς δόξης δύναμις καὶ ἀρετὴ διὰ νὰ μὴ τὸ μεταχειρισθῆ» (L. MENARD, Ἡ τελευταία νύκτα τοῦ Ἰουλιανοῦ, στ. 26) μέχρις ὅτου ἡ ἀταξία καὶ αἰ ταραχαί, μετὰ ἢ πυρπόλησις τῆς Δάφνης, τὸν ἠνάγκασαν νὰ τὸ μεταχειρισθῆ. Καὶ ὁ Κομφούκιος εἶχεν εἶπει ὅτι «ἡμποροῦμεν νὰ αἰσθανώμεθα ἀποστροφὴν πρὸς τοὺς ἐχθρούς μας, χωρὶς νὰ δοκιμάζωμεν καὶ ἐπιθυμίαν νὰ ἐκδιχηθῶμεν».

198. Δεδομένου ὅτι οὐδεμία μορφή γεννᾶται χωρὶς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἡλίου (Ἰουλ. εἰς Βασ. Ἡλ. 140 B καὶ 141 A) ἢ σκοτία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ καθ' ἑαυτὴν ἄλλως θὰ ἔπρεπε νὰ παραδεχθῶμεν τὴν μαζδαϊκὴν δυαρχίαν.

6. Διὰ νὰ ἀποφύγουν οἱ ἄνθρωποι τὴν πλάνην¹⁹⁹ καὶ ἅπαξ πλανηθέντες νὰ θεραπεύωνται²⁰⁰, πολλὰ ἀντίδοτα καὶ φάρμακα ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τῶν Θεῶν· ταῦτα εἶναι αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστῆμαι, αἱ μελέται²⁰¹, αἱ προσευχαί, αἱ θυσίαι καὶ αἱ μυητικαὶ τελεταί, περαιτέρω οἱ νόμοι καὶ αἱ πολιτεῖαι, αἱ κρίσεις καὶ αἱ τιμωρίαι. Ὅλα αὐτὰ ἰδρύθησαν ὑπὸ τῶν Θεῶν διὰ νὰ προφυλάξουν τὰς ψυχὰς ἀπὸ τοῦ νὰ σφάλουν καὶ τελικῶς ὅταν αὗται ἐξέλθουν τοῦ σώματος²⁰², ἀναλαμβάνουν τὸν καθαρμόν των οἱ καθαρτικοὶ Θεοὶ καὶ Δαίμονες²⁰³.

199. Ὁ Δημόκριτος εἶχεν ἀποδείξει ὅτι ἡ ἄγνοια τῆς ἀληθοῦς φύσεως τοῦ καλοῦ, εἶναι ἡ αἰτία τῶν ἀνθρωπίνων σφαλμάτων (βλ. Στοβαίου, Ἐκλογαὶ φυσ. II 9). Ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης ἐπανέλαβε τὸ ἴδιον θέμα (Π. θείων ὀνομάτων 4).

200. Κατὰ τὸν Σωκράτην ἀμαρτάνομεν μόνον ἐξ ἀγνοίας (βλ. Πλάτ. Γοργ. 509 E, Πρωταγόρ. 345 D). Καὶ ὁ Ἐπίκτητος ἐπίστευσεν ὅτι ὁ μοχθηρὸς ἄνθρωπος δὲν βλέπει τὸ καλόν, ὅπως ὁ τυφλὸς δὲν βλέπει τὸ φῶς καὶ ὅτι πράττει τὸ κακὸν ὄχι διότι πιστεύει ὅτι τοῦτο εἶναι κακόν, ἀλλὰ διότι τὸ ἐκλαμβάνει ὡς καλόν. (Ἐγχειρ. I 18).

201. Αἱ μελέται αὗται ὑπὸ μορφὴν διανοητικῶν ἀσκήσεων, προσρίζονται διὰ νὰ ἐλέγξουν τὴν λογικὴν εὐστάθειαν τοῦ σπουδαστοῦ. (βλ. Πλάτ. Θεαίτ. 153 B).

202. Ὁ κολασμὸς τῶν ἀτασθαλιῶν εἰς τὸ ἐπέκεινα θὰ ἐπαναληφθῇ εἰς τὸ κεφ. XIX 2.

203. Ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων ὑπὸ τῶν Θεῶν καὶ ὑπὸ τῶν καθαρτηρίων Δαιμόνων ἀναφέρεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἤδη εἰς τὸν λόγον τοῦ ἐπὶ τῆς Βασιλείας, ἀφιερωμένον εἰς τὸν Κωνστάντιον (90 AB). Ὅσον διὰ τὰς διαδοχικὰς καθάρσεις τῶν ψυχῶν, ἀπετέλουν μέρος τῶν πυθαγορείων δογμάτων, παραληφθεῖσαι ἀργότερον ὑπὸ Ἐρμοῦ τοῦ Τρισμεγίστου.

XIII

κα) Πῶς δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν γένεσιν τῶν
αἰδίων

1. Δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι εἶναι ἀνίκανοι νὰ ζήσουν συμφώνως πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι «ἀνίατος», θὰ ἀρκεσθοῦν²⁰⁴ εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα περὶ Θεῶν, κόσμου καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ὑπολείπεται ὅμως νὰ ὁμιλήσωμεν ἀκόμη²⁰⁵ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς προηγηθείσης τῆς δημιουργίας αὐτῶν²⁰⁶ (μὴ γενέσθαι: INCREATION) κατὰ τινὰ στιγμὴν καὶ περὶ τῆς προηγηθείσης τοῦ διαχωρισμοῦ τοιαύτης, διότι,

204. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ α' μέρους καλοῦνται νῦν οἱ ἀκροαταὶ «οἱ ἐκ φύσεως ἀγαθοὶ καὶ σώφρονες» οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀκόμη ἱκανὰς φιλοσοφικὰς γνώσεις, νὰ προσπαθῆσουν νὰ ἀφομοιώσουν τὰ βασικὰς ταύτας διδασκαλίας ποὺ τοὺς ἐξετέθησαν, χωρὶς νὰ θελήσουν νὰ συνεχίσουν τὴν περαιτέρω μελέτην τοῦ ἔργου τοῦ Σαλουστίου.

205. Ἡ συζήτησις ἐπὶ τῶν θεμάτων τὰ ὅποια μέλλουν νὰ ἀκολουθήσουν, προσιτῶν μόνον εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ δευτέρου βαθμοῦ, θὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀντιρρήσεων αἱ ὅποια ἐγείρονται εἰς τὰ κεφ. V-XII.

206. Τὸ ἀγέννητον τῶν Θεῶν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ αἰώνιον αὐτῶν χωρὶς ὁ Σαλούστιος νὰ διακρίνη εἰς τὴν αἰωνιότητα ταύτην δύο ὄψεις, μίαν στατικὴν καὶ μίαν δυναμικὴν, ὅπως θὰ πράξῃ ὁ Πρόκλος (Στοιχ. θεολ. 55).

207. Ὁ συγγραφεὺς παραπέμπει τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ κεφ. IV ἔνθα οἱ μῦθοι

ὅπως ἐλέγαμεν εἰς τὰς διδασκαλίας μας²⁰⁷ ἐκ πρώτων ἀρχῶν πηγάζουν τὰ δεύτερα (βλ. ἄνωτ. IV 8).

2. Πᾶν τὸ γεγόμενον ὀφείλει τὴν γένεσίν του εἶτε εἰς τὴν τέχνην, εἶτε εἰς τὴν φύσιν, εἶτε εἰς τὴν δρᾶσιν μιᾶς δυνάμεως· συνεπῶς αἱ δρῶσαι αἰτίαι συμφώνως πρὸς τὴν τέχνην ἢ τὴν φύσιν πρέπει νὰ εἶναι πρῶται ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά των, ἐνῶ αἱ αἰτίαι αἱ δρῶσαι συμφώνως πρὸς μίαν δύναμιν (βλ. ἄνωτ. IX 3) συγκεντροῦσι τὰ δημιουργήματά των πρὸς αὐτά²⁰⁸, διότι εἶναι καὶ ταῦτα μία δύναμις ἀχώριστος ἀπὸ ἐκείνας ἐξ ὧν προῆλθον, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἥλιος κατέχει τὸ φῶς, τὸ πῦρ τὴν θερμότητα, ἡ χιών τὸ ψύχος.

3. Ἐὰν λοιπὸν οἱ Θεοὶ ποιῶσι τὸν κόσμον τῇ βοηθείᾳ τέχνης τινός, δὲν παράγουν τὰ εἶναι αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν μορφήν αὐτοῦ, διότι πᾶσα τέχνη παράγει μίαν μορφήν²⁰⁹. Πόθεν, λοιπὸν, προέρχεται ὁ Κόσμος;

ἐξηγοῦν τὰ λεγόμενά του περιοριζόμενος εἰς τὰς βασικὰς διδασκαλίας, ἀφήνει ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ ἐμβαδύνουν περισσότερο εἰς τὰ θέματα, νὰ ἀνατρέξουν εἰς τὰ εἰδικὰ ἔργα, ὅπως, π.χ., εἰς ἐκεῖνα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Πλωτίνου, τοῦ Πορφυρίου, τοῦ Ἰαμβλίχου καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ.

208. Τὸ θέμα συνυπάρξεως δημιουργοῦ καὶ δημιουργημάτων, θὰ ἀναληφθῇ ἀμέσως κατωτέρω.

209. Ἡ διάκρισις αὕτη μεταξύ «τρόπου μορφῆς καὶ τάξεως» θὰ γίνῃ πάλιν, περίπου 50 ἔτη ἀργότερον, εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἁγ. Αὐγουστίνου, DE TRINITATE, ὅπου ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἰππώνης ἀναζητῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐκδηλώσεις τῆς τριπλῆς ὄψεως τοῦ Θεοῦ, ἀναλαμβάνει τὴν τριαδικὴν ταξινόμησιν τοῦ Σαλουστίου, μὲ τὰς τριωνύμους ἀρμονίας: μέτρον, ἀριθμὸς, ἔαρος

Ἐὰν κατὰ φύσιν, κάθε τι ποῦ παράγεται ἐμπεριέχει ἐκ φύσεως καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐξ οὗ προῆλθε, ἐπειδὴ δὲ οἱ Θεοὶ εἶναι ἀσώματοι (βλ. ἀνωτ. II 2), θὰ ἔπρεπε καὶ ὁ κόσμος νὰ εἶναι ἀσώματος· ἐὰν ὅμως ἐκλάβωμεν τοὺς Θεοὺς ὡς σωματικὰ ὄντα, πόθεν θὰ προήρχετο ἡ δύναμις τῶν ἀσωμάτων ὄντων; Ὅμοίως ἡ λογικὴ συνέπεια ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου θὰ ἦτο ἀναγκαίως ὅτι, ἐὰν ὁ κόσμος κατεστρέφετο, θὰ παρέσυρεν οὗτος καὶ τὸν δημιουργὸν του εἰς τὴν φθοράν, διότι ὁ τελευταῖος παράγει κατὰ τὴν φύσιν του.

4. Ἐὰν δὲ οἱ Θεοὶ ποιοῦν τὸν κόσμον οὔτε κατὰ τέχνην οὔτε κατὰ φύσιν, ὑπολείπεται νὰ ἐνεργῇ μόνον ἡ δύναμις αὐτῶν· κάθε τι ὅμως παραγόμενον ὑπὸ τινος δυνάμεως, συνυφίσταται μὲ τὴν ἀρχὴν ποῦ κατέχει τὴν δύναμιν, ὁ δὲ θάνατος δὲν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν οὕτω πλασθέντων ὄντων, ἐκτὸς ἐὰν ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὸν πλάστην τὴν δύναμίν του. Ὡστε ἐκεῖνοι ποῦ παραδέχονται τὴν φθοράν τοῦ Κόσμου²¹⁰ λέγουν ὅτι οἱ Θεοὶ δὲν ὑπάρχουν, ἢ καὶ παραδεχόμενοι τὴν ὑπαρξίν τῶν Θεῶν, φαντάζονται τὸν Θεὸν ἀνίσχυρον²¹¹. Συνεπῶς, ὁ Θεός, παράγων τὰ πάντα διὰ

—φυσικόν, λογικόν, ἠθικόν— φυσική, λογική, ἠθική.

210. Ὁ Φίλων (περὶ αἰδιότητος κόσμου) εἶχεν ἀνασκευάσει τὴν στωϊκὴν θεωρίαν περὶ καταστροφῆς τοῦ κόσμου. Ὁ Σαλούστιος, μὲ τοὺς ἰδίους ὅρους, ἀντιμετωπίζει τὴν σύλληψιν τοῦ Χρυσίππου περὶ ἀφανισμοῦ τοῦ κόσμου.

211. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη παρεμερίσθη ἤδη κεφ. VII 1.

212. Ἀναγωγὴ εἰς τὸ μερικόν τοῦ πορίσματος· ἡ δημιουργία αὕτη τοῦ κόσμου

τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, κάμνει ὥστε τὰ πάντα νὰ συνυπάρχουν μετ' αὐτοῦ²¹², ἐπειδὴ δὲ ἡ δύναμις αὐτοῦ εἶναι μεγίστη, δὲν ἐποίησε μόνον τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς Θεούς, τοὺς Ἀγγέλους καὶ τοὺς Δαίμονας²¹³.

5. Κατ' ἀκολουθίαν, ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἀπόστασις πού μᾶς χωρίζει ἀπὸ τοῦ πρώτου Θεοῦ, τόσον πολυάριθμοι πρέπει ἀναγκαίως νὰ εἶναι αἱ δυνάμεις αἱ παρεντιθέμεναι μεταξὺ ἡμῶν καὶ Ἐκείνου²¹⁴. διότι ὄντως κάθε πρᾶγμα πού ἀπέχει πολὺ ἀπὸ ἓνα ἄλλο, ἀναγκαίως ἔχει πολλοὺς ἐνδιαμέσους σταθμούς²¹⁵.

ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «συνεπεία τῆς ἰσχύος του» πραγματοποιεῖται ἄνευ προσπαθείας (πρβλ. IX, 3).

213. Μεταξὺ τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων αἱ νεοπλατωνικαὶ ἀντιλήψεις ἐτοποθέτουν τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς Δαίμονας. Βλ. Ἰάμβλ. Περὶ Μυστηρίων: «Καὶ μὴ τὰ γε ἀπὸ τῶν ἐπιφανῶν (θεοφανειῶν) δῶρα οὔτε ἴσα ἐστὶ πάντα, οὔτε καρπούς ἔχει τοὺς αὐτούς· ἀλλ' ἡ μὲν τῶν Θεῶν παρουσία δίδωσιν ἡμῖν υγιάν σῶματος, ψυχῆς ἀρετήν, νοῦ καθαρότητα καὶ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν ἐπὶ τὰς οἰκείας ἀρχὰς ἀναγωγὴν... ἡ δὲ τῶν ἀρχαγγέλων... ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων... ἡ δὲ τῶν δαιμόνων... ἡ δὲ τῶν ἡρώων... ἡ δὲ τῶν ἀρχόντων».

214. Αἱ ἐνδιάμεσοι αὗται δυνάμεις δὲν εἶναι οἱ ἥρωες, ὅπως θὰ ἤθελεν ὁ Ἰάμβλιχος, ἀλλὰ κυριολεκτικῶς οἱ Ἀγγελοι καὶ οἱ Θεοί. Δὲν ἔμπορεῖ πράγματι νὰ πρόκηται οὔτε περὶ «καθοδηγῶν» οὔτε περὶ «ἡρώων» (βλ. Πλάτ. Κρατ. 397 D) πού νὰ ὑπῆρξαν κάποτε ἀνθρώποι καὶ χάρις εἰς τὴν ἀξίαν των εἶχον ἀποδεδωθῆ. Τιαῦται συμπάθειαι τῶν Ἐπικουρείων πρὸς ἓνα ἀναγεννώμενον εὐημερισμόν, θὰ συνέτεινον νὰ χάσῃ ὁ Σαλούστιος κάθε ἐκτίμησιν εἰς τοὺς κύκλους τοῦ Αὐτοκράτορος (G. ROCHEFORT).

215. Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχεν ἐπιδείξει μεγάλην εὐαισθησίαν εἰς τὸν ρόλον τοῦ Ἰησοῦ ὡς μεσίτου· διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν ὅτι μεταξὺ ἄλλων στοιχείων εἰς τὸν

XIV

κβ) Πῶς δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τοὺς Θεοὺς —μὴ ἄλλοιούμενους— νὰ ὀργίζωνται καὶ νὰ δέχωνται θυσίας

1. Ἐὰν δὲ ἐκλάβῃ τις τὸ ἀμετάβλητον τῶν Θεῶν²¹⁶ ὡς εὐλογον καὶ ἀληθές, ἀπορεῖ δὲ ἐπὶ τῆς αἰτίας ἣ ὁποία κάμνει ὥστε οἱ ἀγαθοὶ νὰ τοὺς εἶναι ἀγαπητοί, καὶ οἱ μοχθηροὶ νὰ τοὺς εἶναι ἀποτρόπαιοι, ὥστε οἱ ἁμαρτάνοντες νὰ τοὺς ἐξοργίζουν καὶ οἱ ὑπηρετοῦντες αὐτοὺς νὰ τοὺς συμπεριφέρονται μὲ καλωσύνην, πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀγνοεῖ τὴν χαρὰν —διότι ὅστις δοκιμάζει χαρὰν²¹⁷, αἰσθάνεται καὶ

χριστιανισμόν καὶ τὴν σχολὴν τοῦ Ἰαμβλίχου, παραδέχεται καὶ ὁ Σαλούστιος μίαν ἱεραρχίαν ἐνδιαμέσων δυνάμεων, προωρισμένων νὰ μεσολαβοῦν μεταξὺ Θεῶν καὶ ἀνθρώπων, ἣ νὰ μεταβιβάζουν τὰς θελήσεις τῶν πρώτων εἰς τὰ ὑποσεληνιαῖα ὄντα (διὰ τοὺς ἡλιακοὺς ἀγγέλους βλ. Ἰουλιανοῦ, λόγον πρὸς Βασ. Ἡλιον 141, 142. Διὰ τοὺς σεληνιακοὺς ἀγγέλους βλ. ὁμοίως ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἀθηνῶν 275 Β).

216. Πρὸβλ. Ἰαμβλ. Αἴγυπτ. Θεολογία I 12 καὶ π. Μυστ. I 13 καὶ VIII 8.

217. «Ἐκεῖ ποῦ ἀναπτύσσεται ἡ χαρὰ, δύναται νὰ ἐμφανισθῇ ἡ λύπη, διότι, ἡ ἡδονὴ ἐπιδιώκει μίαν ἀκόμη μεγαλυτέραν ἡδονὴν καὶ ὑποφέρει κανεὶς ὅταν δὲν τὴν ἀποκτᾷ», εἶχε διδάξει παραλλήλως ὁ σοφὸς τῶν Σάκχα (ὁ Βούδδας), θέμα ποῦ ἐπαναλαμβάνει εἰς τὴν διδασκαλίαν του εἰς Μπενάρες.

218. Πρὸβλ. Ἰαμβλ. π. μυστ. I 13.

πόνον²¹⁸— ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ὀργήν²¹⁹—διότι ἡ ὀργὴ εἶναι ἐν πάθος— ὅτι τὰ δῶρα δὲν τὸν δεσμεύουν—διότι ἡ εὐχαρίστησις θὰ τὸν ἐξηνάγκαζε νὰ πράξῃ κάτι παρὰ τὴν θέλησίν του²²⁰— καὶ τέλος δὲν πρέπει αἱ ἀνθρώπινα ὑποθέσεις νὰ ἐπηρεάζουν καλῶς ἢ κακῶς τὸ θεῖον. Ἀντιθέτως οἱ Θεοὶ εἶναι αἰωνίως ἀγαθοὶ καὶ μόνον ὠφελοῦν· οὐδέποτε βλάπτουν, διότι παραμένουν ἐσαεὶ εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν²²¹.

2. Ὅσον δι' ἡμᾶς, ἐὰν εἴμεθα ἀγαθοὶ ἔνεκα τῆς ὁμοιότητός μας μὲ αὐτούς, ἐπικοινωνοῦμεν μετὰ τῶν Θεῶν²²² («συναπτόμεθα»). ἐνῶ ἐὰν γινώμεθα κακοί, λόγῳ ἀνομοιοτήτος, ἀποχωριζόμεθα ἀπ' αὐτῶν. Ὅταν δὲ ζῶμεν κατ' ἀρετὴν, συναπτόμεθα μὲ τοὺς Θεούς, ἐνῶ ὅταν καθιστάμεθα μοχθηροί, τότε γινόμεθα ἐχθροὶ ἔναντι τῶν Θεῶν, ὅχι διότι οὗτοι ἐξοργίζονται (ἢ μᾶς μισοῦν), ἀλλὰ διότι αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν τοὺς ἐμποδίζουν νὰ μᾶς φωτίσουν καὶ

219. Ἡ ὀργὴ εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν θεότητα, ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶχε χαρακτηρισθῆ προηγουμένως ὡς ἀπαθής.

220. Ἐνῶ ὁ Ἀπτικὸς εἶχε διακηρύξει ὅτι ὁ «Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ τὸ ἀγαθὸν ὃν οὐδεμίαν ἐπιθυμίαν ἔχει ἐπὶ οὐδενὸς πράγματος» (παρὰ Εὐσεβίῳ εὐαγγ. προπ. 798 D) ὁ Πορφύριος προσθέτει ὅτι «ὁ Θεὸς οὐδενὸς δεῖται» (πρὸς Μαρκέλλαν 11).

221. Πρὸς Πλάτ., Φαῖδ. 78 C.

222. Ἡ «κοινωνία αὕτη μετὰ τῶν θεῶν» ἐξηγεῖται δι' ἐπεκτάσεως τῆς διδασκαλίας περὶ ἀπορροῆς καὶ συμπαθείας.

223. Οἱ τιμωροὶ Δαίμονες εἶναι διάφοροι τῶν καθαρτικῶν Δαιμόνων (XIII 6).

μᾶς προσάπτουν εἰς δαίμονας τιμωρούς²²³.

3. Ἐὰν δὲ ἀντιστρόφως, τῇ βοηθείᾳ προσευχῆς καὶ ἐξιλεωτικῶν θυσιῶν ἐπιτυγχάνωμεν τὴν ἄρσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἐὰν ἐκτελῶμεν τὰ καθήκοντά μας καὶ οὕτω μεταβάλλομεν τὴν συμπεριφορὰν τῶν Θεῶν ἔναντι ἡμῶν τοῦλάχιστον θεραπεύοντες τὰ ἐλαττώματά μας διὰ τῆς πρακτικῆς αὐτῆς καὶ ἐπανακάμπτοντες πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, δοκιμάζομεν καὶ πάλιν τὴν θείαν ἀγαθότητα εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἐὰν ἐλέγομεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται τοὺς μοχθηροὺς ὅπως καὶ ὁ Ἥλιος κρύπτεται ἀπὸ τοὺς ἀπολέσαντας τὴν ὄρασιν.

XV

κγ) Διατί τιμῶμεν τοὺς Θεοὺς, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀνενδεδεῖς

1. Διὰ τούτου ἐπιλύεται τὸ θέμα τῶν θυσιῶν²²⁴ καὶ τῶν ἄλλων τιμῶν τῶν ἀποδιδομένων εἰς τοὺς Θεοὺς.

Βλ. G. ROCHEFORT: LA DEMONOLOGIE DE SALUSTIOS σ. 58-59. Πρβλ. Σχετικὴν διδασκαλίαν Ἑρμοῦ Τρισμεγίστου.

224. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐπεκτείνει καὶ συμπληροῖ τὸ προηγούμενον ἢ σημασία τῶν θυσιῶν εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἔν ἐκτάσει ὑπὸ τοῦ Ἰαμβλ. π. μυστ. V, ὅπως καὶ ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου, π. ἀποχ. - II 24, πλὴν ὁ Σαλούστιος ἐδῶ δὲν κάμνει λόγον περὶ τῆς διαταράξεως τῶν θυσιῶν ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν κακῶν Δαιμόνων.

Ἐπιδεικνύεται ὅτι τὸ θεῖον εἶναι ἀνεκδοξὸς²²⁵ αἱ δὲ τιμαὶ προσφέρονται παρ' ἡμῶν διὰ τὴν ἰδίαν ἡμῶν ὠφέλειαν.

2. Ἡ Πρόνοια τῶν Θεῶν ἐκτείνεται πανταχοῦ²²⁶ καὶ μόνον ἀνάγκη προσαρμογῆς μας ὑπάρχει διὰ νὰ τὴν δεχθῶμεν κάθε ὅπως προσαρμογὴ γίνεται διὰ τῆς μιμήσεως καὶ τῆς ἐξομοιώσεως, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον οἱ μὲν ναοὶ μιμοῦνται τὸν οὐρανόν²²⁷, οἱ βωμοὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἀγάλματα τὴν ζωὴν²²⁸ —καὶ διὰ τοῦτο ἔχουν κατασκευασθῆ κατὰ

225. Πρὸς Πλάτων ἐν Τιμ. 29 E. - Ἀπτικὸς ἐν Εὐσεβίῳ, εὐαγγ. προπ. 798 D καὶ Ἀπ. Παύλου, Πράξεις XVII 24-25.

226. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς χριστιανοὺς διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Κόσμος ζῆ ἐκ τῆς συνεχοῦς θείας δημιουργίας, ὁ Σαλούστιος θεωρεῖ τὴν Πρόνοιαν ὡς μίαν ἀπόρροιαν τῶν Θεῶν καὶ ὅτι μόνη ἡ «προσαρμογὴ» πρὸς αὐτὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ δεχθῶν τὰ ἀγαθὰ τῆς.

227. Μία ἐφαρμογὴ τοῦ δόγματος τῆς ἀπορροίας λόγῳ οἰκουμενικῆς συμπαθείας δι' ἐπεκτάσεως τῆς ἐν VII 3 γενομένης ἀναπτύξεως. Ἡ θεουργία εἶχεν ἀνακαλύψει ἀνταποκρίσεις μεταξὺ τῶν κατωτέρων μορφῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων ὄντων (βλ. Ἰάμβλ. π. μυστ. V 23): ὁ βωμὸς —οὐσιῶδες συμπλήρωμα τοῦ ναοῦ, ἐπιτρέπων τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐξυψωθῆ διὰ τῶν θυσιῶν— ἐμμεῖτο τὸν οὐρανόν ὅστις ἐξασφαλίζει τὴν σύνδεσιν μεταξὺ τοῦ ὑποσεληναίου κόσμου καὶ τῆς σφαίρας τῶν Θεῶν. (Ὁ Φίλων, ἔκδοσις τοῦ νόμου I 66) εἶχεν ἤδη παραστήσει τὸν κόσμον ὡς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ).

228. Ὁ Πορφύριος ὅστις εἶχε δώσει τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῶν ἀγαλμάτων εἰς τὸ ἔργον του «περὶ ἀγαλμάτων τῶν Θεῶν» (πρὸς Ἐρμού Τρισμεγίστου, Ἀσκληπιοῦ VIII, σ. 210 ἐκδ. Σφιγγός) εἶναι ἡ πηγὴ τῆς περικοπῆς ταύτης τοῦ Σαλουστίου καὶ ὅχι ὁ Ἰουλιανός, διότι οὗτος εἰς τὸν λόγον του εἰς Βασ. Ἡλίον περιορίζεται μόνον εἰς τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν τῶν ἀγαλμάτων τῶν παριστάντων τὰς Χάριτας.

229. Τὰ ἱερά ταῦτα σημεῖα τῶν ὁποίων ἡ μυστικὴ ἔννοια ἔπρεπε νὰ παραμείνη

μίμησιν τῶν ζώντων ὄντων— αἱ προσευχαὶ μιμοῦνται τὸ νοερόν, τὰ ἱερὰ σημεῖα²²⁹ («χαρακτῆρες») τὰς ἀρρήτους ἄνωθεν δυνάμεις, αἱ βοτάναι²³⁰ καὶ οἱ λίθοι τὴν ὕλην αἱ δὲ ζωϊκαὶ θυσίαι τὴν ἐν ἡμῖν ἄλογον ζωὴν²³¹.

3. Οἱ Θεοὶ οὐδὲν κερδίζουσι ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς πρακτικὰς—διότι τίνος ἀνάγκη ἔχουσι οἱ Θεοί²³²;— ἡμεῖς ὁμῶς κερδίζομεν τὴν μετ' ἐκείνων συνάφειαν²³³.

ἀπόρρητος εἰς τοὺς ἀμυήτους, ἦσαν ἐκεῖνα ποὺ ἐκάλυπτον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ρόμβου τῆς Ἑκάτης (πρβλ. BIDEZ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Ἐπιστολὴ ἐπὶ τῆς χρυσοποιίας, Βρυξέλλαι 1928 LA MERTIN, σ. 201) καὶ τῶν ὑποίων μόνον οἱ μεμνημένοι ἐγνώριζον τὴν σημασίαν (πρβλ. Ἰουλιαν. πρὸς Ἡράκλειον τὸν κύναι 216 C). Εὐρηγτο εἰς σχέσιν πρὸς τὴν Ἀστρολογίαν καὶ τὴν Μαγείαν, ἣ δὲ χρῆσις τῶν ἐπεβάλλετο εἰς τὰς θεουργικὰς πράξεις, εἴτε ἐπρόκειτο περὶ τῆς συμβολικῆς παραστάσεως τῶν ἀστέρων ἢ τῶν σημείων τοῦ ζωδιακοῦ ἢ σημεῖα ἀντιπροσωπεύοντα τὰ μέταλλα ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πλανήτας ἢ τέλος ὀνόματα ὡς ΙΑΩ ΑΒΡΑΞΑΣ κ.ἄ. Τὸ σύνολον αὐτὸ τῶν παραστάσεων συγγενεῦει πρὸς τὸν συμβολισμόν τοῦ σταυροῦ, πρὸς τὸ ἑβραϊκὸν πεντάγραμμον καὶ πρὸς τὰς κινεζικὰς ἐννοίας τοῦ Γίν-Γιάνγκ. (G. ROCHEFORT).

230. Τὰ φυτὰ αὐτὰ καὶ οἱ λίθοι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὴν θεουργίαν κατὰ τὰς ἐπιφάνειας τῶν Δαιμόνων καὶ τοὺς ἐξορκισμούς (βλ. Ἰαμβλ. π. μυστ. V 23).

231. Ἰαμβλ. π. Μυστ. V 14.

232. Ἐπανάληψις τοῦ κεφ. XIV 1 ὑπὸ πλέον συγκεντρωμένην μορφήν.

233. Ἰαμβλ. π. μυστ. V 21 καὶ ἐπανάληψιν τοῦ κεφ. XIV 2.

234. Ὁ Ἰουλιανὸς δὲ ἐπαναλάβῃ ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸν Σαλούστιον (XV 3) ὅτι

XVI

κδ) Περὶ θυσιῶν καὶ ἄλλων τιμῶν. Αὗται τοὺς μὲν Θεοὺς εἰς οὐδὲν ὠφελοῦν, ἡμᾶς δὲ μόνον τοὺς ἀνθρώπους

1. Νομίζω, ὅμως, ὅτι ἀξίζει νὰ προσθέσωμεν συντόμους τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν θυσιῶν²³⁴ κατὰ πρῶτον, ἐπειδὴ τὰ πάντα ἔχομεν ἐκ τῶν Θεῶν, εἶναι δίκαιον νὰ δίδωμεν εἰς τοὺς παρέχοντας τμῆμα ἐκ τῶν δωρεῶν των²³⁵. Οὕτω προσφέρομεν ἐκ τῶν ἀγαθῶν μας τὰ διάφορα ἀναθήματα, ἐκ τοῦ σώματός μας τὴν κόμην μας²³⁶ καὶ ἐκ τῆς ζωῆς μας τὰς

οἱ Θεοὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκην τῆς λατρείας τῶν ἀνθρώπων (Ἐπιστολαί, ἐκδ. BIDEZ No 176). Ἐνῶ αἱ θυσίαι εἰς οὐδὲν ὠφελοῦν τοὺς Θεοὺς, εἶναι χρήσιμοι διὰ τοὺς ἀνθρώπους, διότι ἀφ' ἐνός διατρανώνουν τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν τελευταίων πρὸς τὸν Δημιουργόν των (Ἐπικτήτου Ἐγχειρ. I, 6) καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἐξυψοῦσαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς Θεοὺς, προσελκύουν τὴν ἀγαθοποιὸν μέριμναν τῆς Προνοίας. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ἡ θεωρία αὕτη δὲν ὑποβιβάζει τὸν Θεὸν πρὸς τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν αἰώνιον εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ καλεῖ αὐτὸν νὰ γευθῇ τῆς ἀνταμοιβῆς ταύτης, ἀνυψούμενος διὰ τῆς εὐλαβείας πρὸς Ἐκεῖνον.

235. Πρὸβλ. Πορφύρ. π. ἀποχῆς ἐμψύχων II 34, HOLSTEIN σ. 78 καὶ Ἰάμβλ. π. μυστ. V 5, ἐκδ. PARTHEY σ. 206.

236. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀφιέρωσις τοῦ πρώτου γενείου εἰς μίαν θεότητα –DEPOSITIO BARBAE– ἔδιδε λαθῆν τόσον εἰς Ρώμην, ὅσον καὶ εἰς Ἑλλάδα, εἰς μίαν λαμπρὰν ἑορτήν, ἡ προσφορὰ τῆς κόμης ἐπὶ τινος βωμοῦ

θυσίας. Περαιτέρω αἱ προσευχαί²³⁷ χωρίς θυσίας εἶναι κενοὶ λόγοι, ἐνῶ ἐκεῖναι ποὺ συνοδεύονται διὰ θυσιῶν, εἶναι λόγοι ἔμψυχοι²³⁸, διότι ὁ λόγος ἐνισχύει τὴν ζωὴν καὶ ἡ ζωὴ ἐμψυχώνει τὸν λόγον. Πρὸς τούτοις ἡ εὐδαιμονία παντὸς πράγματος ἔγκειται εἰς τὴν τελειότητα αὐτοῦ²³⁹, ἡ δὲ τελειότης ἐκάστου εἰς τὴν μετὰ τῆς πηγῆς του συναφῆ. Διὰ τοῦτο δὲ ἡμεῖς εὐχόμεθα νὰ ἔλθωμεν εἰς συνάφειαν²⁴⁰ μετὰ τοὺς Θεούς.

2. Ἐφοῦ ἡ ἀρχέτυπος ζωὴ εἶναι ἐκείνη τῶν Θεῶν ἡ ἀνθρωπίνη δὲ ζωὴ μία μορφή ζωῆς²⁴¹ καὶ πρόκειται ἡ τελευταία νὰ συναφῆ μετὰ τὴν πρώτην, εἶναι ἀνάγκη πρὸς τοῦτο ἑνὸς μεσάζοντος²⁴² («μεσότητος»): διότι τὰ διεστῶτα

ἐθεωρεῖτο μετὰ τῶν θυσιῶν ὡς πράξις εὐλαβείας.

237. Καὶ διὰ τὸν Ἰάμβλιχον «μία θρησκευτικὴ τελετουργία χωρίς ἰκεσίαν πρὸς τοὺς Θεούς διὰ τῆς προσευχῆς» ἦτο πράξις ἀκατανόητος (π. Μυστ. V 26, σ. 238 PARTHEY).

238. Πρβλ. Ἰάμβλ. π. Μυστ. V 25.

239. Πρβλ. Ἰάμβλ. π. Μυστ. III 20 σ. 149 καὶ III 27 σ. 165 ὡς καὶ Πορφύρ. π. Ἀποχῆς II 34.

240. Μία ἐπέκτασις τῆς ἀναλύσεως ἐξηγεῖ τὴν δευτέραν ταύτην ἐπανάληψιν περὶ τῆς κοινωνίας ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ: κατὰ πρῶτον διαπιστοῦται ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ ὅσάκις πραγματοποιεῖται ἡ «ὁμοίωσις» τοῦ πλάσματος πρὸς τὸν δημιουργόν του (XIV 2). Κατὰ δεύτερον λόγον ὁ Σαλούστιος ὑποδεικνύει τὸ ὄφελος τὸ ὁποῖον ὁ ἀνθρώπος ὀρέπει ἐκ τῆς κοινωνίας ταύτης (XV 3). Ὡς ἐκ τούτου εἶναι εὐκταία μία τοιαύτη κοινωνία μετὰ τοῦ Θεοῦ (XVI 1).

241. Πρβλ. Πλάτωνος Φαίδων 72 A.

242. Ὅπως εἰς τὸ XIII 5 ὁ Σαλούστιος εἶχε διακηρύξει τὴν ἀνάγκην ὑπάρξεως διαμέσων μετὰ Θεῶν καὶ ἀνθρώπων, ὁμοίως ἐδῶ ἡ μεσολάβησις ἑνὸς ζῶντος

δὲν δύνανται νὰ ἐπικοινωνήσουν²⁴³ ἀμέσως (ἄνευ μεσότητος). Ἡ μεσότης ὅμως αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ὁμοία πρὸς τὰ συναφθυσόμενα πράγματα: πρέπει λοιπὸν ἡ μεσότης τῆς ζωῆς νὰ εἶναι ζωή²⁴⁴. Διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι θυσιάζουν ζῶντα ὄντα, τόσον ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι τώρα εὐτυχεῖς²⁴⁵, ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ὑπῆρξαν τοῦτο δὲ γίνεται οὐχὶ ἀδιακρίτως, ἀλλὰ διὰ τῆς προσφορᾶς εἰς τὸν Θεὸν τῶν πρεπόντων θυμάτων²⁴⁶, συνοδευομένων μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους θρησκευτικούς τύπους. Ἀλλὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου ἀρκετά.

διαμέσου, θὰ ἐπιτρέψη εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐπικοινωνίαν μετ' αὐτῶν. Ἄν καὶ ὁ Πλάτων εἶχεν ἤδη σκιαγραφῆσει μίαν θεωρίαν τῆς μεσιτείας, ἡ ἐνταῦθα ἀνάπτυξις ἀφήνει ἴσως νὰ ὑποτεθῇ ποῖά τις ἐπίδρασις τοῦ οὐσιώδους χριστιανικοῦ δόγματος τούτου (βλ. Ἄπ. Παύλου Ἐπιστ. πρὸς Ἑβραίους) ἡ ὁποία θὰ εἶχε «προσαρμοσθῆ πρὸς τὴν ἐλληνικὴν διδασκαλίαν».

243. Ἐπανάληψις τοῦ XIII 5, ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν συνεπτυγμένη.

244. Πρβλ. Παύλου, πρὸς Ἑβραίους 2, 14. Εἰς παραλληλισμὸς ἐμφανίζεται ἐδῶ μὲ τὸ χριστιανικὸν δόγμα ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ θύματος ποὺ μεσολαβεῖ εἰς τὴν «κοινωνίαν».

245. Ὅπως καὶ εἰς τὸ XXI 1, ἡ μακαριότης αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τοῦ χωρισμοῦ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἀπὸ τῆς ἀλόγου καὶ ἐπὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ταύτης ἀπὸ τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος. Πρὸς συμπληρῆσιν ἢ ἀπάντησις τοῦ Σαλουστίου πρὸς τὸν Ἰουλιανὸν θνήσκοντα, ὅταν οὗτος ἐζήτηει πληροφορίας περὶ τῆς τύχης τοῦ Ἀνατολίου: «εἶναι μακάριος» (Ἀμμιανὸς Μαρκελῖνος XXV 3, 21).

246. Διὰ κάθε Θεὸν εἶναι ἐπάναγκες νὰ γνωρίζωμεν τὴν φύσιν τῶν προσφερομένων θυμάτων (βλ. Ἰάμβλ. π. Μυστ. V 20) τὴν ἡλικίαν των, τὸ γένος των, τὸ χρῶμα τοῦ τριχώματός των. Οὕτω ὁ χοῖρος προσεφέρετο εἰς τὴν Δήμητρα, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ προσφερθῆ εἰς τὴν Ἀφροδίτην· ἐὰν δὲ ἐθυσιάζοντο λευκά

XVII

κε) Ὅτι καὶ φύσει ὁ Κόσμος εἶναι ἀφθαρτος

1. Ἐλέχθη ὅτι οἱ Θεοὶ δὲν πρόκειται νὰ καταστρέψουν τὸν κόσμον²⁴⁷, ὑπολείπεται ὅμως νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ ἀφθάρτου²⁴⁸ τῆς φύσεως αὐτοῦ: ὄντως κάθε τι ποὺ φθείρεται, γίνεται τοῦτο εἴτε ἀφ' ἑαυτοῦ, εἴτε ἐκ τινος ἄλλου²⁴⁹. Ἐὰν ὅθεν ὁ κόσμος φθείρεται ἀφ' ἑαυτοῦ, θὰ ἔπρεπε καὶ τὸ πῦρ νὰ κατακαίεται²⁵⁰ καὶ τὸ ὕδωρ νὰ ἀποξηραίνεται: ἐὰν ὅμως φθείρεται ἐξ ἄλλης τινὸς αἰτίας, ἡ αἰτία αὕτη πρέπει νὰ εἶναι

δύματα εἰς τοὺς οὐρανίους Θεούς, ἐκεῖνα τὰ δύματα ποὺ προωρίζοντο διὰ τοὺς χθονίους ἢ ὑποχθονίους ἔπρεπε νὰ εἶναι μαῦρα.

247. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶναι τὸ πόρισμα τοῦ VII ποὺ εἶχε πραγματευθῆ τὸ ἀγέννητον καὶ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Κόσμου, ἀφοῦ ἡ αἰδιότης αὐτοῦ παρεμβαίνει διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ ἀγέννητον. Ἐδῶ ἀντιθέτως γίνεται λόγος ἐν λεπτομερείᾳ περὶ τῆς «ἀφθαρσίας τοῦ Κόσμου», εἰς ἣν ὁ Φίλων εἶχεν ἀφιερῶσει τὸ ὁμώνυμον ἔργον του. Εἶδομεν ἤδη (VII 1) ὅτι ἡ ἰδέα περὶ καταστροφῆς τοῦ Κόσμου ὑπὸ τῶν Θεῶν, εἶναι ἀπαράδεκτος.

248. Ὅκελλος ὁ Λευκανός, π. Κόσμου 1.

249. Διὰ τοῦ συνθέτου διαζευκτικοῦ ὑποθετικοῦ συλλογισμοῦ παρουσιάζεται τὸ πρῶτον πόρισμα τοῦ κεφαλαίου τούτου: οὐδὲν δύναται νὰ καταστρέψῃ τὸν κόσμον τοῦτον.

250. Ἄρα ἡ πιθανότης αὕτη εἶναι ἀδύνατος.

251. Πρβλ. Στοβαίου, ἐκλογ. φύσ. I, 5, 18 WACHSM.

εἴτε σωματικὴ εἴτε ἀσώματος.

2. Εἶναι ὅμως ἀδύνατον εἰς ἀσώματος παράγων νὰ προκαλῆ τὴν φθοράν, διότι οἱ ἀσώματοι παράγοντες ὅπως ἡ φύσις²⁵¹ καὶ ἡ ψυχὴ, συντηροῦσι τὰ σώματα ἀπὸ τῆς φθορᾶς καὶ τίποτε δὲν φθείρεται ὑπὸ παράγοντος ἐκ φύσεως συντηρητικοῦ τῆς ζωῆς· ἐὰν ἀντιθέτως ἀπόλλυται ἐξ αἰτίας σωματικοῦ τινὸς παράγοντος, τοῦτο θὰ συμβαίνη εἴτε ἐκ μέρους τῶν ὑπαρχόντων ἢ παρ' ἄλλων. Ἐὰν παρὰ τῶν ὑπαρχόντων θὰ πρέπει τοῦτο νὰ γίνεται, θὰ συμβαίνη τοῦτο εἴτε ἐξ ἐκείνων ποὺ ἔχουν κυκλικὴν κίνησιν εἰς βάρος ἐκείνων ποὺ ἔχουν εὐθύγραμμον τοιαύτην²⁵², εἴτε ἀντιστρόφως ἐξ ἐκείνων ποὺ ἔχουν εὐθύγραμμον εἰς βάρος τῶν κυκλικῶς περιφερομένων.

3. Τὰ ἔχοντα ὅμως κυκλικὴν κίνησιν δὲν ἔχουν φύσιν καταστρεπτικὴν²⁵³ —διότι οὐδεμίαν τοιαύτην φθοράν παρατηροῦμεν— ὅσα δὲ ἔχουν εὐθύγραμμον κίνησιν δὲν δύνανται νὰ προσβάλουν ἐκεῖνα²⁵⁴ —διότι οὐδὲν τὸ τοιοῦτον συνέβη μέχρι τοῦδε— ἐκεῖνα δὲ προσέτι ποὺ χαρακτηρίζονται

252. Ἡ ἀνάλυσις αὕτη συμπληροῖ τὴν προγενεστέραν μελέτην πρὸ τῶν σωμάτων ἐν κυκλικῇ καὶ εὐθύγραμμῳ κινήσει (VII, 3).

253. Ὁρισμὸς τιθέμενος διὰ χρησιμοποιήσεως ἐνὸς ἐνθυμήματος μὲ ἀνεστραμμένους ὅρους.

254. Τὰ σώματα μὲ κυκλικὴν κίνησιν καὶ ἐκεῖνα μὲ εὐθύγραμμον, θὰ ἠδύναντο νὰ συναντηθοῦν ἐὰν εὐρίσκοντο ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου καὶ ἐὰν συγχρόνως, ἢ εὐθεῖα κατὰ τὴν ὑποίαν ἐκεῖνα κινουῦνται ἤτο ἐφαπτομένη πρὸς τὸν κύκλον τῆς

μέ εὐθύγραμμον κίνησιν, δέν δύνανται νά καταστρέψουν ἄλληλα· διότι ἡ καταστροφή τοῦ ἑνός συνεπάγεται τήν δημιουργίαν ἄλλου, ὅποτε δέν πρόκειται περί φθορᾶς ἀλλά περί μεταβολῆς²⁵⁵ (μορφῆς).

Ἐάν τέλος ὁ κόσμος φθείρεται ὑπό ἄλλων σωμάτων²⁵⁶ πόθεν προέρχονται ταῦτα καί ποῦ εἶναι τώρα; Δέν δυνάμεθα νά ἀπαντήσωμεν.

4. Πρὸς τούτοις πᾶν τὸ φθειρόμενον, φθείρεται εἴτε εἰς τὸ εἶδος του, εἴτε εἰς τήν ὕλην του. Τὸ εἶδος ὅμως εἶναι ἡ μορφή καὶ ἡ ὕλη τὸ σῶμα· ἐάν δέ αἱ μορφαὶ φθείρωνται ἐνῶ ἡ ὕλη παραμένει, τότε βλέπομεν νά ἐμφανίζωνται ἄλλα ὄντα²⁵⁷, ἐάν δέ ἡ ὕλη φθείρεται, πῶς συμβαίνει ὥστε ἐπὶ τόσα ἔτη νά μὴ ἔχη παρουσιασθῆ ἔλλειψις²⁵⁸;

5. Ἐάν εἰς τήν θέσιν τῆς ὕλης ποῦ χάνεται, γεννῶνται ἄλλα ὄντα, τότε γίνεται τοῦτο εἴτε ἐξ ἐκείνων ποῦ ἤδη

περιφορᾶς τῶν πρώτων· διὰ νά μὴ εἶναι δυνατὴ τοιαύτη τις συνάντησις, πρέπει νά ὑποδέσωμεν ὅτι αἱ κινήσεις αὗται ἐπιτελοῦνται ἐπὶ διαφόρων ἐπιπέδων.

255. Ὁμοία σύλληψις ἐν Λουκρητίῳ, NATURA RERUM II, 67-79 διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἀρχὴ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας δέν ἀποκλείει τήν «ἡρακλείτιον μεταβολήν».

256. Ὁκελλος Λευκανός, π. Κόσμου I 11, 12.

257. Δεύτερον πόρισμα: ἡ ἐνδεχομένη μεταβολὴ τῆς μορφῆς τοῦ Κόσμου, μὴ παρακωλύουσα τήν γένεσιν ἄλλων πλασμάτων καὶ ἀφοῦ ἡ ὕλη εἶναι ἀφθαρτος, ὁ Κόσμος δέν δύναται ν' ἀποθάνῃ.

258. Ὑπόθεσις ἀποκλειομένη δι' ἀναγωγῆς εἰς τὸ παράλογον.

259. Ὁμοία στηριζομένη ἐπὶ ἐξ ἴσου παραδόξου ὑποθέσεως. Ἡ ἀντίρρησις κατὰ

ὑπάρχουν ἢ ἐξ ἐκείνων ποὺ δὲν ὑπάρχουν· ἐὰν ὅμως συμβαίνει τοῦτο ἐξ ἐκείνων ποὺ ὑπάρχουν, ἀφοῦ ἐκεῖνα ποὺ ὑπάρχουν παραμένουν συνεχῶς, ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ὕλη ἐπίσης παραμένει εἰς τὸ διηνεκές· ἐὰν δὲ τὰ ὑπάρχοντα ἀπώλυντο, τοῦτο θὰ συνέβαινε ὄχι μόνον διὰ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ τὸ Σύμπαν. Ἐὰν πάλιν ἡ ὕλη ἐγεννᾶτο ἐκ τῶν μὴ ὑπαρχόντων σωμάτων, θὰ ἦτο ἀδύνατον ἕκ τινος μὴ ὑπάρχοντος νὰ γεννηθῇ κάτι ὑπαρκτόν· ἀλλὰ καὶ ἐὰν τοῦτο ἀκόμη συνέβαινε καὶ ἐκ μὴ ὑπαρχόντων ἐξεπήγαζεν ἡ ὕλη, τότε ἐφ' ὅσον θὰ ὑπῆρχον ἐκεῖνα ποὺ δὲν ὑπάρχουν, ἡ ὕλη θὰ ἐξηκολούθει νὰ ὑπάρχη²⁵⁹ διότι οὐδέποτε θνήσκει κάτι ποὺ δὲν ὑπῆρξε.

6. Ἐὰν ὅμως λεχθῇ ὅτι ἡ ὕλη παραμένει ἄνευ μορφῆς κατὰ πρῶτον διατὶ δὲν γίνεται τοῦτο εἰς τὰ ἐπὶ μέρους τμήματα²⁶⁰ ἀλλ' ἐν τῷ ὅλῳ καὶ ἡ ὑπόθεσις νὰ ἐφαρμόζεται ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ Κόσμου; Ἐπειτα δι' ἐκεῖνα ποὺ φθείρονται δὲν εἶναι ἡ ὑπαρξίς (τὸ εἶναι) τῶν σωμάτων ἀλλὰ

τῆς ἀφθαρσίας τοῦ Κόσμου, ἐπαναφέρει εἰς τὴν βεβαίωσιν περὶ τῆς αἰδίου ὑπάρξεως αὐτοῦ.

260. Ὁ Σαλούστιος ἐπεκτείνει ἐδῶ εἰς τὴν ὕλην τὴν πλατωνικὴν διαίρεσιν: κάθε μεικτὸν ἀποτελεῖται ἐκ τινος ὀρίου (πέρατος) καὶ ἐκ τινος ἀπείρου, ἡ δὲ ψυχὴ κέκτηται «μίαν ἀμέριστον οὐσίαν καὶ μίαν μεριστὴν ποὺ ὑπάρχει εἰς τὰ σώματα» (πρβλ. Τίμαιον 35 Α).

261. Τὸ πρῶτον μεικτόν, τὸ σῶμα τοῦ Κόσμου, εἶναι τόσον ἀρμονικὰ ὠργανω-

τὸ κάλλος²⁶¹ αὐτῶν.

7. Ἐπὶ πλεον πᾶν τὸ φθειρόμενον ἢ διαλύεται εἰς τὰ συστατικά τοῦ κόσμου²⁶² ἢ ἐξαφανίζεται εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν («εἰς τὸ μὴ ὄν»). Ἐὰν ὅμως διαλύεται εἰς τὰ συστατικά του, τότε γεννῶνται ἐξ αὐτοῦ ἄλλα ὄντα²⁶³ —διότι πρὸς τί ἐγεννήθη ἐν ἀρχῇ;— ἐὰν δὲ τὰ ὄντα μετέρχωνται εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν, ποῖος ὁ λόγος νὰ συμβῇ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸν Θεόν²⁶⁴; Ἐὰν ἡ ἰσχὺς του τὸν προφυλάσῃ, δὲν ἀνήκει εἰς τὸ καθὲν πράγμα πού ἔχει τὴν δύναμιν, ν' ἀποφεύγῃ τὴν φθοράν²⁶⁵, εἶναι δὲ ἐξ ἴσου ἀδύνατον κάτι νὰ γεννηθῇ ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ νὰ ἀφανισθῇ εἰς τὸ μηδέν²⁶⁶ («ὁμοίως δὲ ἀδύνατον ἐκ τῶν μὴ ὄντων γενέσθαι τὰ ὄντα καὶ τὰ ὄντα εἰς τὸ μὴ ὄν ἀφανίζεσθαι»).

μένον, ὥστε νὰ εἶναι ἀφθαρτον (Τίμαιος 41 AB): διὰ τοῦτο μόνον ἡ «μορφὴ» του δύναται νὰ φθαρῇ, —δηλαδή τὸ κάλλος του— εἶδομεν δὲ ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ὁ τρόπος οὗτος ἀφανισθῇ «ἄλλα ὄντα γεννῶνται» ἐξασφαλίζοντα οὕτω τὸ ἀνώλεθρον τοῦ Κόσμου.

262. Βλ. Ὁκελλον Λευκανόν, π. Κόσμου I 10.

263. Ἐπανάληψις προηγουμένης παρατηρήσεως.

264. Ἐνδεχόμενον ἀποκλεισθὲν προγενεστέρως: ἀφοῦ οἱ Θεοὶ εἶναι αἰώνιοι (II 1) ἢ «καταστροφὴ τοῦ Κόσμου θὰ προῦπέθετε τὴν καταστροφὴν τοῦ δημιουργοῦ του» (XIII 3).

265. Ἡ ἀγαθότης τῶν Θεῶν (XII 1) δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐγωιστικὴν ταύτην σωτηρίαν, διότι ἡ «Πρόνοια ἐκτείνεται μέχρις ὅλων τῶν ἀντικειμένων τῆς προνοητικότητός της» (IX 3).

266. Τοῦτο ἀπεδείχθη προηγουμένως (5).

267. Τρίτον καὶ τελευταῖον πόρισμα: ὁ Κόσμος δὲν δύναται νὰ καταστραφῇ οὔτε

8. Ἐπὶ πλέον εἶναι ἀνάγκη, ἐὰν ὁ κόσμος ἀπολεσθῆ, νὰ χαθῆ εἴτε κατὰ φύσιν, εἴτε παρὰ φύσιν²⁶⁷. Κάτι ὅμως τὸ ὁποῖον εἶναι ἀντιφυσικόν, δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι προγενέστερον τῆς φύσεως, οὕτω δέ, ἐὰν φθείρεται παρὰ φύσιν, πρέπει νὰ ὑπάρχη μία ἄλλη φύσις πού νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν τοῦ Κόσμου²⁶⁸ πρᾶγμα πού δὲν φαίνεται νὰ γίνεται.

9. Ἐπιπροσθέτως, πᾶν ὅ,τι φθείρεται κατὰ φύσιν, θὰ ἡδυνάμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ τὸ καταστρέψωμεν· ἐν τούτοις οὐδεὶς ποτὲ κατέστρεψε ἢ μετέβαλε τὸ κυκλικὸν σῶμα τοῦ κόσμου²⁶⁹. ὥστε νὰ μεταβάλωμεν τὰ συστατικὰ στοιχεῖα εἶναι δυνατόν, οὐχὶ ὅμως νὰ τὰ καταστρέψωμεν.

10. Ἀκόμη δὲ τοῦτο: εἰς πᾶν τὸ φθειρόμενον ὁ χρόνος ἐπιφέρει ἀλλοίωσιν καὶ γῆρας²⁷⁰. ὁ Κόσμος ἐν τούτοις ἐπὶ τόσα ἔτη παραμένει ἀμετάβλητος.

Αὐτὰ εἶχομεν νὰ εἴπωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου· ὅσοι δὲ ἐπιθυμοῦν ἰσχυρωτέρας ἀκόμη ἀποδείξεις, ἅς παρακαλέ-

συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν οὔτε ἀντιθέτως πρὸς αὐτήν.

268. Ἀφοῦ κάθε δυαρχία ἀποκλείεται, ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐπαληθευθῆ.

269. Ἡ κυκλικὴ μορφή τοῦ Κόσμου ἐξηγεῖται διότι μιμεῖται τὴν τελειότητα τοῦ προτύπου του (βλ. Πλάτ. Τίμ. 32 B, 31 AB καὶ Ἰουλιανός, εἰς Βασ. Ἡλιον 148 CD). Ὁμοίως Ὁκελλος I. 15.

270. Ἄν καὶ ὠρισμένα πεποιθήσεις περὶ αὐτογεννήτου τοῦ Κόσμου εἶχον διαδοθῆ (βλ. AULUGELLE: NOCTAE ATTICAE III, 10, 11 καὶ Ἐρμοῦ Τρισμεγίστου, Ἀσκληπιὸς 26), ὁ Σαλούστιος τὰς ἀπορρίπτει· ὁ Κόσμος μετέχων τῆς θείας φύσεως (VII 2 καὶ Ἰουλιαν. Εἰς Βασ. Ἡλιον 123C) παραμένει

σωμεν τὸν ἴδιον τὸν Κόσμον νὰ μᾶς εἶναι εὐμενῆς («ἔλεως»)²⁷¹.

XVIII

κστ) Διατὶ ὑπάρχουν μορφαὶ ἀθεΐας. - "Ὅτι ὁ Θεὸς δὲν βλάπτεται ἔξ αὐτῶν

1. "Ὅσον διὰ τὴν ὑπαρξιν ἀθεΐας²⁷² εἷς τινὰς περιοχὰς τῆς γῆς καὶ ἡ πιθανότης ἐμφανίσεως συχνωτέρας τοιαύτης εἰς

αἰώνιος.

271. Ὁ Κόσμος ὡς θεῖον ὄν, δύναται νὰ δέχεται τὰς προσευχὰς τῶν ἀνθρώπων (βλ. Μανίλλιον, Ἀστρονομ. I 523, Πλίνιον Φυσ. Ἱστορ. II 1). Ὁ Πορφύριος εἶχεν ἀποδεχθῆ τὴν λατρείαν τοῦ Κόσμου ὡς Θεοῦ (πρβλ. Εὐσεβ. Εὐαγγ. Προπ. III 9).

272. Ὁ ὄρος «ἀθεΐα» ποὺ ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν συγγραφέων πρὸς ἀπόδειξιν γενικῶς τῶν Ἑθνικῶν (Παγανιστικῶν) πίστεων, χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Σαλουστίου μὲ τὴν ἐκδοχὴν τὴν ὁποῖαν ὁ Ἰουλιανὸς τοῦ εἶχε δώσει: «ἐχθρότης κατὰ τῆς θρησκείας τῶν προγόνων», «ἄρνησις πρὸς λατρείαν τῶν Θεῶν». Ἡ ἄρνησις αὕτη μιᾶς πίστεως ὑπὲρ ἄλλης χαρακτηρίζεται ὡς ἀσέβεια ἢ «ἀθεΐα» τοῦ Κωνσταντίνου πράγματι εἶχεν ὑποκινήσει τὴν διάδοσιν τῆς ἀσεβείας. Ἄλλως τε ὁ ὄρος δὲν χρησιμοποιεῖται ἀποκλειστικῶς ἔναντι τῶν χριστιανῶν, ἀν καὶ ἰδιαιτέρως αὐτοὺς ἀφορᾷ, διότι εἶναι οἱ μόνοι οἱ ὁποῖοι «ἀφοῦ ἐγνώρισαν τοὺς Θεούς, τοὺς περιεφρόνησαν ἀλλὰ καὶ οἱ κυνικοὶ καταδικάζονται ὁμοίως ὡς ἄθεοι, ὅπως καὶ οἱ Ἐπικούρειοι. Εἶναι γνωστὴ ἄλλως τε ἡ φράσις ἢ ὁποῖα προεφέρετο ἐν ἀρχῇ τῶν θεατρικῶν παραστάσεων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ: «αἶρε τοὺς ἀθέους» (ἀνάδεμα εἰς τοὺς ἀθέους).

τὸ μέλλον²⁷³, δὲν εἶναι θέμα τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ταράξῃ τοὺς ἔμφρονες ἀνθρώπους²⁷⁴. Διότι τοῦτο δὲν δύναται νὰ θίξῃ τοὺς Θεούς, ὅπως ἀπεδείξαμεν ὅτι καὶ αἱ τιμαὶ ἐκ μέρους ἡμῶν οὐδόλως τοὺς ὠφελοῦσι (Βλ. ἀν. XV,1) ἀφ' ἐνὸς λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς ψυχῆς, ἣ ὁποία κέκτηται μέσσην οὐσίαν, καὶ εἶναι ὑποχρεωμένη ν' ἀκολουθῇ τὴν εὐθεϊαν γραμμὴν, ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς ἀδυναμίας ὁλοκλήρου τοῦ Κόσμου ν' ἀπολαύῃ ἐξ ἴσου τῆς προνοίας τῶν Θεῶν²⁷⁵.

2. Ὁρισμένοι ὁμως περιοχαὶ μετέχουσι ταύτης αἰωνίως, ἄλλαι πάλιν μόνον ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ ἄλλαι κατὰ προτεραιότητα, ἄλλαι δὲ εἰς δευτέραν μοῖραν, ὅπως ὅλα τὰ αἰσθήματα γίνονται ἀντιληπτὰ ὑπὸ τῆς κεφαλῆς, ἐνῶ ἐν μόνον τὸ σῶμα ἀντιλαμβάνεται.

κζ) Αἱ ἀποφράδες ἡμέραι ὠρίσθησαν λόγῳ ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων ν' ἀποδίδουν τιμὰς εἰς τοὺς Θεούς

Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔταξαν τὰς

273. Ὁ Σαλούστιος προβλέπει ἐδῶ τὴν πιθανότητα ἐπεκτάσεως τοῦ χριστιανισμοῦ.

274. Ἡ λέξις σημαίνει ἐδῶ τοὺς «Ἕλληνας» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς χριστιανούς.

275. Συνέπεια ἐπιβαλλομένη ἐκ τῆς προηγουμένης παρατηρήσεως (IX 5) περὶ τῆς καλῆς καὶ κακῆς χρήσεως τῶν ὑπὸ τῆς Εἰμαρμένης προερχομένων

εορτάς, καθώρισαν επίσης και τὰ ἀποφράδας²⁷⁶ ἡμέρας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ὠρισμένοι ναοὶ διακόπτουν τὰς τελετάς, ἄλλοι κλείουν τὰς πύλας των καὶ ἄλλοι ἀφαιροῦν τὰ κοσμήματά των²⁷⁷ ὡς ἐξιλέωσιν²⁷⁸ διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς ἡμετέρας φύσεως²⁷⁹.

3. Δὲν ἀποκλείεται ἄλλως τε ἢ ἀθεΐα νὰ εἶναι μία μορφή ποινηῆς· εἶναι πράγματι εὐλογον, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐγνώρισαν τοὺς Θεοὺς καὶ τώρα τοὺς περιφρονοῦν²⁸⁰ νὰ στερηθοῦν τῆς ἐκείνων γνώσεων²⁸¹ εἰς μίαν νέαν ζωὴν²⁸². "Ὅσοι δι' ἐκείνους

ιδιοτήτων, ἀλλὰ μὲ κάποιαν ἐπέκτασιν τῶν ἀνίσων ἀγαθῶν τῆς Προνοίας. Πρβλ. Ἰάμβλ. π. Μυστηρ. III 12 σ. 129, 9 PARTHEY.

276. Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὰ PARENTALIA, οἱ ρωμαῖκοὶ ναοὶ παρέμενον κλειστοὶ ἐπὶ 9 ἡμέρας «κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἐθυσιάζοντο ἄμνοι μαῦροι» (Λουκρήτ. DE NATURA III 51-52).

277. Ὁ Σολομών REINACH ὑπενθυμίζει ἐν προκειμένῳ ὅτι «τὰ ἐγχρωμα ἢ κεντημένα ὑφάσματα τὰ ὁποῖα τόσον ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν μερικῶν ἀρχαίων ναῶν, ἐφυλάσσοντο κατὰ τὰς θλιβεράς ἡμέρας, ὅπου ἡ λατρεία ἀνεστέλλετο».

278. Πρβλ. Κορνούτου, Ἐπιδρομὴ 24.

279. Πρβλ. Ἰάμβλ. π. Μυστηρ. I, 11.

280. Συναντῶμεν ἐδῶ τὴν ἀπήχησιν τῆς κατηγορίας τοῦ Ἰουλιανοῦ ὅστις εἶχε καταγγεῖλει τὸν Κωνσταντῖνον δι' ἀποστασίαν ὡς ἀπαρνηθέντα τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων του, ἄλλως τε καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐδοκίμαζον τὰ αὐτὰ αἰσθήματα ἀπέναντι τῶν ἀπαρνητῶν τῆς νέας θρησκείας (Εὐαγγ. Λουκᾶν, VIII 13).

281. «Τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς εὐδαιμονίας εἶναι ἡ γνῶσις τῶν Θεῶν» (Ἰουλιαν. εἰς Μητέρα Θεῶν 180 D καὶ δὲν δύναται νὰ χορηγηθῇ εἰς ψυχὰς μιανθείσας ἔκ τινος ἀσεβείας διαπραχθείσης κατὰ ἐνσάρκωσιν προγενεστέρων τῆς παρούσης.

282. Περί τῶν μετεμψυχώσεων Βλ. κατωτ. κεφ. XX.

283. Ἀναφορὰ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἔθιμον τῆς θεοποιήσεως τῶν αὐτοκρατόρων, ἀλλὰ

οἱ ὅποιοι ἐτίμησαν τοὺς βασιλεῖς των ὡς Θεούς²⁸³ θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς τιμωρίσῃ ἢ θεία δικαιοσύνη, ἐξορίζουσα αὐτοὺς μακρὰν ἀκριβῶς τῶν Θεῶν²⁸⁴.

XIX

κη) Διατὶ οἱ ἀμαρτάνοντες δὲν τιμωροῦνται ἀμέσως:

1. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐκπλησσωμεθα ἐὰν ἡ τιμωρία αὐτῶν ἢ καὶ ἄλλων ἀμαρτημάτων, δὲν εἶναι ἀμεσος²⁸⁵. Δὲν εἶναι μόνον οἱ Δαίμονες οἱ ὅποιοι κολάζουν τὰς ψυχάς²⁸⁶

κυρίως εἰς τὰς σχεδὸν θείκας τιμὰς μὲ τὰς ὁποίας περιέβαλλον τὸν Βασιλέα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου του. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ ὀρίσῃ ὅπως κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς ναὸν οἱ πιστοὶ τηροῦν σιγὴν, διαφυλάσσοντες τὰς ἐπιφωνήσεις των μόνον διὰ τοὺς Θεούς (Ἐπιστ. 176 BIDEZ).

284. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀποδίδει τὴν τιμωρίαν τῶν ἀθέων «εἰς τὴν ἐνέργειαν διεστραμμένων δαιμόνων» (Ἐπιστ. 288 καὶ 89).

285. Ἡ βραδύτης εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν ἀδίκων εἶχεν ἀποτελέσει τὸ θέμα ἐνὸς ἔργου τοῦ Πλουτάρχου (περὶ τῶν βραδέως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τιμωρουμένων), τὸ ὅποῖον ὁ Πρόκλος ἀνέλαβε εἰς τὸ «Δέκα ἀμφιβολίαι ἐπὶ τῆς Προνοίας» (VIII ἐκδ. COUSIN σ. 153).

286. Πεποίθησις ἀναγομένη εἰς τὸν Χρῦσιππον, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (περὶ ἐκλελειπότην Χρηστ. ρ. 417) καὶ ἀναληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τό: Περὶ τῶν βραδέως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τιμωρουμένων σ. 104, ἐκδ. WYTTENBACH 1772.

ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ ἴδιαι αἱ ψυχαὶ κολάζουν ἑαυτάς²⁸⁷ ἐπειδὴ δὲ αὐταὶ ζοῦν αἰωνίως (βλ. ἀν. VIII, 3) δὲν πρέπει νὰ ἀναμένεται ὅπως αὐταὶ ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος εὔρουν τὴν τιμωρίαν των διότι πρέπει καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ νὰ ὑπάρχη²⁸⁸ («καὶ διὰ τὸ δεῖν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν εἶναι»). Διότι ἐὰν τὰ σφάλματα ἐτιμωροῦντο ἀμέσως, τότε οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐνήργουν μὲ δικαιοσύνην λόγῳ φόβου²⁸⁹ καὶ ἡ ἀρετὴ δὲν θὰ ὑπῆρχε.

κθ) Ἰπάρχουν διαφόρων εἰδῶν τιμωρίαι. Ἀπασαι δὲ συνοδεύουν τὴν ἄλογον ψυχὴν μέσω τοῦ σκιώδους σώματος

2. Ἄλλ' αἱ ψυχαὶ τιμωροῦνται ὅταν ἐξέλθουν τῶν σωμάτων²⁹⁰. αἱ μὲν περιπλανώμεναι ἐδῶ κάτω²⁹¹, αἱ ἄλλαι εἰς

287. Β' Πλουτάρχ. Περὶ τῶν βραδέως... II 556 D καὶ Ἰουλιανοῦ, πρὸς Ἡράκλειον τὸν κύνα 215 A.

288. Πρὸβλ. Ὀρατίου, Ἐπιστολαὶ I 16, 52.

289. Ἰμέριος, Λόγοι VII 15.

290. Οἱ Ἐπικούρειοι ἀντιθέτως ἡρνοῦντο τὴν ἰδέαν τῆς μετὰ θάνατον τιμωρίας (πρὸβλ. Λουκρητίου, DE NATURA III 978-1023).

291. Ὅπως καὶ διὰ τοὺς βουδιστάς, ἡ γῆ ἦτο διὰ τὸν Σαλούστιον ὁ τόπος κολάσεως τῶν ψυχῶν ἐντὸς τῶν σωμάτων. Εἰς τὸ κεφ. XXI, ἀντιθέτως, ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐναρέτους ψυχὰς αἱ ὅποια ἤχθησαν εἰς τὴν μακαριότητα ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν θείων ὄντων, ἀπολυτρωθεῖσιν ἀπὸ τὴν πτώσιν των ἐν τῇ ὕλῃ. Πρὸβλ. Πλάτ. Φαίδ. 81 D.

περιοχάς θερμάς²⁹² ἢ ψυχράς τῆς γῆς, ἄλλαι παρενοχλούμεναι καὶ δοκιμαζόμεναι ὑπὸ Δαιμόνων²⁹³ ὑποφέρουν ὅλας αὐτάς τὰς δοκιμασίας μὲ τὴν ἄλογον ψυχὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἄλλως τε καὶ ἠμάρτησαν· συνυφασμένον ἄλλως τε μὲ αὐτὴν εἶναι καὶ τὸ σκιῶδες σῶμα²⁹⁴ (τὸ φάσμα ἢ εἶδωλον) τὸ ὁποῖον βλέπομεν ἐνίοτε πέριξ τῶν τάφων καὶ ἰδίως ἐκείνων εἰς οὓς φυλάσσονται τὰ σώματα ἐκείνων ποὺ διεβίωσαν κακῶς.

XX

λ) Περὶ μετεμψυχώσεως καὶ πῶς λέγεται ὅτι αἱ Ψυχαὶ ἐγκαθίστανται εἰς ἄλογα ζῶα ἢ ὄντα

1. Ὅσον διὰ τὰς μετεμψυχώσεις²⁹⁵, ἐὰν γίνουν ἐπὶ ὄντων λογικῶν, τότε αἱ ψυχαὶ ἐμψυχοῦν ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ σώματα

292. Πρβλ. Πλουταρχ. Περὶ τῶν βραδέως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τιμωρουμένων XXII 567 C. Διὰ τὴν ἐξορίαν τῆς ψυχῆς, εἰς τὰς θερμάς περιοχάς, βλ. τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Πέτρου, 23.

293. Πρβλ. G. ROCHEFORT. Ἡ δαιμονολογία τοῦ Σαλουστίου, σ. 59.

294. Πρβλ. Πλάτ. Φαίδ. 81 D. Τὸ φάσμα τοῦτο παρίστατο ὑπὸ τῶν λαρβῶν εἰς τοὺς Λατίνους, ὑπὸ τοῦ ἀνικανοποιήτου Εἰδώλου (Κά) εἰς τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ὑπὸ τοῦ Χθέν εἰς τοὺς Κινέζους.

295. Ὁ πληθυντικός ἐξηγεῖται διότι ἡ ψυχὴ δύναται νὰ ἐνσαρκωθῇ ἐπανειλημμένως· τὰ σφάλματά της, καθυστεροῦντα τὴν ὀριστικὴν της ἀνοδὸν

εἰς τὰ ὁποῖα ἐντάσσονται, ἐὰν ὅμως γίνουσι ἐπὶ ἀλόγων ὄντων (ζώων)²⁹⁶, αἱ ψυχαὶ συνοδεύουσι τὰ σώματα ἐκ τῶν ἔξω, ὅπως ἀκριβῶς μᾶς συνοδεύουσι οἱ Δαίμονες εἰς τοὺς ὁποίους ἐτάχθημεν²⁹⁷ διότι οὐδέποτε θὰ ἦτο δυνατόν μιᾶ λογικῆ ψυχῆ νὰ ἐμψυχώσῃ ὄν στερούμενον λογικῆς²⁹⁸.

λα) Ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ μετεμψύχωσις

2. Δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὴν μετεμψύχωσιν λόγῳ τῶν ἐκ γενετῆς παιδῶν²⁹⁹ —διότι διατὶ οἱ μὲν ἔρχονται

(Πλάτ. Φαῖδ. 114 BC) τὴν ἐξαναγκάζουσι εἰς διαδοχικὰς ἐνσαρκώσεις (πρβλ. Πλάτ. Μένων 81 C). Βλ. ὁμοίως Ὁβίδιον, Μεταμορφ. XV 158 κ. ἐφ., Πλωτ. Ἐνν. III, II 13 καὶ IV, III 16 ὡς καὶ Ἰάμβλ. Αἴγυπτ. Θεολογ. IV 4.

296. Πλατωνικὴ ἐκφράσις (βλ. Πρωταγόρας 321 C) ἀναληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐπικτήτου (Ἐγχειρ. I, 6. 13).

297. Πρβλ. Πλάτ. Φαῖδ. 107 D καὶ Ἰεροκλῆς, κατὰ Φώτιον Βιβλ. 251, 2. 466 B 7· ὁ Πλωτῖνος συνέθεσε ἐπὶ τῶν φρουρητικῶν αὐτῶν θεοτήτων μιᾶν πραγματείαν: Περὶ τοῦ εἰληχότου ἡμᾶς Δαίμονος (βλ. Σφίγξ 1963, 382).

298. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Πλωτῖνον (Ἐνν. III, IV 2) ὅστις ἐπεξέτεινε τὴν μετεμψύχωσιν μέχρι τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, ὁ Σαλούστιος παραδέχεται αὐτὴν μόνον μέχρι τῶν σωμάτων, συμφωνῶν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰαμβλίχου (π. Μυστ. I 8).

299. Πρβλ. Πλωτ. Ἐνν. III II 13 καὶ Ἰάμβ. π. Μυστηρ. IV 5. Ἡ ἀντίληψις αὕτη περὶ τῆς ὑπερβατικῆς ἰκανότητος τῶν πράξεων καθοριζουσῶν τὴν μελλοντικὴν σταδιοδρομίαν ἐκάστου, πλησιάζει πρὸς τὴν ἀνατολικὴν σύλληψιν περὶ Κάρμα: «Αἱ ἀγαθαὶ ἢ κακαὶ πράξεις ποτέ δὲν χάνονται, ἐβεβαίωσεν ὁ ἐνάρετος Κουνάλα· αἱ ἀντιξοότητες πού ταλαιπωροῦν τὸ σῶμα μου, εἶναι αἱ προγενέστεραί μου πράξεις, τῶν ὁποίων ἀποπληρῶνω τὰς συνεπείας» (J.

εἰς τὸν κόσμον τυφλοί, ἄλλοι ἀνάπηροι³⁰⁰ ἄλλοι μὲ πάσχουσιν ψυχὴν;— καὶ βάσει τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ ψυχαὶ ἐκ φύσεως τεταγμέναί μὲ τὴν ἐνάσκησιν τῶν λειτουργιῶν τῶν ἐν τῷ σώματι δὲν θὰ πρέπει, ἅπαξ ἐξελθούσαι τοῦ σώματος, νὰ παραμένουν εἰς τὸ διηνεκές ἐν ἀδρανεῖα³⁰¹.

3. Πράγματι ἐὰν αἱ ψυχαὶ δὲν εἰσῆρχοντο ἐκ νέου εἰς σώματα, θὰ ἔπρεπε ἀναγκαίως νὰ εἶναι ἀπειράριθμοι, ἢ ὁ Θεὸς νὰ ἔπλαττε πάντα νέας· εἰς τὸν κόσμον ὅμως οὐδὲν τὸ ἀπειρον ὑπάρχει—διότι τὸ ἀπειρον δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχη ἐντὸς τοῦ πεπερασμένου³⁰²— ἢ δὲ δημιουργία νέων ψυχῶν δὲν εἶναι ἐπίσης δυνατὴ—διότι θὰ ἔπρεπε κάθε ἔργον ὅπου γεννᾶται κάτι ἐκ νέου, νὰ εἶναι ἀναγκαίως ἀτελές (βλ. ἀν. IV, 9)· ἀλλ' ὁ κόσμος ὁ ὁποῖος ἔλκει τὴν ὑπαρξίν του ἐκ τίνος πού εἶναι τέλειον (βλ. ἀν. VII, 2) πρέπει ἐπίσης νὰ εἶναι τέλειος³⁰³.

PRZYŁUSKI, Ὁ Βουδδισμὸς PARIS PIEDER 1932 p. 17). Ἀντιθέτως ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, ἀρνούμενη τὰς μετεμψυχώσεις, ἐξηγεῖ τὰ δεινὰ ταῦτα «ὡς ἐκδηλώσεις τῆς θείας δυνάμεως» (Ἰωάν. IX 1-3).

300. Πρόκειται κυρίως περὶ τῶν ἀταξικῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν πού προσεβλήθησαν ἐκ παραλύσεως τῶν κάτω ἄκρων (Πρβλ. Αἰλιανού, Ποικιλ. Ἱστορ. I; 7).

301. Ὁ αὐτὸς φόβος ἐνώπιον τῆς ἀδρανεῖας ὡς καὶ πάσης φύσεως ραθυμίας, ὡς ἐν III 1· ἡ ψυχὴ ὀφείλει ἀπαύστως νὰ ἐπιδιώκη τὴν προσπέλασιν τῆς θεότητος.

302. «Τὸ πᾶν εἶναι πεπερασμένον», εἶχε δηλώσει ὁ Ἀριστοτέλης (Φυσικά 207 A 16).

303. Ὁ Κόσμος, ἡ ἀπόρροια τῶν πρωταρχικῶν Θεῶν, ὁδηγεῖται πράγματι ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν τελείωσίν του (πρβλ. IV 8).

ISBN 960-7921-33X